J. Krishnamurti

Sen Dünyasın

Krishnamurti Kitaplığı - 3

OMEGA

Jiddu Krishnamurti (12 Mayıs 1895 - 17 Şubat 1986)

Hindistan'ın Madanapalle kentinde doğdu. 1909 yılında C. W. Leadbeater tarafından keşfedildi. 13 yaşındayken Theosophical Society tarafından "dünya öğretmeni" seçildi. Konuşmaları ve yazıları herhangi bir dinle bağlantılı değildi. Kendisine mesihlik yakıştırılmış olmasına rağmen bunu hiçbir zaman kabul etmedi. Dünyanın her yerinde geniş bir izleyici kitlesine ulaşmış olmasına rağmen iradesi dışında oluşturulan bu topluluğu kendi isteğiyle dağıttı. Çünkü hiçbir zaman kendisini bir otorite olarak görmedi ve çevresinde müritlerin oluşmasına izin vermedi. Onun yaklaşımı bir birey olarak başka bir bireyle iletişim kurmak üzerineydi.

Eserleri, dünyayı dolaşarak yaptığı konuşmalardan, başkaları tarafından derlendi. Konuşmalarında "hakikatin/gerçeğin, yolları olmayan bir ülke" olduğunu ve bireyin ancak farkındalıkla ve yaşamla bütünleşerek gerçeğe/hakikate ulaşabileceğini işaret etti. Ölümle yaşamın bir ve tekliği, yaşamın durağan olamayacağı, korku, özgürlük, şiddet, doğa ve çevre üzerine konuşmalar yaptı.

Yaşamının büyük bölümünü Hindistan, İngiltere ve Amerika arasında gidip gelerek geçiren Jiddu Krishnamurti ardında sayısız eser bırakarak, 17 Şubat 1986'da 90 yaşında öldü.

J. Krishnamurti'nin Omega'dan Çıkan Kitapları

Bunları Düşün
Bilinenden Kurtulmak
İlk ve Son Özgürlük

J. KRISHNAMURTI

SEN DÜNYASIN

Amerikan Üniversitelerinde Yapılmış Konuşma ve Tartışmaların Özgün Kayıtları

İngilizceden Çeviren:
Orhan Düz

OMEGA

1. baskı: Omega Yayınları, İstanbul, 2010

J. Krishnamurti

SEN DÜNYASIN

Krishnamurti Kitaplığı – 3

Özgün Adı: *You Are the World*

Copyright © 1972 Krishnamurti Foundation Trust, Ltd.

Krishnamurti Foundation Trust Ltd.
Brockwood Park, Bramdean, Hampshire
SO24 0LQ, England.
E-mail:kfoundation.org Website: www.kfoundation.org

J. Krishnamurti ve Krishnamurti Foundation hakkında bilgi almak için www.jkrishnamurti.org adresini ziyaret edebilirsiniz.

Yayın Hakları © Omega Yayınları
Bu eserin tüm hakları saklıdır. Yayınevinden yazılı izin alınmaksızın kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopyalanamaz, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

ISBN 978-975-468-913-6
Sertifika No: 10962

Yayın Yönetmeni: Aslı Kurtsoy Hısım
İngilizceden Çeviren: Orhan Düz
Editör: Sinan Köseoğlu
Sayfa Düzeni: Tülay Malkoç

Baskı: Kurtiş Matbaası
Fatih Sanayi Sitesi
No:12/74 Topkapı/İstanbul
Tel.: (212) 613 68 94

Omega Yayınları
Ankara Cad. 54/12 • TR-34410 Sirkeci-İstanbul
Telefon: 0 212 - 512 21 58 • Faks: 0 212 - 512 50 80
web: www.omegayayincilik.com • omega@omegayayincilik.com

Genel Dağıtım: Say Dağıtım Ltd. Şti.
Ankara Cad. 54/4 • TR-34410 Sirkeci-İstanbul
Telefon: 0 212 - 528 17 54 • Faks: 0 212 - 512 50 80
online satış: www.saykitap.com • e-posta: dagitim@saykitap.com

İÇİNDEKİLER

Brandeis Üniversitesi'ndeki Konuşmalar 9

Berkeley'deki Kaliforniya Üniversitesi'nde
Yapılan Konuşmalar.....43

Stanford Üniversitesi'ndeki Konuşmalar.....101

Santa Cruz'daki Kaliforniya Üniversitesi'nde
Yapılan Konuşma.....167

İnsanın içinde bütün dünya vardır ve eğer nasıl bakman ve öğrenmen gerektiğini bilirsen, kapı orada ve anahtar elindedir. Yeryüzünde senden başka hiç kimse ne sana o anahtarı verebilir ne de o kapıyı açabilir.

BRANDEIS ÜNİVERSİTESİ'NDEKİ KONUŞMALAR

1

İnsan dünyayı dolaşınca, her yerde karşısına çıkan insani sorunların görünüşte farklı olmalarına rağmen aslında az çok benzer olduklarını fark ediyor. Çok çeşitli sorunlarla karşı karşıyayız: Şiddet sorunu ve özgürlük sorunu; insanların gerek kendi içlerinde gerekse komşularıyla sürekli çatışarak değil de birbirlerini anlayışla karşılayarak, huzur içinde yaşamalarını sağlayacak daha iyi ve daha sahici bir ilişkinin nasıl kurulacağı sorunu. Ayrıca tüm Asya'nın da yaşadığı yoksulluk, açlık ve fakirlerin içinde bulunduğu büyük çaresizlik sorunu var. Bu ülkede ve Batı Avrupa'da görüldüğü gibi, bir de zenginlik sorunu var; sadeliği barındırmayan zenginliğin olduğu yerde her türlü şiddet ve ahlakla bağdaşmayan lüks de olur; bunların yaşandığı bir toplum elbette bozulmuş ve ahlakını yitirmiş bir toplumdur.

Bununla birlikte dünyanın her yerinde insanların az çok karşı çıktığı organize din sorunu var. Dindar bir zihnin nasıl olduğu ve meditasyonun ne anlama geldiği soruları Doğu'nun tekelinde değildir. Sevgi ve ölüm meselesi var. Neticede birbiriyle bağlantılı pek çok sorun söz konusu. Konuşmacı, ister Hint düşüncesi ister başka bir düşünce sistemi olsun, herhangi bir kavramsal düşünce sistemini ya da ideolojiyi temsil etmiyor. Eğer bunca sorunu uzman ya da bilirkişiler olarak değil de –zira konuşmacı bunlardan hiçbiri değildir– sıradan insanlar olarak ele alabilirsek, o zaman doğru iletişimi kurabiliriz; fakat şunu unutmayınız ki, dünya öteden beri kabul ettiğimiz şey değildir ve ne kadar ayrıntılı, incelikli, mantıklı ve güzel olursa olsun bir şeyin tasviri o şeyin yerini tutamaz.

Birbirinden tamamen ayrı dünyalar; Hindu, Müslüman, Hıristiyan ve Komünist gibi ideolojik bölünmeler var. İşte bu bölünmeler haddi hesabı olmayan onca zararı, onca nefreti ve düşmanlığı doğurdu. İster dinsel ister siyasal olsun bütün ideolojiler aptalcadır, çünkü insanları böylesine talihsiz şekilde bölen, kavramsal düşünce, kavramsal dünyadır.

Bu ideolojiler savaşları doğurdu; dinsel hoşgörü diye bir şey var olmakla birlikte, o da sadece bir yere kadar var; ondan sonrası yıkım, hoşgörüsüzlük, vahşet, şiddet, din savaşları. Aynı şekilde, ideolojilerin yol açtığı ulusal ve kabilesel bölünmeler, siyah milliyetçiliği ve çeşitli kabilesel söylemler var.

Bu dünyada şiddete başvurmadan özgürlük içinde erdemli yaşamak mümkün müdür? Özgürlük kesinlikle gereklidir; fakat bu özgürlük, bireyin istediği her şeyi yapabilme özgürlüğü değildir, çünkü birey ister bu ülkede, ister Hindistan'da, ister dünyanın başka bir yerinde yaşasın şartlandırılmıştır; toplum tarafından, kültür tarafından, tüm düşünce yapısı tarafından şartlandırılmıştır. Bu şartlanmışlıktan aklımızdan geçen bir fikir olarak ideolojik anlamda değil de içsel olarak, psikolojik anlamda kurtulmak mümkün müdür? Aksi halde demokrasi veya doğru davranış nasıl olabilir ki? "Doğru davranış" ifadesi epey hor görülüyor, ama bu sözcükleri onlara herhangi yanlış bir anlam yüklemeden, gerçek anlamlarında kullanabileceğimizi düşünüyorum.

Özgürlük bir fikir değildir; özgürlük hakkında yazılmış bir felsefe özgürlük değildir. İnsan ya özgürdür ya değildir. İnsan bir hapishanedeyse o hapishane ne kadar süslü olursa olsun sonuçta o insan bir tutsaktır; tutsak ancak hapishanede olmadığı zaman özgür olur. Özgürlük düşünceye hapsolmuş bir zihin hali değildir. Düşünce asla özgür olamaz. Düşünce, hafıza, bilgi ve deneyimin tepkisidir; her zaman geçmişin ürünüdür ve asla özgürlüğe yol açamaz, çünkü özgürlük, yaşayan aktif şimdiki zamanın, günlük hayatın içindeki bir şey-

dir. Özgürlük bir şeyden *özgür olmak* değildir; *bir şeyden* özgür olmak sadece bir tepkidir.

İnsan neden düşünceye bu denli olağanüstü önem vermiştir? Düşünce bir kavram tasarlar ve insan da o kavrama göre yaşamaya çalışır. İdeoloji tasarımı ve o ideolojiye uygun yaşama çabası dünyanın her yerinde gözlemlenebilir. Hitler hareketi bunu yaptı, Komünistler bunu iyiden iyiye yapıyorlar; dindar gruplar, Katolikler, Protestanlar, Hindular ve diğerleri iki bin yıldan beri propaganda yoluyla ideolojilerini savunup yayıyor, tehditler ve vaatlerle insanları kendi ideolojilerine uyduruyorlar. İnsan bu olguyu dünyanın her yerinde görebiliyor; insan düşünceye her zaman olağanüstü önem ve anlam vermiştir. Daha çok uzmanlaşmış, daha çok entelektüel, daha düşünceli insanlar ciddi önem kazanıyor. O halde şu soruyu sormalıyız: Düşünce şimdiye kadar insani sorunlarımızı çözebildi mi?

Şiddet sorunu var; öğrencilerin Paris'te, Roma'da, Londra'da, Kolombiya'da, burada ve dünyanın başka yerlerinde isyan etmeleri bir yana, siyahın beyaza karşı, Hindu'nun Müslüman'a karşı nefret ve şiddeti giderek yayılıyor. Her ne kadar insanlar barış dualarını tekrarlamak için eğitilmiş, şartlandırılmış gibi görünseler de kalplerinde inanılmaz bir gaddarlık ve görülmemiş bir şiddet taşıyorlar. İnsanlar eşine rastlanmayacak ölçüde şiddete meyilliler. Bu şiddet siyasi ve ırksal bölünmelerin ve dinsel ayrımların sonucudur.

Bu şiddet herkesin içine bu denli kök salmışken, insanın huzurlu yaşayabilmesi için şiddeti fiilen dönüştürmek, tamamen değiştirmek mümkün müdür? Açıkçası insan bu şiddeti içinde yaşadığı toplumdan ve hayvanlardan miras almıştır. İnsan savaşa mahkûm olmuş, savaşı bir yaşam tarzı olarak benimsemiştir; orada burada savaş karşıtı sloganlar benimseyen az sayıda barışsever bulunabilir, ama savaşı seven ve savaşmaya can atan insanlar da var. Vietnam savaşını onaylamayan kişiler var, ama bu kişiler başka bir şey için kavgaya

tutuşacak, başka bir savaşa girecekler. İnsan sadece kendi içinde değil dışında da bir yaşam tarzı olarak savaşı, yani çatışmayı fiilen kanıksamıştır.

İnsanın kurduğu toplum, insan bilincinin üst ve alt katmanlarındaki insana uygun bir toplumdur; bu çok iyi bilinen bir gerçektir. O halde şu soruyu sormalıyız: Eğitim alarak, sosyal normları ve kültürü kabullenerek bu gidişata kendini alıştırmış olan insanın sadece kendi dışında değil kendi içinde de psikolojik bir devrim yapması mümkün müdür?

Hemen şimdi psikolojik bir devrim yapmanın olanağı var mıdır? Zamanla, adım adım yapılacak bir devrimden söz etmiyorum, çünkü eviniz yanmaya başladığında yangını yavaş yavaş söndürmekten bahsedemezsiniz; zamanınız yoktur, zaman bir yanılsamadır. Şu halde insanı ne değiştirecek? Bir insan olarak sizi ve beni ne değiştirecek? Ödül alma ya da cezalandırılmaktan sakınma güdüsü mü? Bu denendi. Elimizde bolca psikolojik ödüller, cennet vaadi, cehennem azabı vardı ve açıkçası insan değişmedi; insan hâlâ kıskanç, kibirli, şiddete eğilimli, batıl inançlı, korkak vs. Ne içsel ne de dışsal güdülenme köklü bir değişim doğurur. İnsanın bu denli şiddete eğilimli, bu denli korkak, bu denli açgözlü, rekabetçi ve böylesine hırslı olmasının sebebini analiz yoluyla bulmak –ki bu çok kolaydır– bir değişime yol açabilir mi? Elbette hayır, ne bu ne de güdüyü açıklığa kavuşturmak böyle bir değişimi doğurabilir. O halde değişimi doğuracak olan nedir? Psikolojik devrime kademeli olarak değil de hemen yol açacak olan şey nedir? Bana öyle görünüyor ki bütün meselemiz budur.

Analiz –uzmanın yaptığı analiz ya da içebakış analizi– meseleyi çözmez. Analiz zaman alır ve büyük ölçüde sezgi gerektirir. Zira eğer bir şeyi yanlış analiz ederseniz sonraki analiziniz de yanlış olur. Eğer analiz yapıp bir sonuca vardıktan sonra o sonuçtan hareket ederseniz daha şimdiden tökezlemiş, bloke edilmiş olursunuz. Ayrıca analizde "analiz eden" ve "analiz edilen" sorunu vardır.

O halde bu köklü, esaslı psikolojik değişim güdüyle, analizle ya da sebebin keşfiyle olmayacaksa neyle olacak? Bir kişinin niçin öfkeli olduğu kolaylıkla teşhis edilebilir ama bu teşhis o kişiyi öfkeli olmaktan kurtarmaz. İster ekonomik, ulusal ya da dinsel sebepler olsun, ister siyasilerin kibri, ideolojiler, aidiyetler ya da benzeri sebepler olsun, savaşa katkıda bulunan sebepler tespit edilebiliriz; buna rağmen birbirimizi öldürmeye devam ederiz. Tanrı adına, bir ideoloji adına, ülke adına, başka şeyler adına. 5.000 yılda 15.000 savaş olmuş. Hâlâ ne sevgiye ne de şefkate sahibiz.

İnsan bu mesele üzerinde derinlemesine düşününce, "analiz eden" ve "analiz edilen", "düşünen" ve "düşünülen", "gözlemci" ve "gözlemlenen" sorunuyla karşılaşıyor. Ayrıca "gözlemci" ile "gözlemlenen" arasındaki bu ayrımın gerçek, yani kuramsal değil de eylemsel bir sorun olması anlamında gerçek olup olmadığı sorusuyla kaçınılmaz olarak yüzleşiyor. "Gözlemci" –senin onun aracılığıyla baktığın, gördüğün, dinlediğin merkez– kendini gözlemlenenden ayırmış bir kavramsal varlık mıdır? Bir kişi bir başkasının öfkeli olduğunu söylediğinde, bu öfke, o başkasının öfkeli olduğunu söyleyen kişiden ayrı mıdır? Şiddet "gözlemci"den ayrı mıdır? Şiddet gözlemleyenin bir parçası değil midir? Çok önemli olan bu konuyu lütfen iyi anlamaya çalışın. Gelecekteki bir durumda ya da zamanda değil de hemen şimdi gerçekleşecek psikolojik bir değişim meselesine kafa yorarken sözünü etiğimiz konuyu anlamak hayati önem taşıyor. "Gözlemci", "ben", "ego", "düşünen", "deneyleyen" gözlemlediği varlıktan, deneyimden, düşünceden ayrı mıdır? Şu ağaca bakarken, şu uçan kuşu izlerken, akşamleyin güneşin denize düşen ışığını seyrederken "deneyleyen", deneylediği şeyden ayrı mıdır? Bir ağaca bakarken sahiden ona "bakıyor" muyuz? Biraz daha ileri gidelim. Sahiden biz bir ağaca doğrudan doğruya mı bakıyoruz? Yoksa ona bilginin, yaşadığımız geçmiş deneyimlerin merceğinden mi bakıyoruz? "Evet, onun ne hoş bir

rengi olduğunu, şeklinin ne kadar güzel olduğunu biliyorum," diyebilirsiniz. Onu anımsar ve daha sonra bu anınızdan, ona yakınlık duygunuzun anısından kaynaklanan hazzı tadarsınız. Şimdiye kadar hiç, "gözlemci"yi gözlemlenenden ayrı gözlemlediniz mi? Bu esas meseleye eğilmediğimiz sürece ardından gelecekleri de kaçırırız. "Gözlemci" ile "gözlemlenen" arasında bir ayrım olduğu sürece bir çatışma da olacaktır. İmge, bilgi, geçen yılın sonbaharının renklerinin hatırasıyla zihnimize gelen uzamsal ve sözel ayrım "gözlemci"yi yaratır ve gözlemlenenden ayrı olmak çatışmadır. Bu ayrımı düşünce doğuruyor. Komşunuza, karınıza, kocanıza ya da kız arkadaşınıza veya erkek arkadaşınıza, işte her kim olursa olsun ona bakarken, düşüncenin imgelemi olmadan, eski anılar olmadan ona bakabilir misiniz? Zira bir imgeyle baktığınızda doğrudan bir ilişki söz konusu olamaz; sadece, erkek ve kadının birbirlerine ilişkin iki grup imgesi arasında dolaylı bir ilişki söz konusu olabilir; burada eylemsel değil kavramsal bir ilişki vardır.

Bizler bir kavramlar dünyasında, bir düşünce dünyasında yaşıyoruz. En mekanik sorunlarımızdan en derin psikolojik sorunlarımıza varıncaya dek tüm sorunlarımızı düşünce vasıtasıyla çözmeye çalışıyoruz.

Eğer "gözlemci" ile "gözlemlenen" arasında bir ayrım yapılırsa, bu ayrım insanın tüm çatışmalarının kaynağı olur. Birisine seni seviyorum dediğinizde bu, sevgi midir? Zira sevgide ne "gözlemci" ne de sizin sevdiğiniz varlık, yani "gözlemlenen" vardır. Sizin "sevgi" dediğiniz şey düşüncenin ürünüdür, bir kavram olarak koparılıp ayrılmıştır ve aslında ortada sevgi yoktur.

Düşünce tüm insani sorunlarımızı çözmekte kullanmamız gereken yegâne araç mıdır? Oysa düşünce ne sorularımıza cevap veriyor, ne de sorunlarımızı çözüyor. Biz burada düşünceyi dogmatik bir şekilde savunmak yerine onu sorguluyoruz sadece. Belki de düşüncenin mekanik, tekno-

lojik ve bilimsel meselelerin dışında herhangi bir yeri olmayabilir.

"Gözlemci" "gözlemlenen" olduğu zaman çatışma biter. Bu gayet normal, gayet kolay olur; büyük bir tehlikenin söz konusu olduğu durumlarda "gözlemci" "gözlemlenen"den ayrılmaz; acil eylem, fiiliyata geçmiş anlık tepki gerçekleşir. Bir insanın hayatında büyük bir kriz olduğunda –ve insan hep büyük krizlerden kaçınır– o insanın artık krizi düşünecek zamanı yoktur. Böyle durumlarda beyin geçmişe ait tüm anılarıyla birlikte hemen tepki vermese de ani bir eylem gerçekleşir. "Gözlemci" ile "gözlemlenen" arasındaki ayrım ortadan kalktığında ani bir içsel, psikolojik değişim yaşanır. Başka bir deyişle, insan geçmişte yaşar, bütün bilgileri geçmişe aittir. İnsan orada yaşar, hayatı orada, "Ben ne idim?" ve bunun sonucu olarak "Ben ne olmalıyım?" sorularıyla ilgili olarak yaşadıklarındadır. İnsanın yaşamı aslında düne dayanır ve "dün" bizi korunaklı kılar, bizi masumiyet ve hassasiyet yetilerinden yoksun kılar. Dolayısıyla "dün" "gözlemci"dir; "gözlemci"de bilincin ve bilinçdışının tüm katmanları bulunur.

İnsanlığın tümü her birimizin içinde, gerek bilincimizde gerekse bilinçdışımızda, benliğimizin derinliklerde bulunmaktadır. İnsan binlerce yılın ürünüdür; tüm tarih, geçmişin tüm bilgisi her birimizin içinde gömülüdür; onu nasıl derinlere inip kazıyarak çıkaracağınızı bilirseniz bulabilirsiniz. Bu nedenle insanın kendini tanıması son derece önemlidir. "Kendimizi" yitirdik, ikinci el insan olduk; Freud ya da uzman kişi her kimse onun bize söylediklerini tekrarlıyoruz. Kişi eğer kendini tanımak istiyorsa bir uzmanın gözleriyle bakamaz; doğrudan kendine bakması gerekir.

Kişi bir "gözlemci" olmadan kendini nasıl bilebilir? "Bilmek" kelimesinden ne kastediyoruz? Burada kelime oyunu yapmıyorum. "Bilmek" kelimesiyle ne anlatmak istiyoruz? Bir şeyi ne zaman "bilirim"? Sanskritçeyi "bildiğimi", La-

tinceyi "bildiğimi" ya da karımı veya kocamı "bildiğimi" söylüyorum. Bir dili bilmeyi öğrenebilirim ama karımı bildiğimi söyleyebilir miyim sahiden? Ya da kocamı? Karımı "bildiğimi" söylediğimde bu, ona dair bir imgeye sahibim demektir; ama o imge hep geçmiştedir. O imge karıma bakmama engel olur; karım şimdiden değişiyor olabilir. Şu halde "biliyorum" diyebilir miyim sahiden? "Gözlemci olmadan kendimi bilebilir miyim?" diye sorduğumuzda ne olacağına bakalım.

Oldukça karmaşık bir mesele bu: Kendimi öğreniyorum, kendimi öğrenirken kendim hakkında bilgi topluyorum ve geçmişe ait bu bilgileri kendim hakkında daha fazla şey öğrenmek için kullanıyorum. *Kendime ilişkin biriktirdiğim bilgilerle kendime bakıyorum ve kendime dair yeni bir şey öğrenmeye çalışıyorum.* Sahiden bunu yapabilir miyim? Bu imkânsızdır.

Kendini öğrenmek ve kendini bilmek birbirinden tamamen farklı şeylerdir. Öğrenmek birikimsel olmayan sürekli bir işlemdir. Zira "kendim" yeni düşünceler, yeni duygular, yeni değişimler, yeni öneriler, yeni ipuçlarıyla sürekli değişen bir şeydir. Bir şeyi öğrenmek geçmiş ya da gelecekle ilişkili değildir; öğrendim veya öğreneceğim diyemem. O halde zihin sürekli bir öğrenme hali içinde, dolayısıyla hep şimdiki zamanın içinde, hep taze olmalı, geçmiş bilgi birikimiyle bayatlamamalıdır. O zaman meseleye derinlemesine baktığında bilgi toplamanın değil de salt öğrenmenin söz konusu olduğunu fark edersin; o zaman zihin olağanüstü açık, uyanık ve keskin görüşlü olur. Asla kendimi "biliyorum" diyemem. Kendini "bildiğini" söyleyen bir kişi kesinlikle kendini bilmiyordur. Öğrenmek sürekli, aktif bir işlemdir; öğrenmiş olmak meselesi değildir. Öğrendiklerime yeni şeyler eklemek için daha fazlasını öğrenirim. Kendimi öğrenmem için bakma özgürlüğüne sahip olmam gerekir, oysa geçmişin bilgisiyle baktığımda bu bakma özgürlüğünü inkâr etmiş olurum.

DİNLEYİCİ: "Gözlemci" ile "gözlemlenen" arasındaki ayrım neden çatışmaya yol açıyor?

KRISHNAMURTI: Çaba gösteren kişi kimdir? Çaba olduğu sürece, çelişki olduğu sürece çatışma da olur. Keza "gözlemci" ile "gözlemlenen" arasındaki ayrımda bir çelişki yok mu? Bu bir fikir ya da sav meselesi değildir; asıl meseleyi kolaylıkla anlayabilirsin. İster mal mülk, ister cinsel haklar ister iş olsun, "Bu benimdir" dediğinde, ayrımda bulunan bir direnç ve çatışma ortaya çıkar. "Ben bir Hinduyum", "Ben bir Brahmanım" ya da ben falancayım dediğimde kendi çevremde bir dünya yaratır, bu dünyayla kendimi özdeşleştiririm; bu da bölünmeyi besler. Kuşkusuz, bir kişi Katolik olduğunu söylediğinde kendini Katolik olmayanlardan ayırmış demektir. İçsel veya dışsal bütün bölünmeler düşmanlığı besler. O halde şu soruyu sormalıyız: Çatışmayı besleyen düşmanlığı yaratmadan, bu kesin çelişkiye mahal vermeden bir şeye sahip olabilir miyim? Yahut sahip olmama duygusunun bulunduğu ve dolayısıyla özgürlüğün doğduğu büsbütün farklı bir boyut var mıdır?

DİNLEYİCİ: Zihinsel kavramlara sahip olmadan hareket etmek sahiden mümkün müdür? Bu odaya girdiğinizde sandalye kavramına sahip olmadan o sandalyeye oturabilir miydiniz? Kavramlara hiç de ihtiyacımız olmadığını ima ediyor gibisiniz.

KRISHNAMURTI: Galiba konuyu yeterince ayrıntılı açıklayamadım. İnsan kavramlara sahip olmalı. Size nerede yaşadığınızı sorduğumda, hafıza kaybına uğramamışsanız yaşadığınız yeri bana söylersiniz. "Bana söylemeniz" bir kavramın doğuşu, bir anımsamadır. Kişinin bu tür anımsamaları, kavramları olmalıdır. Fakat ideolojileri besleyen kavramlar fesadın kaynağı

oluyor. Sen bir Amerikalısın, ben bir Hinduyum, bir Hindim. Sen bir ideolojiye bağlısın, ben de başka bir ideolojiye bağlıyım. Bu ideolojiler kavramsaldır ve biz her ne kadar laboratuarda bilimsel bir işbirliği yapabilsek de o ideolojiler için birbirimizi öldürmeye hevesleniyoruz. Oysa insani ilişkilerde kavramsal düşünmenin yeri var mıdır? Bu oldukça karmaşık bir meseledir. Bütün tepkiler kavramsaldır: Bir fikrim vardır ve o fikre göre eylemde bulunurum; yani ilkin bir fikir, bir şablon, bir norm vardır, sonra da ona uygun bir eylem olur. O halde burada kavram ya da fikir ile eylem arasında bir bölünme söz konusu. Bu bölünmenin kavramsal yanı "gözlemci"dir. Eylem bizim dışımızdaki bir şeydir, bölünme ve çatışma da öyle. Bu durumda şu soruyla karşılaşıyoruz: Sosyal açıdan yetişkin, eğitimli, şartlanmış bir zihin kendini kavramsal düşünceden kurtarıp mekanik olmayan bir tarzda hareket edebilir mi? Zihin bir sükûnet ve eylem hali içinde olabilir mi, kavramsız işleyebilir mi? Bunun mümkün olduğunu söylüyorum; ama bu sırf ben söylediğim için önemli değildir. Evet, bunun olanaklı olduğunu söylüyorum ve bu olanak da meditasyondur. Zihni -tüm zihni- kavramsal düşünceden, düşünme faaliyetinden büsbütün kurtarmak, onu tam bir sakinliğe kavuşturmak, yalnızca gerekli olduğunda düşünmesini sağlamak, işte mesele budur. İngilizce konuşuyorum, burada otomatik bir işlem yürüyor. Düşüncenizin müdahalesi olmadan, tamamen sessiz bir halde beni dinleyebilir misiniz? Bunu yapmaya çalıştığınız anda zaten düşünceye dalmışsınızdır. Kelime, düşünce, kavram olarak kelime olmadan bir ağaca, bir mikrofona bakmak mümkün müdür? Bir ağaca kavramsız bakmak oldukça kolaydır. Fakat bir arkadaşa, sizi incitmiş birine, sizi övmüş birine bakmak, kelimesiz kavramsız bakmak daha zordur; bu bakış beynin dingin, kendi tepkilerine, cevaplarına sahip ve hızlı olması anlamına gelir, ama böyle bir beyin öylesine sakindir ki dinginlik sayesinde tam ve bütüncül bakabilir. Ancak bu halde anlayabilir ve parçalı olmayan bir eylemle hareket edebilirsiniz.

DİNLEYİCİ: Evet, sanırım söylediğiniz şeyi biliyorum.

KRISHNAMURTI: Güzel, ama onu yapmalısın. Kişi kendini tanımalı; o zaman "gözlemci" ve gözlemlenen, "analizci" ve analiz edilen meselesi ortaya çıkıyor. Tüm bunlardan sıyrılmış bir bakış var: anlık kavrayış.

DİNLEYİCİ: Kelimelerle yapılması imkânsız dediğiniz bir şeyi kelimelerle aktarmaya çalışıyorsunuz.

KRISHNAMURTI: Siz ve ben, her ikimiz de İngilizceyi anlayabildiğimiz için aramızda sözel bir iletişim kurabiliyoruz. Birbirimizle doğru bir iletişim kurmak için sizin ve benim hem istekli, hem de aynı zamanda ciddi ve yoğunlaşmış olmamız gerekir, aksi halde iletişim kuramayız. Eğer ben konuşurken siz pencereden dışarı bakıyorsanız ya da siz ciddi ben lâkaytsam, o zaman iletişim biter. Şimdi, sizin veya benim vakıf olmadığımız bir şeyi aktarmamız son derece zordur. Öte yandan sözel olmayan bir iletişim de var: Her ikimiz de ciddi, yoğun ve hazır olduğumuz, aynı zamanda ve aynı seviyede bulunduğumuzda ortaya çıkan ve sözel olmayan bir "paylaşım". O zaman kelimelerden vazgeçebiliriz. O zaman siz ve ben sessizce oturabiliriz; ama bu sizin ya da benim değil her ikimizin sessizliği olur; herhalde o zaman paylaşım gerçekleşebilir. Fakat bunun için çok fazla şey gerekiyor.

2

Pek çok karmaşık sorunumuz var; bu sorunları çözmek için ne yazık ki başkalarına, uzmanlara bel bağlıyoruz. Dünyanın çeşitli dinleri bu sorunlardan kaçmanın değişik yollarını önerdi. Bilimin bu karmaşık insani sorunları çözmeye yardım edeceği sanıldı; eğitimin bu sorunları halledeceğine inanıldı. Ne var ki dünyadaki sorunların azalmak bir yana arttığına şahit oluyoruz; onlar giderek daha da büyüyüp yaygınlaşıyor, çetrefilleşiyor ve acil çözüm gerektiriyor. Sonunda insan ne rahiplere ne bilginlere ne de uzmanlara, kısacası hiç kimseye bel bağlayamayacağını anlıyor. Onların hepsi başarısızlığa uğradığı için kişi "kendi başına ilerlemek" zorunda; savaşlar, dinsel ayrılıklar, insanın insana düşmanlığı, vahşet, bütün bunlar devam ediyor; korku ve ıstırap sürekli, adım adım ilerliyor.

İnsan keşif yolculuğunu tek başına yapması gerektiğini gözlemliyor; "otorite" diye bir şey olmadığını görüyor. Her tür otorite (farklı bir düzeydeki teknokratların ve uzmanların otoritesi hariç) çökmüş durumda. İnsanoğlu bu "otoriteleri" bir rehber, bir özgürlük ve barış aracı olarak oluşturdu ve "otoriteler" çöktüğü için anlamlarını yitirdi. Bu nedenle ruhsal, manevi ve ahlaki "otoritelere" karşı genel bir isyan var. Her şey bozuluyor. Oldukça genç, herhalde 300 yaşında olan bu ülkede olgunluğa erişilmeden önce bir çürümenin yaşandığını görüyoruz; düzensizlik, kargaşa, çatışma var; kaçınılmaz korkular ve acılar var. Dışımızda cereyan eden bu olaylar kaçınılmaz olarak insanı kendi başına cevabı bulmaya itiyor; kişi yapboz tahtasını silip, hiçbir dışsal otoritenin, hiçbir

inanç, dinsel cevaz ve ahlaki standardın, kısacası hiçbir şeyin kendisine yardım edemeyeceğini bilerek yeniden yola koyulmalı. Kutsal Kitabıyla, Kurtarıcısıyla geçmişten devralınan mirasın artık önemi yok. Kişi tek başına ayakta durmak, araştırmak, keşfetmek, sorgulamak, her şeyden şüphelenmek zorunda, böylece zihni aydınlığa kavuşur, şartlanmadan, sapkınlıktan ve eziyetten kurtulur.

Tek başına ayakta durup kendimiz için doğru cevabı arayabilir miyiz sahiden? Zihnimizi keşfederken çok yoğun şekilde şartlandırılmış olan kalbimiz hem bilinç düzeyinde hem de bilinçaltında tamamen özgür olabilir mi?

Zihin korkudan kurtulabilir mi? Bu, hayatın büyük meselelerinden biridir. İnsan zihni korkudan kurtulabilir mi gerçekten? Gelin, soyut anlamda, kuramsal olarak değil de kendi korkularımızın farkında olarak; gerek fiziksel gerekse psikolojik korkuların, gerek bilincinde olduğumuz korkuların gerekse gizli saklı korkuların gerçekten farkına vararak bu konuyu tartışalım. Bu mümkün müdür? Kişi fiziksel korkularının gayet farkında olabilir, bu çok kolay. Fakat derinlerde yatan, bilinçdışına itilmiş korkuların farkına varabilir mi acaba?

Hangi türden olursa olsun korku zihni karartır, saptırır, kargaşa ve nevrotik haller doğurur. Korkuda berraklık yoktur. Şunu akıldan çıkarmayalım ki, korkunun sebepleri hakkında fikir yürütebiliriz, onları gayet titizlikle tahlil edebiliriz, düşünsel olarak derinlemesine ele alabiliriz, ama sonunda yine korku duyarız. Ama eğer korku meselesinin özüne inebilirsek, gerçekten onun farkına varabilirsek, o zaman korkudan tamamen kurtulabiliriz.

Bilincinde olduğumuz korkular vardır: "İnsanların düşüncelerinden korkuyorum", "İşimi kaybedebilirim", "Karım beni bırakabilir", "Yalnız kalmaktan korkuyorum", "Sevilmemekten korkuyorum", "Ölmekten korkuyorum" deriz. Her zaman bizi bekleyen tuzağa düşmek ve hayatın görünürdeki anlamsız sıkıcılığına katlanmak, öğrenim görmek, bir ofiste ya

da fabrikada çalışıp geçimini sağlamak, çocuk büyütmek, birkaç cinsel kaçamak yapmak ve kaçınılmaz şekilde acı çekmek ve ölmek. Bütün bunlar korkuya, bilincinde olduğumuz korkuya yol açıyor. Kişi bütün bu korkularla yüzleşebilir mi? Artık korkmayacak noktaya gelene değin bütün korkularını sonuna kadar sorgulayabilir mi? Kişi bütün korkularını bir kenara atıp özgür olabilir mi? Eğer bunu yapamıyorsa o zaman artan ve büyüyen sorunlarla birlikte daimi bir endişe, suçluluk duygusu ve belirsizlik hali içinde yaşayacak demektir.

O halde korku nedir? Gerçekten korkunun ne olduğunu biliyor muyuz yoksa sadece onun ne zaman sona erdiğini mi biliyoruz? Bu hususu çözmek önemlidir. Sahiden korkuyla doğrudan temas kuruyor muyuz yoksa her şeye çok alıştırılmış, çok eğitilmiş zihnimiz korku diye adlandırdığı şeyden sürekli kaçıp onunla asla doğrudan temas kurmuyor mu? Bu noktada kendi korkunuzu sorgulamanız kayda değer olur. Korku meselesinin özüne indiğimizde herhalde onun ne olduğunu da doğrudan öğrenebiliriz.

Korku nedir? Nasıl ortaya çıkar? Korkunun yapısı ve doğası nedir? Örneğin, birinin başkalarının düşüncelerinden korktuğunu söyleriz; bunun içinde birçok husus vardır: Kişi işini kaybedebilir vs. Bu korku nasıl oluşuyor? Zamanın ürünü müdür? Korkunun nedenini bildiğimde korku yok olur mu? Korku tahlille, nedenin araştırılıp bulunmasıyla ortadan kalkar mı? Bir şeyden, ölümden, gelecekte ne olacağından ya da geçmişten korkuyorum; bu korkuyu koruyan ve sürdüren şey nedir? Kişi yanlış bir şey yapmış olabilir ya da söylenmemesi gereken bir şeyi söylemiş olabilir; *bütün bunlar geçmişe aittir*. Yahut kişi gelecekte olabilecek bir şeyden, sağlığının bozulmasından, hastalıktan, işini kaybetmekten korkabilir; *bütün bunlar da geleceğe aittir*. Şu halde *geçmiş* korkusu ve *gelecek* korkusu söz konusudur. Geçmiş korkusu gerçekten olmuş bir şeyden duyulan korkudur. Gelecek korkusu ise olabilecek bir şeyden, bir ihtimalden duyulan korkudur.

Geçmiş korkusuna ve gelecek korkusuna süreklilik kazandıran, bu korkuları muhafaza eden şey nedir? Kuşkusuz düşüncedir: geçmişte yapılmış şeyin düşüncesi. Yahut kişi belli bir hastalığın geçmişte vermiş olduğu acının gelecekte tekrarlanmasından korkar. Korku anıyla, korkuyu düşünmekle sürdürülür. Geçmiş acıyı veya hazzı düşünmek ona süreklilik kazandırır, onu ayakta tutup besler. Gelecekle ilişkili acı ya da haz düşüncenin etkinliğidir.

Yaptığım bir şeyden, onun gelecekteki olası sonuçlarından korkarım. Bu korku düşünceyle sürdürülür. Bu apaçık ortadadır. O halde düşünce psikolojik açıdan zaman demektir. Düşünce kronolojik zamandan farklı olan psikolojik zamanı doğurur (kronolojik zamandan söz etmiyoruz burada).

Geçmişi, şimdiyi ve geleceği birleştiren düşünce korkuyu körükler. Düşünce şimdi ile gelecekte olabilecek şey arasındaki aralığı yaratır. Düşünce psikolojik zaman vasıtasıyla korkuyu sürdürür; düşünce korkunun kaynağıdır; düşünce ıstırabın kökenidir. Bunu kabul ediyor muyuz? Düşüncenin doğasını, onun nasıl işlediğini ve geçmiş, şimdi ve gelecekten oluşan tüm yapıyı nasıl ürettiğini sahiden görebiliyor muyuz? Düşüncenin, analizin, korkunun nedenlerini ortaya çıkarmanın -ki bu zaman alır- korkuyu gideremeyeceğini anlayabiliyor muyuz? Korkunun nedeni ile korkunun sona ermesi arasında kalan süreçte korku işler. Bu, şiddete eğilimli bir insanın şiddetsizlik ideolojisini icat etmesine benzer; o kişi "Şiddetten uzak duracağım" der ama bu arada şiddetin tohumlarını ekiyordur. Dolayısıyla eğer korkudan kurtulmanın bir aracı olarak zamanı -düşünce olan zamanı- kullanırsak korkuyu asla ortadan kaldıramayız. Düşünce korkuyu beslediğinden korku asla düşünceyle giderilemez.

O halde ne yapmalı? Eğer korku kapanından bizi çıkaracak yol düşünce değilse ne yapmalıyız? Zihin jimnastiği olarak değil, sözde değil, katıldığınız ya da karşı çıktığınız bir sav olarak değil, aksine korku meselesine ciddiyetle derinle-

mesine eğilmiş olarak düşüncenin çıkar yol olmadığını apaçık anlayabiliyor musunuz? Korkunun sebebi düşüncedir; düşünce hem hazzı hem de korkuyu besler. Eğer kişi bu muazzam korku duygusunu düşüncenin körüklediğini ve düşüncenin bu korkuyu gidermesinin mümkün olmadığını apaçık kavrarsa, atacağı sıradaki adım ne olacaktır? Umarım bu soruyu kendinize soruyor ve benim cevap vermemi beklemiyorsunuzdur. Eğer benim cevabımı beklemiyorsanız, o zaman soruyla baş başa kalmışsınız demektir. Soru size meydan okuyor ve bu meydan okumaya karşılık vermeniz gerekiyor. Eğer bu soruyu eski yanıtlarla cevaplıyorsanız o zaman sizin ne öneminiz var? Hâlâ korkuyorsunuz. Soru yeni ve acil: *Düşünce korkuyu besliyor ve düşünce korkuyu asla sonlandıramaz; o halde ne yapacaksınız?*

Her şeyden önce bir kişi "Düşüncenin tüm doğasını ve yapısını anladım" dediğinde, bu sözüyle ne kastediyor? "Anlıyorum", "Anladım", "Düşüncenin doğasını kavradım" gibi sözlerle kastedilen nedir? "Anladım" diyen zihin nasıl bir zihindir?

Lütfen herhangi bir şey öne sürmeden dikkatlice takip edin. Soruyoruz: *Düşünce anlar mı?* Bana bir şey söylüyorsunuz, sözgelimi modern hayatın karmaşıklığını gayet titiz bir şekilde enikonu tasvir ediyorsunuz. Bunun üzerine ben de size "Anladım" diyorum, sadece tasviri değil, aynı zamanda içeriği, derinliği, o karmaşıklığa saplanmış insanların gergin, sinirli, feci hallerini de anladım. Duygularımla, sinirlerimle, kulaklarımla, her şeyimle anladım, öyle ki ben artık o karmaşıklığın içine saplanmaktan kurtulmuş biriyim. Bir kobra yılanının tehlikeli olduğunu anladığım zaman, olay bitmiştir, artık kobraya yaklaşmam. Onunla karşılaşırsam eylemimin çok farklı olacağını artık anlamış bulunuyorum.

O halde insan düşüncenin doğasını ve onun ürünü olan korku ve hazzı anlama hali içinde olabilir mi? İnsan düşünceyi kavrayabilir mi? Düşüncenin nasıl işlediğini teorik, sözel

ya da düşünsel olarak değil de gerçekten anlayabilir mi? Yoksa ben hâlâ gerçeğe değil de tasvire, sava, mantık silsilesine mi sahibim? Eğer sırf tasvirle, sözel açıklamayla yetinirsem, onunla oyalanıp dururum. Tasvir beni tasvir ettiği şeye götürdüğünde o şeyi doğrudan algılarım; o zaman oldukça farklı bir eylem oluşur. (Bu durum yiyeceğin tarifini ya da onu yediğinde ne olacağını bilmeyi değil de yiyeceğin kendisini isteyen aç bir adamın durumuna benziyor; adam yiyecek ister.)

Düşüncenin korkuyu nasıl beslediğini anladığımızda ne olur? Bir kişi açsa ve bir başkası ona yiyeceğin ne kadar leziz olduğunu anlatıyorsa, aç olan kişi ne yapar, hangi tepkiyi verir? Aç kişi "Yiyeceği bana anlatma, onu bana ver" der elbette. Buradaki edim teorik değil doğrudandır. O halde "Anlıyorum" dediğimizde düşünce, korku ve haz hakkında sabit bir hareketin olduğunu kast ediyoruz. İnsan işte bu devamlı hareketten güç alarak eylemde bulunur; kişi öğrenmenin devamlı hareketi içinde eylemde bulunur. Korkuyu bu tarzda öğrendiğimizde korku sona erer.

Zihnin hiçbir zaman ortaya çıkarmadığı, gizli saklı korkular vardır. Bilinçli zihin onları nasıl açığa çıkarabilir? Bilinçli zihin rüyalar yoluyla o korkuların ipuçlarını alır; rüya gördüğümüzde o rüyayı yorumlamak zorunda kalmıyor muyuz? Kişi rüyasını kolayca anlayamadığında bir başkasına yorumlatabilir, ama o başkası da rüyayı kendi özel yöntemine veya bilgisine göre yorumlar. Ayrıca kişinin daha görürken yorumladığı rüyalar da vardır. Peki, niçin rüya görüyoruz?

Uzmanlar hiç rüya görmeseydik çıldırırdık diyorlar; ama ben rüya görmek zorunda olduğumuzdan emin değilim. Neden rüya görme gereksinimini ortadan kaldıracak şekilde bilinçdışının ipucu ve işaretlerine karşı gündüz uyanık olamıyoruz? Rüya görmeye yönelik bu sürgit gayret uykuda devam ederken, zihnimiz asla dingin, tazelenmiş, yenilenmiş değildir. Zihin gündüzleri açık, uyanık, tetikte ve bilinçli ola-

maz ve böylece gizli korkuların ipuçları ve işretlerinin ortaya çıkmasını, gözlemlenebilmesini ve özümsenebilmesini sağlayamaz mı?

Gündüz konuşmada, eylemde, olan biten her şeyde farkındalık yoluyla, dikkat yoluyla hem gizli hem de aşikâr korkular açığa vurulur; o zaman uyuduğunuzda bu uyku hiçbir rüyanın görülmediği tamamen dingin bir uyku olur ve zihniniz ertesi sabah taze, yeni, masum ve canlı halde uyanır. Bu bir teori değildir; denerseniz görürsünüz.

DİNLEYİCİ: Gizli korkuları bilinç düzeyine çıkarmak nasıl mümkün oluyor?

KRISHNAMURTI: Eğer insan uyanık, dikkatli ve hızlıysa kendi içini gözlemleyebilir. Bilinçdışı her şeyden önce geçmişin, ırksal mirasın deposudur. Ben Hindistan'da doğdum, bir Brahman olarak belli bir toplumsal sınıfın içinde, bu sınıfın tüm önyargıları, batıl inançları, katı ahlaki yaşamı, tüm ırksal ve ailevi bağlamı içinde, on bin yıldan daha eski kolektif bir gelenek içinde yetiştim; tüm bunlar bilinçdışımda yer alıyor. İşte bilinçdışıyla kastettiğimiz şey genelde budur; uzmanlar ona başka bir anlam verebilirler ama sıradan insanlar olarak bizler onu kendi başımıza gözlemleyebiliriz. Peki, tüm bunlar nasıl açığa çıkıyor? Bunu nasıl yapacaksınız? Bilinçaltı içinizde yer etmiştir; eğer Yahudi iseniz Yahudiliğin tüm geleneği içinizde saklıdır; eğer Katolik iseniz buna dair her şey içinizde gizlidir; Komünist iseniz o da farklı bir şekilde içinizde bulunur vs. Şimdi rüya görmeden –bu bir bilmece değil– tüm o saklı şeyleri nasıl açığa çıkaracaksınız?

Eğer gün içinde uyanıksanız, düşüncenin tüm hareketlerinin farkındaysanız, ne dediğinizin, jestlerinizin, nasıl oturduğunuzun, nasıl yürüdüğünüzün, nasıl konuştuğunuzun farkındaysanız, tepkilerinizin farkındaysanız, o zaman tüm sak-

lı şeyler çok kolayca ortaya çıkabilir; ve bu da zaman almaz, günlerce sürmez, çünkü siz artık direnç göstermiyorsunuzdur, artık aktif bir halde bir kazı yapmıyorsunuzdur, sadece gözlemliyorsunuz, dinliyorsunuzdur. Bu farkındalık hali içinde her şey gün ışığına çıkar. Fakat eğer "Bazı şeyleri muhafaza edip, diğerlerini atacağım" derseniz, yarı uykuda olursunuz. Eğer "Hinduizm ya da Yahudilik veya Katolikliğin tüm 'iyiliğini' muhafaza edecek, geri kalanı atacağım" derseniz açıkçası hâlâ şartlandırılmış bir haldesiniz demektir, hâlâ direniyorsunuzdur. Dolayısıyla direnç göstermeden tüm gizli şeyleri ortaya çıkarmalısınız.

DİNLEYİCİ: Neyin farkına varacağımızı tercih edemez miyiz?

KRISHNAMURTI: Eğer bir şeyin farkına varmayı başka bir şeyinse farkına varmamayı tercih etmeye kalkarsanız, o zaman o farkındalığın gerçekleşmesini engellersiniz. Farkındalık gerçekleşirken kimsenin tercih yapma şansı olmazsa, her şey, en gizli saklı istekler, korkular ve dürtüler açığa çıkar.

DİNLEYİCİ: Bir saatliğine veya bir günlüğüne mi farkında olmaya çalışmalıyız?

KRISHNAMURTI: Bir dakika uyanık, dikkatli olursam bu yeterli. Çoğumuz dikkatsiziz. Bu dikkatsizliğin farkına varmak dikkattir; ama dikkatin geliştirilmesi dikkat değildir. İçimde olup biten her şeyin bir dakikalığına farkına varırım, seçim yapmadan, çok berrak gözlemleyerek; sonra bir saatimi herhangi bir şeye dikkat kesilmeden geçiririm; bir saatin sonunda tekrar dikkatimi toplarım.

3

Geçenlerde bana günümüzde Amerika'da meditasyonun yeri olmadığı söylendi; Amerikalıların meditasyona değil de eyleme ihtiyacı varmış. Derin düşünce ya da meditasyon yaşamı ve eylem yaşamı diye bir ayrımın neden yapıldığını merak ediyorum. Hayata bu şekilde parçalı, ikili bir bakış açısıyla bakmaya alışmışız. Hindistan'da değişik yaşam tarzları anlayışı vardır; eylem adamı, bilgi adamı, irfan adamı ve benzeri. Yaşama uğraşı içinde bu ayrımlar kaçınılmaz olarak konformizme, kısıtlamaya ve çelişkiye yol açar.

Son derece karmaşık ve konuşmacı açısından en önemli mesele olan bu meditasyon meselesine gireceksek bu kelimeyle ne kastettiğimizi anlamamız gerekiyor. Kelimenin sözlük anlamı "düşünüp taşınmak", "düşünmek", "iyice sorgulamak" ve benzeridir. Hindistan ve Asya tüm derinliği, anlamı ve hakiki amacıyla meditasyon kendi kontrolleri altındaymış gibi bu kelimeyi tekeli altına almıştır; görünüşte tekel onlardadır ama bu hiç kuşkusuz çok saçmadır. "Meditasyon"dan söz ederken, hayattan –günlük eziyetten, sıkıntıdan, endişeden ve korkudan– kaçış niyetiyle mi konuşuyoruz yoksa bir yaşam tarzından mı bahsediyoruz, bu noktada net olmalıyız. Meditasyon yoluyla ya bu çılgın ve çirkin dünyadan tamamen kaçma arayışına gireriz ya da meditasyon bizzat hayatın içinde yaşamak, eylemde bulunmak ve anlamaktır. Eğer kaçmak istiyorsak bunun için çeşitli ekoller var: Japonya'daki Zen manastırları ve daha bir sürü sistem. Var

olan hayat çok çirkin, vahşi, rekabetçi, acımasız olduğu için, hiçbir anlam taşımadığı için, kaçış sistemlerinin bu denli çekici olmasını anlayabiliyoruz; Hindular kendi Yoga sistemlerini, mantraları, belli kelimeleri tekrarlamayı ve benzeri şeyleri önerdiklerinde, doğrusu çok fazla düşünmeden gayet kolay bir şekilde öneriyi kabul edebiliyoruz, çünkü kaçışa karşılık bir ödül, bir tatmin duygusu vaat ediyorlar. O halde çok açık olalım; ister düşünsel, düşsel bir yaşamla ister uyuşturucu maddelerle ister kelimelerin tekrarı yoluyla olsun herhangi bir kaçış değil bizim aradığımız.

Hindistan'da belli Sanskritçe kelimelerin tekrar edilmesine mantra denir; o kelimeler özel bir ses tonuyla telaffuz edilir ve zihni daha güçlü ve canlı kıldıkları söylenir. Fakat bu mantraların tekrarı zihni köreltiyor olsa gerek; belki de çoğu insan bunu istiyordur; hayatla olduğu gibi yüzleşemedikleri için duyarsız olmayı istemek onlara çok daha cazip geliyordur. Kelimeleri tekrar etmek, uyuşturucu madde kullanmak, alkol almak ve benzeri şeyler zihnin körelmesini sağlar. Zihnin körelmesine de "dinginlik", "sessizlik" adı verilir ki gerçekte hiç de öyle değildir. Körelmiş bir zihin Tanrı'yı, erdemi ve güzelliği düşünebildiği halde kör, aptal ve hantal kalabilir. Bizim aradığımız şey kesinlikle bu değişik kaçış yolları değil.

Meditasyon hayatın parçalanması değildir; meditasyon, bir manastıra çekilip on dakika ya da bir saat boyunca sessizce oturup yoğunlaşmaya çalışmak, tefekküre dalmayı öğrenmek ama geri kalan zamanlarda sinsi, çirkin bir insan olmak değildir. Tüm bunları ahmakça bulduğumuz için, hakikatin ne olduğunu sahiden algılama yetisinden yoksun bir zihnin böyle şeyler yapacağı kanısında olduğumuz için bunları bir kenara atalım. Zira hakikatin ne olduğunu anlaması için kişinin çok keskin, berrak ve hassas bir zihne; kurnaz, bozuk bir zihne değil de çarpıtmadan dosdoğru bakabilen, temiz ve hassas bir zihne sahip olması gerekir; ancak böyle bir zihin

hakikatin ne olduğunu görebilir. Bilgilerle dolu bir zihin hakikatin ne olduğunu algılayamaz; ancak tam bir öğrenme yeteneğine sahip bir zihin bunu yapabilir. Öğrenmek bilgi toplamak değildir; öğrenmek bir andan diğer ana doğru bir harekettir. Zihin ve bedenin son derece duyarlı olması gerekir. Körelmiş, hantal, şarap ve etle dolmuş bir bedenle meditasyon yapamazsınız; böyle bir meditasyon çabasının hiçbir anlamı yoktur. Eğer meseleyi büyük bir ciddiyetle derinlemesine ele alacak olursak, zihnin oldukça uyanık, oldukça duyarlı ve zeki –bilgiden kaynaklanan bir zekâ değildir bu– olması gerektiğini anlarız.

Tüm derdi tasasıyla bu dünyada yaşayarak, acıya, ıstıraba ve şiddete saplanarak zihni oldukça duyarlı ve zeki bir hale getirmek mümkün müdür? İşte bu, meditasyondaki birinci ve asıl husustur. İkincisiyse, zihnin bir mantık zinciri içinde algılama yetisine sahip olmasıdır; hiçbir şekilde çarpık veya nevrotik olmayan bir zihin olmalıdır bu. Üçüncü husus oldukça disiplinli bir zihne sahip olmaktır. "Disiplin" kelimesinin anlamı "öğrenmek"tir, ezberlemek değil. "Disiplin" bir öğrenme işlemidir; kelimenin asıl kökü bu anlama gelir. Disiplinli bir zihin her şeyi nesnel olarak apaçık görür, duygusal olarak değil. Bu hususlar düşünce ölçütünün ötesinde olan şeyi, düşünceyle bir araya getirilemeyen şeyi, en yüce sevgi türünü duyumsayabilecek, kişinin kendi küçük zihninin projeksiyonu olmayan bir boyutu ortaya çıkarmak için gereken temel hususlardır.

Bizler bir toplum yarattık ve bu toplum bizi şartlandırdı. Ahlaka uygun olmayan bir ahlak zihinlerimize işkence etti, zihinlerimizi fena halde şartlandırdı. Toplumun ahlakı ahlaksızlıktır, çünkü toplum aslında ahlaksızlık demek olan şiddeti, kibri, rekabeti, açgözlülüğü ve benzeri şeyleri kabullenip teşvik etmektedir. Sevgi, anlayış, sevecenlik diye bir şey yoktur hayatımızda ve toplumun "ahlaka uygun saygınlık" olarak kabul ettiği şey aslında düzensizlik yaratmaktan başka

bir işe yaramamaktadır. Binlerce yıldır kabullenmesi, itaat etmesi ve uyum sağlaması için eğitilmiş bir zihin çok duyarlı ve dolayısıyla çok erdemli olamaz. Bizler bu kapana kısılıp kaldık. O halde erdem nedir? Bu soruyu soruyoruz, çünkü erdem zorunludur.

Doğru bir temelden yoksun matematikçi fazla ilerleyemez. Aynı şekilde, bir kişi tamamen farklı bir boyuta ait bir şeye erişmek ve o şeyi anlamak istiyorsa doğru temele dayanmalıdır ve işte o doğru temel erdemdir, yani düzendir, ama o düzen de gerçekte düzensizlik demek olan toplum düzeni değildir. Düzen olmadan zihin nasıl duyarlı, uyanık ve özgür olabilir ki?

Erdem açıkçası gerek bu ülkede gerekse dünyanın başka yerlerinde kurulu düzenin ahlak diye kabul ettiği, zamanla saygınlık kazanmış bir modele uyum sağlamaya dönük sürekli tekrarlanan davranışlar değildir. Erdemin ne olduğunu anlamak için bu noktayı açıklığa kavuşturmamız gerekiyor. İnsan erdemi birdenbire keşfeder; yani nasıl ki sevgiyi ya da alçakgönüllülüğü zamanla geliştiremiyorsak erdemi de zamanla geliştiremeyiz. İnsan, erdemi, onun doğasını, güzelliğini, düzenliliğini birdenbire keşfeder. Onun ne olmadığını anlayıp, o olmayanı eleme yoluyla onun ne olduğunu bulur. İnsan, erdemi, olması gerekeni tanımlayıp sonra onu taklit ederek edinemez; bu hiç de erdem değildir. "Şiddetten kaçınmak gerekir" sözünde olduğu gibi "... gerekir," sözcüğüyle biten ve erdem olduğu öne sürülen değişik düşünceler geliştirip onları mekanik hale getirene dek her gün uygulamanın hiçbir anlamı yoktur.

Kuşkusuz erdem bir andan diğer ana geçen bir şeydir, güzellik gibi, sevgi gibi; zamanla biriktirip ona göre hareket ettiğin bir şey değildir. Bu onaylansın ya da reddedilsin diye yapılmış bir sözlü ifade değildir. Sadece toplumda değil kendi içimizde de düzensizlik, topyekûn bir düzensizlik var; ama bu, içimizde bir yerde düzen var da geri kalan yerlere düzensizlik egemen demek değildir; öyle olsaydı bu da baş-

ka bir ikilik ve dolayısıyla çelişki, karmaşa ve sürtüşme olurdu. Düzensizliğin olduğu yerde seçim ve çatışma da olur. Yalnızca karışık bir zihin seçim yapar. Oysa her şeyi apaçık gören bir zihin için seçim söz konusu değildir. Eğer benim aklım karışmışsa eylemlerim de karışık olacaktır.

Ancak kişisel bir önyargıda bulunmadan, çarpıtmadan her şeyi apaçık görebilen bir zihin düzensizliği kavrayabilir ve ondan kurtulabilir; böyle bir zihin erdemli ve düzenlidir; ama Komünistlere, Sosyalistlere, Kapitalistlere veya herhangi bir kiliseye göre düzenli değil, içinde taşıdığı düzensizlik derecesini tümüyle kavradığı için düzenlidir. Manevi anlamda içsel düzen matematiğin mutlak düzenine benzer. İçsel anlamda en yüce düzen bir mutlaktır; ve bu düzen zamanla, gelişmeyle, pratikle, baskıyla, kontrolle, boyun eğmeyle ve uyum sağlamayla oluşamaz. Ancak son derece düzenli bir zihin duyarlı ve zeki olabilir.

İnsan, içindeki düzensizliğin, çelişkilerin, ikili mücadelelerin, zıt arzuların, ideolojik çabaların ve onların gerçekdışılığının farkına varmalıdır. Kınamadan, yargılamadan, yorumlamadan, "olanı" gözlemlemelidir. Mikrofonu mikrofon olarak görüyorum, sevdiğim veya sevmediğim, iyi veya kötü olarak değerlendirdiğim bir şey olarak değil. Onu olduğunu gibi görüyorum. Aynı şekilde, kişi kendini olduğu gibi görmelidir, gördüğü şeyi iyi ya da kötü diye adlandırmadan. Değerlendirmede bulunmak kişinin istediği şeyi yapması anlamına gelmez. Erdem düzendir; insan bir erdem şablonuna sahip olamaz; eğer oluyorsa ve o taslağa uyuyorsa o kişi ahlaksız ve düzensiz biri haline gelir.

DİNLEYİCİ: Düzen düzensizliğin olmaması değil midir?

KRISHNAMURTI: Hayır. Düzensizliğin ne olduğunu anlamanın –kelimelere dayanarak, akılla anlamak değil– düzen-

sizlikten, yani çatışmadan, ikiliğin mücadelesinden gerçekten kurtulmak olduğunu belirtmiştik. Bu anlayıştan canlı bir şey olan düzen doğar. Canlı olan bir şeyi de kâğıda dökemezsiniz ve onun peşinden gidemezsiniz: O bir harekettir.

Zihinlerimiz bozulmuş, eğilip bükülmüş, çünkü bizler yaşamak, bir şeyler yapmak, eylemde bulunmak, düşünmek için muazzam gayret sarf ediyoruz. Farkında olmak için gayret sarf edildiğinde, o, farkındalık olmaz. Bu salona girerken farkındaydım zaten; bunun için herhangi bir çabada bulunmadım. Salonun büyüklüğünün, perdelerin renklerinin, ışıkların, insanların, onların giysilerinin renklerinin farkındaydım; bunların hepsinin farkındaydım, bunun için bir çaba göstermedim. Dikkat bir çaba ise o artık dikkatsizliktir.

DİNLEYİCİ: Beni dikkatsizlikten kurtaran bir şey.

KRISHNAMURTI: Hiçbir şey sizi dikkatsizlikten dikkate yöneltemez. İnsan çoğu zaman dikkatsizdir. Eğer dikkatsiz olduğunuzu fark ederseniz ve bu fark ediş anında dikkatli olursanız, siz dikkatlisiniz demektir.

Hiçbir yargıda bulunmadan bir şeye nesnel olarak bakmak oldukça kolaydır. Sözgelimi bir ağaca, bir çiçeğe, bir buluta ya da suyun üzerindeki ışığa bakın; ona hiçbir yargıda veya yorumda bulunmadan bakmak gayet kolaydır, çünkü o içimizin derinliklerine dokunmaz. Fakat eşime, öğretmeninize hiçbir değerlendirmede bulunmadan bakmam neredeyse imkânsızdır, çünkü o kişiye dair bir imgeye sahibimdir. Bu imge günler, aylar ve yıllar boyu yaşanmış bir dizi olayla –hazları, acıları, cinsel hazları ve benzeri şeyleriyle birlikte– oluşmuştur. İşte bu imgeyle o kişiye bakarım. Bakın, neler oluyor: karıma veya komşuma baktığımda –komşum binlerce ya da on binlerce kilometre uzakta olabilir– bir yandan benim oluşturduğum imgelerle bir yandan da propagandanın

oluşturduğu imgelerle bakarım. Peki, bu durumda benim baktığım şeyle bir ilişkim var mıdır? Eğer her ikisi de kendi imgelerine sahipse kan ile koca arasında bir ilişkiden söz edebilir miyiz? Doğrusu imgelerin bir ilişkisi vardır, yıllarca birikmiş imgelerin, deneyimlerin, azarlamanın, zorbalığın, hükmetmenin, zevklerin, onun bunun anılarının ilişkisi. Bu anılarla, bu imgelerle bakıp "Karımı tanıyorum" derim veya o beni tanıdığını söyler. Ama gerçekten öyle midir? Ben sadece imgeleri biliyorumdur, canlı bir şeyi bilmiyorum; bildiğim tek şey ölü imgeler.

Berrak, duru bakmak demek imgesiz, sembolsüz, sözcüksüz bakmak demektir. Bunu yaptığınızda ne büyük bir güzelliğin var olduğunu göreceksiniz.

DİNLEYİCİ: Kendime bu şekilde bakabilir miyim?

KRISHNAMURTI: Eğer kendine, kendine dair bir imgeyle bakarsan öğrenemezsin. Sözgelimi, içimde derinlere kök salmış bir nefreti keşfedip "Ne fena, ne çirkin!" derim. Bunu söylediğimde kendime bakmayı engellemiş olurum. Sözel ifade, sözcük, sembol gözlemi engeller. Kendimi tanımam için sözcüğün, bilginin, sembolün, imgenin olmaması gerekir; ancak o zaman gerçekten kendimi tanıyabilirim.

DİNLEYİCİ: Her zaman gözlem yapmak mümkün müdür?

KRISHNAMURTI: İnsan böyle bir soruyu niye sorar diye merak ediyorum. Yoksa bu bir tür hırs mı? "Eğer bunu yapabilirsem hayatım farklılaşır" diyorsun; bu nedenle sen hırslısın. Onu her zaman yapıp yapamayacağını unut gitsin, o zaman işin aslını keşfedersin. Dikkatli olmanın ne denli zor olduğunu görmeye başla.

DİNLEYİCİ: (Bant kaydında, söylenenler anlaşılmıyor.)

KRISHNAMURTI: Bedenimin duyuları sayesinde görsel bir bakışa sahibim; ayrıca psikolojik bir bakış da var; gözlerimle görüyorum, o halde neden psikolojik anıların bakışını, gördüğüm şeye katayım ki?

İşte bu, meditasyondur. Hepsi bu kadar ve meditasyon da bunun sonudur diyemezsiniz. Tüm bunlar yaşam tarzı, yani meditasyon ve onun güzelliğidir; ama mimarideki, bir tepenin eğimindeki ve patikasındaki güzellik değil, güneşin ya da ayın batışındaki güzellik değil, bir kelimede veya şiirdeki, bir heykelde veya resimdeki güzellik de değil; o, yaşam tarzının içindedir. Baktığınız her şeyde güzelliği görebilirsiniz.

Çarpık, bozuk, parçalanmış bir zihin her şeyi berrak ve masumane görebilir mi? Bizler yozlaşmış insanlarız, buna şüphe yok; zihinlerimiz çarpıklaşmış. Böyle bir zihin varlıkları nasıl apaçık görebilir ki? Bunu anlamak –çünkü biz öğreniyoruz, bilgi vermiyoruz–, bunu öğrenmek için deneyim konusuna girmemiz gerekiyor.

Her deneyim acı ya da hazzın bir izini, kalıntısını, anısını bırakır geride. "Deneyim" sözcüğü bir şeyi sonuçlandırmak demektir. Fakat biz asla bir şeyi "sonuçlandırmayız", dolayısıyla o şey ardında bir iz bırakır. Eğer büyük bir deneyim yaşıyorsanız, onun büyüklüğünü sonuçlandırın, onu sonuna kadar yaşayın, böylece ondan kurtulursunuz. İşte o zaman o deneyim, anı biçiminde bir iz bırakmaz.

Niçin yaşadığımız her deneyim bilinçte ya da bilinçdışında bir anı bırakır? Bu anı saflığı önlüyor. Deneyimleri önleyemezsiniz. Eğer deneyimi önler ya da ona direnirseniz çevrenize bir duvar örersiniz, kendinizi tecrit edersiniz; çoğu insanın yaptığı da budur.

Deneyimin doğasını ve yapısını anlamamız gerekiyor. Diyelim ki bir günbatımını tıpkı dünkü günbatımıymış gibi sey-

rediyorsunuz: Göz alıcı, ışıltılı bir manzara; su batan güneşin ışıklarıyla pembeleşiyor ve ağaçlar muhteşem bir ışıkla yıkanıyor. Ona bakıyorsunuz, keyfini çıkarıyorsunuz, büyük bir sevinç ve güzellik, renkli bir derinlik var. Bir dakika sonra "Ne kadar da güzeldi!" diyorsunuz. Bir arkadaşınıza az önce seyrettiğiniz manzarayı anlatıyorsunuz, tüm güzelliği, hazzı ve sevinciyle onu tekrar istiyorsunuz. Yarın tekrar aynı yere aynı saatte gidip günbatımını yeniden seyredebilirsiniz ama bu sefer ona dünün merceğinden bakarsınız. Şu halde tazelik daha şimdiden dünün anısından etkilenmiş olur. Aynı şekilde, bana hakaret edebilir ya da beni pohpohlayabilirsiniz; hakaret ya da pohpohlama acı ve hazzın izleri olarak kalır. Demek ki ben biriktiriyorum, zihnim deneyimle biriktiriyor, binlerce deneyimle kalınlaşıp kabalaşarak giderek daha ağırlaşıyor, hantallaşıyor. Bu bir gerçektir. Şimdi, sen bana hakaret ettiğinde hakaretini dikkatle dinleyebilir miyim, ani tepki vermeden onu zihnimde tartabilir miyim? Bana ahmak derken, belki de haklısındır, belki de ahmağımdır, belki de sahiden öyleyimdir. Yahut beni pohpohlarken, seni yine dikkatle izlerim. O zaman hakaret ve pohpohlama iz bırakmaz. İster hakaret veya pohpohlama isterse günbatımı ve onca şeyin güzelliği söz konusu olsun, zihin uyanık, tetikte olur. Binlerce deneyim edinse bile zihin her zaman açık ve dolayısıyla özgür olur.

DİNLEYİCİ: Birisi size hakaret ederken siz de onun ne dediğini sahiden dikkatle dinlediniz diyelim. Hakareti duyduktan sonra o kişiye hak verir misiniz yoksa onu haksız mı bulursunuz?

KRISHNAMURTI: Bunu bir anda anlayabilirsiniz, çünkü zihin geçmişten, bilginin ve deneyimin psikolojik birikiminden kurtulmuştur artık. Masumsunuzdur artık.

DİNLEYİCİ: O zaman dikkatli, uyanık olmalı...

KRISHNAMURTI: Kesinlikle. Ve bunda müthiş bir neşe vardır, diğer durumda aynı neşe yoktur. Deneyimle çarpıtılmış, bozulmuş bir zihin asla masum, taze, genç ve dinç olamaz.

Önümüzde bir de sevgi meselesi var. Bu meselenin ne olduğunu hiç düşündünüz mü? Sevgi düşünce midir ya da onun ürünü müdür? Sevgi düşünceyle yeşertilip bir alışkanlığa dönüştürülebilir mi? Sevgi haz mıdır? Bizim bildiğimiz sevgi özünde bir haz arayışıdır. Ve eğer sevgi hazsa, aynı zamanda korkudur da, öyle değil mi? Haz nedir? Biz hazzı inkâr etmiyoruz, haz duymamalısınız demiyoruz; bunu demek saçma olurdu. Haz nedir? Dün akşam günbatımını seyrettiniz; o gerçekliği algılama anında ne haz ne de acı vardı; sadece o gerçeklikle anlık temas söz konusuydu. Fakat birkaç dakika sonra onu düşünmeye başladınız, ne denli enfes bir şey olduğu aklınızdan geçti. Aynı şey seks için de geçerlidir. İmgeler ve resimler oluşturarak onu düşünürsünüz; onu düşünmek size haz verir. Aynı şekilde, o hazzı kaybetmeyi düşünmek de size korku verir. Yarın işini kaybedeceğini, yalnız kalacağını, sevilmeyeceğini; kendini ifade edemeyeceğini ve benzeri şeyleri düşünmek korku verir. Bu "düşünme" mekanizması hem hazza hem de acıya yol açar.

Bir bitkiyi büyüttüğün gibi sevgiyi de büyütebilir misin? Düşüncenin hazzı ve korkuyu beslediğini bildikten sonra sevgi düşünceyle büyütülebilir mi? İnsan sevginin ne olduğunu öğrenmeli; sevgiyi öğrenmek başkalarının sevgi hakkında söylediklerini biriktirmek değildir; bu çok feci bir şey! İnsan öğrenmeli, gözlem yapmalıdır. Sevgi düşünceyle büyütülemez; sevgi tamamen farklı bir şeydir.

Duyarlılık ve zekâdan, zihnin düzensizliğin nasıl doğduğunu anlayıp ondan kurtulmasıyla oluşan düzenden, düzensizliğin anlaşılmasıyla varılan disiplinden sevgi diye adlan-

dırdığımız şey doğar: Politikacıların, din adamlarının, kocanın, karının yıktığı sevgi.

Sevgiyi anlamak ölümü anlamaktır. Eğer kişi düne ait her şey karşısında bir ölü gibi tepkisiz kalamazsa nasıl sevebilir? Eğer kendi *imgeme* ve karımın *imgesine* karşı bir ölü gibi tepkisiz kalamazsam nasıl sevebilirim?

Tüm bunlar meditasyon mucizesi ve onun güzelliğidir. Tüm bunlarda kişi bir şeye rastlar: dindar ve dingin olan zihin haline. Din, tanrısı ve rahipleriyle organize olmuş bir inanç değildir. Din bir zihin halidir; özgür, masum ve dolayısıyla tamamen dingin bir zihin hali. Böyle bir zihin sınır tanımaz.

DİNLEYİCİ: Bu tür bir zihne sahip olmayan insanlara ne olur?

KRISHNAMURTI: Neden "Eğer insanlar ona sahip olmazsa?" diyoruz ki? Kim bu "insanlar"? Eğer ona sahip değilsem, her şey bitmiştir. Böyle keskin, berrak bir zihne sahip değilsem ne yapabilirim ki? Sorun bu değil mi? Zihinlerimiz karışmış, öyle değil mi? Kargaşa içinde yaşıyoruz. Bu durumda insan ne yapmalı? Eğer ben aptalsam, beyefendi, aptallığımı parlatmamın, zeki olmaya çalışmamın bir anlamı yoktur. İlk önce aptal olduğumu, bön olduğumu bilmem lazım. Bönlüğümü tam anlamıyla fark ettiğimde ondan kurtulurum. "Ben bir ahmağım" dediğinizde, lafta değil de gerçekten "Pekâlâ ben bir ahmağım" dediğinizde zaten uyanmış olursunuz, o zaman artık ahmak değilsinizdir. Fakat eğer ahmak olduğunuzu kabul etmemekte direnirseniz ahmaklığınız giderek artar.

Bu dünyada aklın zirvesi çok zeki, çok parlak, çok karmaşık, çok bilgili olmaktır. İnsanların niçin bilgiyi kafalarında taşıdığını anlamıyorum. Neden bilgiyi kütüphane raflarına bırakmazlar ki? Bilgisayarlar gayet bilgili. Bilgililiğin zekâyla hiçbir ilgisi yoktur. Her şeyi olduğu gibi içimizde görmek, ne

olduğumuzu algılarken çatışmaya mahal vermemek zekânın muazzam ölçüde basit olmasını gerektirir. Ben budalayım, ben yalancıyım, ben öfkeliyim vs. Bunu gözlemliyorum, bunu öğreniyorum, hiçbir otoriteye dayanmadan, neysem ona direnmeden, "Farklı olmalıyım" demeden. Zira o zaten orada duruyor.

DİNLEYİCİ: Dikkat kesilmeye çalıştığımda dikkatimi veremediğimi fark ediyorum.

KRISHNAMURTI: Dikkat dikkatsizlikten doğmuyor mu?

DİNLEYİCİ: Hayır. Sahi, onu doğuran nedir? Nasıl ortaya çıkıyor?

KRISHNAMURTI: Öncelikle dikkat nedir? Dikkatini verdiğinde, yani zihnini, kalbini, sinirlerini, gözlerini, kulaklarını verdiğinde pürdikkat olursun; tam bir dikkat ortaya çıkar, öyle değil mi? Tam dikkat budur. Direnç yoksa, sansür yoksa, değerlendirme çabası yoksa, o zaman dikkat oluşur. Anladınız mı?

DİNLEYİCİ: Fakat bu çok nadiren oluyor gibi.

KRISHNAMURTI: Ah! Geriye döndük. "Bu çok nadiren oluyor!" Ben sadece çoğumuzun dikkatsiz olduğu yönünde bir gerçeğe işaret ediyorum. Bakın, gelecek sefer dikkatsizliğinizin farkına vardığınızda dikkatli oluvereceksiniz, öyle değil mi? O halde dikkatsizliğin bilincinde olmak gerekiyor. Olumsuzlama yoluyla olumlu bir şeye ulaşırsınız. Dikkatsizliği anlamak dikkati doğurur.

BERKELEY'DEKİ KALİFORNİYA ÜNİVERSİTESİ'NDE YAPILAN KONUŞMALAR

1

Sadece konuşmacıyı değil, onun söylediklerine verdiğimiz tepkileri dinlemek de çok önemlidir, çünkü konuşmacı herhangi bir felsefeyi savunmayacak. O hiçbir surette ne Hindistan'ın ne de o ülkenin herhangi bir felsefesinin temsilcisi değildir. Bizler felsefelerle ve inançlarla değil insanların sorunlarıyla ilgileniyoruz. İnsanın acısıyla, çoğumuzun yaşadığı acı, endişe, korku, umut ve çaresizlikle, dünyanın her yerinde var olan büyük bir düzensizlikle ilgileniyoruz. İnsan olarak bunlarla ilgileniyoruz, çünkü dünyadaki bu devasa kaostan sorumluyuz, düzensizlikten, Vietnam'da süren savaştan sorumluyuz, ayaklanmalardan sorumluyuz. Farklı ülkelerde ve toplumlarda yaşayan insanlar olarak yaşanan her şeyden fiilen sorumluyuz. Bu sorumluluğun ne denli ciddi olduğunu anladığımızı sanmıyorum. Bazılarımız bu sorumluluğu hissedip bir şeyler yapmak, belli bir gruba katılmak ya da belli bir cemaate veya ideolojiye bağlanmak ve tüm yaşamını o ideolojiye ve eylem biçimine adamak isteyebilir. Fakat bu, sorunu çözmeyeceği gibi bizi de sorumluluktan kurtarmaz.

O halde biz ilk önce sorunun ne olduğunu anlamalıyız, ne yapacağımızı değil; zira ne yapacağımız daha sonraki iştir.

Çoğumuz bir şeyler yapmak istiyor, kendimizi belirli bir eylem biçimine adamak istiyoruz ve maalesef bu daha çok kaosa, daha fazla kargaşaya, daha fazla vahşete yol açıyor. Sorunu bir bütün olarak düşünmeliyiz, sorunun belli bir parçasını veya bölümünü değil; ofise gitmeyi, aileyi, sevgiyi, seksi, çatışmayı, hırsı, ölümün ne olduğunu anlamayı ve ay-

rıca eğer varsa Tanrı, hakikat ya da ona hangi ismi verirsek verelim onu içeren topyekûn yaşam sorununu düşünmeliyiz. Bu sorunu bütünüyle anlamalıyız. Bu bizim için zor olacak, çünkü belli bir soruna karşı tepki oluşturmaya ve ona göre hareket etmeye öylesine alışmışız ki insanın tüm sorunlarının birbiriyle ilişkili olduğunu göremiyoruz. Dolayısıyla tam bir psikolojik devrim gerçekleştirmek, ekonomik ya da toplumsal devrimden, bu ülkede, Fransa'da ya da Hindistan'da yeni bir düzen kurmaktan çok daha önemlidir, çünkü sorunlar sırf bir eylemci olmakla, belli bir gruba katılmakla ya da bir manastıra çekilip Zen veya Yoga öğrenerek meditasyon yapmakla çözülemeyecek kadar derin ve esaslıdır.

Siz konuşmacıya sorular sormadan önce, gelin, önümüzde duran soruna bakalım. Sizin buraya gelip beni bir saat dinledikten sonra unutup gideceğiniz bir mesele değil bu. İnsanların sorunlarını ele alıyoruz. Sizler ve ben bu akşam çok gayret sarf etmeliyiz. Sizler sırf onaylayacağınız veya onaylamayacağınız bazı fikirleri öğrenmek veya konuşmacının ne dediğini anlamak için burada değilsiniz. Konuşmacının çok az şey söylemek zorunda olduğunu göreceksiniz, çünkü sizlerle birlikte ben de herhangi bir karara varmadan sorunları inceleyeceğim ve anlamaya çalışacağım; ve bu anlayış kendi eylem tarzını ortaya çıkaracak. O halde affınıza sığınarak sizden şunu isteyeceğim: Lütfen beni lehte veya aleyhte bir yargıya varmadan, herhangi bir çıkarımda bulunmadan dinleyin. Önyargısız, peşin hükümsüz dinleyin, çünkü zaten asırlardır sözlerle, düşüncelerle, ideolojilerle bu oyunu oynadık ve bu bizi hiçbir yere götürmedi. Hâlâ acı çekiyoruz, hâlâ kargaşa içindeyiz, hâlâ haz içermeyen bir mutluluğu arıyoruz.

Daha önce belirttiğimiz gibi, tüm yönleriyle yaşam sorununu ele alıyoruz, onun belli bir parçasını veya bölümünü değil. O halde, gelin, sorunlarımıza bakalım, onları nasıl çözeceğimize değil veya onları çözmek için ne yapacağımıza değil, çünkü sorunun ne olduğunu anladığımız anda bu an-

layış kendi eylemini doğurur; bu hususu anlamanın çok önemli olduğunu düşünüyorum. Çoğumuz sorunlara bir çıkarımla, bir varsayımla bakıyoruz; bakma özgürlüğüne, gerçekte olanı gözlemleme özgürlüğüne sahip değiliz. Bakma özgürlüğüne, sorunun ne olduğunu keşfetme özgürlüğüne sahip olduğumuzda, bu gözlemden, bu keşiften bir anlayış doğar. İşte bu anlayışın kendisi bir eylemdir, eyleme sevk eden bir çıkarım değil. Bu meseleye eğileceğiz ve yolumuzda ilerledikçe birbirimizi anlayacağız diye umuyorum.

Biliyorsunuz, bu dünyanın neresine giderseniz gidin insanlar az çok aynıdır. Tavırları, davranışları ve görünüşteki eylem biçimleri değişebilir ama psikolojik olarak, içsel olarak sorunları aynıdır. Dünyanın her yerinde insanın kafası karışık; ilk gözümüze çarpan olgu bu. Kararsız, güvensiz bir halde bu kaostan çıkmak için el yordamıyla bir yol arıyor, soruyor. Bunun için öğretmenlere, yogilere, gurulara, felsefecilere gidiyor; her yerde bir cevap arıyor ve büyük olasılıkla çoğunuzun burada bulunma sebebi de budur. Zira bizler bu tuzaktan kurtulmak istiyoruz, ama bu tuzağı kendi kendimize kurduğumuzun farkında değiliz. Bu tuzak başkasının değil bizim eserimiz. İçinde yaşadığımız toplum bizim psikolojik durumumuzun sonucudur. Toplum biziz, dünya biziz, dünya bizden farklı bir şey değil. Biz neysek dünyayı da öyle yaptık, çünkü bizlerin aklı karışık, bizler hırslıyız, kibirliyiz, güç, mevki ve itibar peşindeyiz. Saldırganız, acımasızız, rekabetçiyiz ve aynı ölçüde rekabetçi, acımasız ve şiddet dolu bir toplum yarattık. Bana öyle geliyor ki, ilkin kendimizi anlama sorumluluğunu taşıyoruz, çünkü biz dünyayız. Bu benmerkezci, dar bir bakış açısı değildir, bunu söz konusu sorunlara eğilmeye başladığımızda siz de göreceksiniz.

İçimizdeki ve çevremizdeki dünyayı gözlemlediğimizde hangi sorunla karşılaşıyoruz? Ekonomik bir sorun mu, ırksal bir sorun mu, siyahlara karşı beyazlar, Kapitalistlere karşı Komünistler, bir dine karşı öteki din sorunu mu? Sorun bu

mu? Yoksa sorun daha derin, daha köklü bir psikolojik sorun mu? Kuşkusuz o salt dışsal değil, daha ziyade içsel bir sorundur.

Daha önce de belirttiğimiz gibi insan doğası gereği saldırgan, vahşi, rekabetçi, tahakkümcüdür; eğer kendinize bakarsanız bunu içinizde görebilirsiniz. Ve şunu da belirtmeliyim ki, bu akşam ve gelecek üç akşam birlikte konuşacağımız şey, sizin dinleyeceğiniz bir dizi fikir değildir. Konuşmacının bahsedeceği şey, sizin içinizde gözlemleyebileceğiniz psikolojik bir gerçektir. Dolayısıyla eğer isterseniz kendinizi gözlemlemek için konuşmacıyı kullanabilirsiniz. Hiçbir çarpıtma olmaksızın kendinizi görmek ve bu sayede gerçekte kim olduğunuzu öğrenmek için konuşmacıyı bir ayna gibi kullanın.

Şu halde önemli olan, kendinizi tanımanızdır; bir uzman sayesinde değil, kendinizi fiilen gözlemleyerek tanımanız. O zaman kendinizin dünya olduğunu göreceksiniz: düşmanlar, milliyetçiler, dinsel ayrımcılar, kimi şeylere inanıp diğer şeylere inanmayanlar, korkan insanlar ve benzeri. Sorunu görerek kendimizi tanıyacağız. Her birimizin karşılaştığı sorun nedir? O ayrı, kendi başına bir sorun mu, ekonomik ya da ırksal bir sorun mu, belirli bir korku veya nevroz sorunu mu, Tanrı'ya inanma veya inanmama sorunu mu yoksa siyasi, dini ya da başka nitelikte bir cemaate ait olma sorunu mu? Sorunu bir bütün olarak yaşama sorunu olarak mı görüyorsunuz yoksa münferit bir sorun olarak görüp tüm hayatınızı, enerjinizi ve düşüncenizi ona mı adıyorsunuz? Hayatı bir bütün olarak görüyor muyuz? Hayat ekonomik baskıların, dinsel inançlar ve dogmaların, ulusal bölünmelerin, ırksal önyargıların meydana getirdiği şartlanmayı içeriyor. Hayat bu korkudur, bu endişe, bu belirsizlik, bu eziyet, bu güçlük. Hayat ayrıca sevgiyi, hazzı, seksi, ölümü ve insanın eskiden beri sorduğu şu soruyu da içerir: Bir gerçeklik, "dağların ötesinde" bir şey, meditasyon yoluyla bulunabilecek bir şey var mı? İnsan bu soruyu her daim sormuştur ve bizler sadece günlük

yaşamla ilgilendiğimiz için sanki bir geçerliliği yokmuş gibi bu soruyu bir kenara atamayız, çünkü ebedi bir şeyin, zamansız bir gerçekliğin var olup olmadığını öğrenmek istiyoruz. İşte bütün bunlar tek bir sorunu oluşturur, ayrı ayrı sorunlar yoktur. Bunu anladığınızda tüm sorunların birbiriyle ilişkili olduğunu fark edersiniz. Eğer bir sorunu tam olarak kavrarsanız tüm sorunları kavramışsınız demektir.

İnsanlar olarak bu yaşam haritasına baktığınızda en büyük sorunlarımızdan birinin korku olduğunu görürsünüz. Belli bir korku değil, genel olarak korku: yaşama korkusu, ölme korkusu, tatmin olamama korkusu, başarısızlık korkusu, tahakküm altında kalma korkusu, baskı altında tutulma korkusu, güvencesizlik korkusu, yalnızlık korkusu, sevilmeme korkusu. Korku olduğu zaman saldırganlık da olur. Kişi korktuğunda çok aktif olur, sadece korkudan kaçmak için değil; bu korku aynı zamanda bir saldırganlık faaliyeti doğurur. Eğer merak ediyorsanız bu durumu kendi içinde gözlemleyebilirsiniz. Korku hayatımızdaki büyük sorunlardan biridir. Peki, bu sorun nasıl çözülecek? İnsan korkudan ilelebet kurtulabilir mi, sadece bilinç düzeyinde değil, aynı zamanda zihninin gizli saklı tabakalarında da? Bu korku analizle çözülebilir mi? Bu korku kaçmakla ortadan kaldırılabilir mi? İşte sorulması gereken soru şudur: Yaşamaktan, geçmişten, şimdiden, gelecekten korkan bir insan, böyle bir zihin korkudan tamamen nasıl kurtulabilir? Yavaş yavaş, adım adım mı? Korkudan kurtulmak zaman alır mı? Eğer zaman alıyorsa, günlerce, yıllarca sürüyorsa yaşlanacaksınız ve korku hâlâ varlığını koruyor olacak demektir.

Öyleyse zihin korkudan nasıl kurtulacak, sadece fiziksel korkudan değil, ayrıca korkunun ruhumuzdaki yapısından, psikolojik korkulardan da? Sorumu anlıyor musunuz? Korku tamamen çözülebilir mi, ondan birdenbire kurtulunabilir mi yoksa korku yavaş yavaş anlaşılıp kademeli olarak mı çözülür? Birinci soru budur. Korkuyu kademeli olarak, zamana

bırakarak, analiz yoluyla, içgözlemle çözebileceğini düşünmeye şartlanmış bir zihin korkudan adım adım kurtulabilir mi? Geleneksel yol budur. Bu, şiddete başvuran insanların şiddetsizlik ideolojisini savunmasına benziyor. Bu tip insanlar "Biz zihnimizin artık hiç şiddet barındırmadığı şiddetsizlik haline adım adım ulaşacağız," derler. Bu zaman alır, belki on yıl, belki de bir ömür ve bu arada sen hâlâ şiddete başvuruyor, şiddetin tohumlarını ekiyorsundur. O halde bir çıkış yolu olmalı. Lütfen burayı dikkatle dinleyin; şiddeti zamanla, analizle değil de birdenbire ve tamamen sonlandıracak bir yol olmalı, aksi halde insan olarak hayatımızın geri kalanında şiddete eğilimli olmaya mahkûm kalacağız. Aynı şekilde, korku da bütünüyle sona erdirilebilir mi? Zihin korkudan tamamen kurtulabilir mi? Kişinin hayatının sonunda değil de şimdi kurtulabilir mi?

Böyle bir soruyu kendinize sorup sormadığınızı bilmiyorum. Eğer sormuşsanız muhtemelen "Bu yapılamaz" ya da "Bunun nasıl yapılacağını bilmiyorum" diye cevaplandırmışsınızdır. Bu yüzden korkuyla yaşıyorsunuz, şiddetle yaşıyorsunuz. Ya cesaret geliştirirsiniz ya da direnç, bastırma, kaçış veya şiddetsizlik ideolojisini savunmak. Bütün ideolojiler ahmakçadır, çünkü bir ideoloji, bir ideal için çaba sarf ederken "olan"dan kaçarsınız ve kaçarken de "olan"ı muhtemelen anlayamazsınız. O halde korkuyu anlamak için atılacak ilk adım kaçmamaktır ve bu en zor şeylerden biridir. Zaman alan analizle, içkiyle, kiliseye gitmekle ya da değişik etkinliklerle kaçmaya çalışmamak. İster içki, ister uyuşturucu madde, ister seks ister Tanrı'yla olsun kaçış kaçıştır. Öyleyse kaçmaya bir son verebilir miyiz? Korkuyu anlamak, onu çözmek ve ondan tamamen kurtulmak için sorulması gereken ilk soru budur.

Biliyorsunuz, çoğumuz için özgürlük istemediğimiz bir şeydir. Münferit bir şeyden, ani baskılardan, ani taleplerden kurtulmak isteriz, ama özgürlük tamamen farklı bir şeydir;

özgürlük ahlaksızlık, aklına eseni yapmak değildir. Özgürlük muazzam bir disiplin gerektirir, askeri bir disiplin değil, baskının disiplini değil, uyum sağlamanın disiplini değil. "Disiplin" kelimesi "öğrenmek" demektir, kelimenin kökünün anlamı "öğrenmek"tir. Ve her ne olursa olsun bir şeyi öğrenmek disiplin gerektirir. Öğrenmenin kendisi disiplindir; önce kendinizi disipline edip sonra öğrenmek değil, bizzat öğrenme ediminin kendisi tüm baskılardan, tüm taklitlerden sıyrılmayı doğuran disiplindir. O halde şiddeti körükleyen, "benim ailem" ve "senin ailen" gibi ulusal ve dinsel tüm ayrılıkları doğuran korkudan kurtulabilir miyiz?

Bildiğiniz gibi korku feci bir şeydir. Her şeyi karartır, aydınlığı yok eder ve korkan bir zihin hayatı anlayamaz, asıl sorunların neler olduğunu göremez. Dolayısıyla bana öyle geliyor ki yapmamız gereken ilk şey, hem fiziksel hem de içsel olarak korkudan gerçekten kurtulup kurtulamayacağımızı sormaktır. Fiziksel bir tehlikeyle karşılaştığınızda tepki verirsiniz; bu zekâdır, korku değildir, çünkü tepki vermezseniz varlığınız tehlikeye girer. Fakat psikolojik korkular –gelecek korkusu, geçmişte yapılanların korkusu, şimdinin korkusu– söz konusu olduğunda, zekâ işlemez. Eğer kişi bu meseleyi kendi içinde psikolojik olarak incelerse, o zaman tüm sosyal yapımızın haz ilkesine dayandığını bizzat görür, çünkü çoğumuz hazzın peşindeyiz ve haz arayışının olduğu yerde korku da olur. Korku hazla birlikte yürür. İncelerseniz apaçık görürsünüz bunu.

Zihin korkudan nasıl tamamen kurtulabilir ve böylece her şeyi apaçık görebilir? Zihnin korkudan tamamen kurtulmaya gücünün yetip yetmediğini öğreneceğiz. Meseleyi anlıyor musunuz? Nasıl ki şiddeti ve savaşı bir yaşam tarzı olarak benimsedikse, korkuyu da aynı şekilde benimseyip onunla yaşamayı sürdürüyoruz. Binlerce savaş verdik ve eskiden beri barıştan söz ettik ama bizim günlük yaşam tarzımız savaş, kavga, çatışma olmuş. Ve bunu kaçınılmaz bir şeymiş gibi ka-

nıksıyoruz. Tamamen barış içinde, yani hiçbir çatışmanın olmadığı bir hayat yaşayıp yaşayamayacağımızı kendimize hiç sormadık. İçimizde çelişki olduğu için çatışma da vardır. Bu gayet anlaşılır bir olgu. İçimizde birbiriyle çelişen farklı arzular, zıt talepler var ve bu da çatışmayı doğuruyor. Tüm bunları hayatımızın bir parçası olan kaçınılmaz şeyler diye kabullendik, onları hiç sorgulamadık.

İnsanın gerçeklik, zamansız durum diye bir şeyin olup olmadığını öğrenmesi için bütün inançlardan, yani bütün korkulardan kurtulması gerekir. Bunu yapabilmesi için de özgürlüğün olması lazımdır: Korkudan, açgözlülükten, kıskançlıktan, hırstan, rekabetten, gaddarlıktan kurtulmak; ancak ondan sonra zihin karışıklıktan, çatışmadan uzak ve berrak olur. Ancak böyle bir zihin dingindir ve ancak dingin bir zihin ebedi olan, isimsiz olan bir şeyin var olup olmadığını anlayabilir. Fakat herhangi bir pratikle, herhangi bir disiplinle böyle bir dinginliğe ulaşamazsınız. Bu dinginlik ancak özgürlük var olduğunda, tüm endişelerden, korkulardan, vahşilikten, şiddetten, kıskançlıktan sıyrıldığınızda gerçekleşebilir. O halde zihin özgür olabilir mi? İleride ya da on veya elli yıl içinde değil, hemen şu anda?

Bu soruyu kendinize sorduğunuzda cevabınızın ne olacağını merak ediyorum. Ya onun mümkün olduğunu söyleyeceksiniz ya da imkânsız olduğunu. Eğer imkânsız olduğunu söylerseniz kendinizi engellemiş olursunuz. O zaman daha fazla ilerleyemezsiniz. Öte yandan eğer onun mümkün olduğunu söylerseniz, bunun da kendine özgü bir tehlikesi var. Ancak imkânsızın ne olduğunu bilirseniz mümkünü araştırabilirsiniz, öyle değil mi? Kendimize hayati bir soru soruyoruz: "Yüzyıllar boyunca siyasal olarak, ekonomik olarak, iklimle, kiliseyle, değişik etkilerle şartlandırılmış bir zihin aniden değişebilir mi?" Yoksa zamana, bitmek bilmeyen analize, sorgulamaya, araştırmaya, keşfe mi ihtiyacı vardır? Zamanı, bir devrimin, bir değişimin gerçekle-

şebileceği aralık olarak benimsemek bizim şartlanmalarımızdan biridir. Tamamen değişmeye ihtiyacımız var, en büyük devrim budur, bombalamak ve birbirimizi öldürmek değil. En büyük devrim zihnin kendini birdenbire dönüştürüp yarın tamamen farklı olmasıdır. Belki de böyle bir şeyin imkânsız olduğunu söyleyeceksiniz. Eğer hiç kaçmadan soruyla gerçekten yüzleşirseniz ve bu halinizle onun imkânsız olduğunu söylerseniz, o zaman mümkün olanı ortaya çıkarırsınız; ama imkânsız olanı anlamadan bu soruyu, "Mümkün olan nedir?" sorusunu soramazsınız. Beni anlıyor musunuz?

O halde şiddete, saldırganlığa şartlandırılmış korkak bir zihnin kendini hemen dönüştürüp dönüştüremeyeceğini soruyoruz. Bu soruyu ancak analizin imkânsızlığını ve faydasızlığını anladığınızda sorabilirsiniz (lütfen buna biraz dikkat edin). Analizi yapan ister profesyonel bir analizci ister kendi kendini analiz eden sıradan bir kişi olsun, analiz analizciyi işaret eder. Kendinizi analiz ederken birkaç husus işin içine girer. Öncelikle, analizci analiz ettiği şeyden ayrı mıdır? Farklı mıdır o? Gözlemlediğinizde şunu apaçık görürsünüz ki analizci analiz edilendir. Analizci ile analiz edeceği şey arasında farklılık yoktur. Oysa biz bu noktayı es geçip analize başlıyoruz. "Ben kızgınım, ben kıskancım" diyorum ve neden kıskanç olduğumu, bu kıskançlığın, öfkenin, acımasızlığın sebeplerini analiz etmeye başlıyorum; ama analizci analiz ettiği şeyin bir parçasıdır. Gözlemci gözlemlenir ve kişi bunu fark ettiğinde, bunun faydasızlığını gördüğünde bir daha analiz yapmaz. Bu noktayı anlamak, bunun hakikatini görmek çok önemlidir, sözel anlamda değil tabii; kelimelere dayalı anlayış hiç de anlayış değildir; o sadece bir sürü söz duyup "Evet söylenenleri anladım" demeye benzer. Analizcinin, gözlemcinin gözlemlenen olduğunu sahiden görmek muazzam bir olgu, muazzam bir gerçekliktir; bu gerçeklikte analizci ile analiz edilen şey arasında bir ayrım yoktur, dola-

yısıyla çatışma da yoktur. Çatışma ancak analizci analiz ettiği şeyden ayrı olursa ortaya çıkar, bu ayrışmada çatışma vardır. Anlıyor musunuz? Herhalde daha sonra bana sorular soracaksınız.

Hayatımız bir çatışma, bir savaş alanıdır, ama özgür bir zihin çatışmaz ve çatışmadan kurtulmak, gözlemcinin, analizcinin, düşünenin içinde bulunduğu gerçeği görmek demektir. Korku var ve gözlemci "Korkuyorum" diyor. Lütfen bunu iyi takip edin, o zaman güzelliğini göreceksiniz. Bu durumda gözlemci ile gözlemlenen arasında bir ayrım vardır. Sonra gözlemci harekete geçip "Farklı olmalıyım", "Şu korkuya bir son vermeliyim" der ve korkunun nedenini bulmaya çalışır; ama gözlemci gözlemleyen, analizci de analiz edendir. Bunu sözde değil de sahiden fark ettiğinde, korku gerçeği büsbütün değişir.

Beyefendiler, hanımefendiler bu bir sır değil. Korkuyorsunuz, şiddete eğilimlisiniz, tahakküm altına alıyorsunuz veya tahakküm altına giriyorsunuz. Çok daha basit bir konuya değinelim. Kıskançsınız, kıskanıyorsunuz. Gözlemci kıskançlık diye adlandırdığı duygudan ayrı mıdır? Eğer ayrıysa o zaman kıskançlık üzerinde etkide bulunabilir ve bu etki bir çatışma haline gelir. Öte yandan eğer kıskançlık duygusunu hisseden kişi kıskançlıkla aynı ise bu durumda o kişi ne yapabilir? Ben kıskancım; kıskançlık "benden" ayrı bir şey olduğu sürece bir çatışma hali içindeyimdir, ama eğer kıskançlık benden ayrı bir şey değilse, o bensem, o zaman ne yapacağım? Onu kabul ederim, "Ben kıskancım" derim. Bu bir olgudur. Ondan kaçmam, ondan uzaklaşmam, onu bastırmaya çalışmam. Ne yaparsam yapayım o yine de bir tür kıskançlık olur. Dolayısıyla ne oluyor? Eylemsizlik topyekûn eylemdir. Gözlemlenen olarak gözlemci nezdinde kıskançlıkla ilgili eylemsizlik kıskançlığın sona ermesidir. Bunu anlıyor musunuz? Birbirimizle iletişim kurabiliyor muyuz?

DİNLEYİCİ: Evet

KRISHNAMURTI: Kolayına kaçıp "Evet" demeyin hemen. Anlamak oldukça zordur. (*Gülüyor*). Nitekim bunu sahiden anlarsanız kıskançlıktan kurtulur, bir daha asla kıskanç olmazsınız. İşte bu nedenle, içimizde sürüp giden ve kendini şiddet olarak dışa vuran bu çatışmayı, bu mücadeleyi tamamen anlamak çok önemlidir. O halde, zihin hasetten, yani kıskançlıktan tamamen kurtulabilir mi? Zihin ancak gözlemcinin gözlemlenen olduğunu ve dolayısıyla bir ayrımın bulunmadığını anladığında kurtulabilir. Anlıyor musunuz? Bakın, sayın dinleyiciler, insanlar arasında, komşular arasında bizim ilişki diye adlandırdığımız şeyde çatışma var. Şimdiki haliyle tüm ilişkiler çatışmadır, öyle değil mi? Bunun apaçık ortada olduğunu düşünüyorum. Kendi aramızda, dünyanın her yerinde insanlar arasındaki ilişkiler, kendimize dair veya birbirimize dair kurduğumuz imgelere dayanıyor. Kocası karısı hakkında bir imge oluşturuyor, karısı da kocası hakkında; haz, acı, hakaret, azarlama, baskı, kıskançlık, hırçınlık, her neyse işte onun imgesi. Eşler birbirlerine dair imgeleri yıldan yıla adım adım oluşturuyorlar. İki imge arasında bir ilişki söz konusu oluyor. İlişki demek fiili temas demektir. İlişkili olmak demek bir şeyle temas halinde olmak demektir ve eğer birine dair bir imgeye sahipsen o kişiyle ilişkili olamazsın. Bu apaçık ortadadır. O halde imgesiz ama ilişki içinde yaşamak mümkün müdür? Bizler ilişkili *olmadığımız* için ilişki çatışmayı getirir; bizim ilişkimiz imgelerin arasındadır. Bir zihnin imge oluşturmaktan kurtulması mümkün müdür? Soruyu anladınız mı?

Bunun nasıl mümkün olduğunu size göstereceğim. Bunu sadece teorik olarak benimsemekle yetinmeyin, hayata geçirin, o zaman ilişkinin gerçekte ne anlama geldiğini kavrarsınız. İlişkili olmak en sıra dışı şeylerden biridir. Ancak

ondan sonra acı ve çatışma ortadan kalkar. Başkanınız, karınız, kocanız, komşunuz, Tanrı ya da her neyse onunla ilgili bu imgeleri oluşturan mekanizma nedir? Kendimiz veya birbirimiz hakkında edindiğimiz bu imgenin yapısı ve doğası nedir? Eğer evli olsaydım –ki değilim– karım hakkında bir imge oluştururdum: söyledikleri, yaptıkları, cinsel veya başka yoldan verdiği hazlar, korkular, baskılar, suçlamalar vs. Kademeli olarak, gün be gün ona dair bir imge oluştururdum, kuşkusuz aynı şeyi o da benim için yapardı. Bu bir varsayım değil, gerçektir. Şimdi ben kendime soruyorum: Bu imgelerden kurtulabilir miyim? İmgeden kurtulmanın tek şartı, bir şey söylerken –ister öfkeyle, ister kıskançlıkla, ister asabiyetle, ister övgüyle ister küçümsemeyle olsun– o an söylediğin şeyin tamamen farkında olmandır. Böylece övüldüğünde ya da yerildiğinde övgünün ya da yerginin gerçekliğini kavrayıp ondan kurtulabilirsin. Bu da zihnin tamamen uyanık olması demektir, böylece imgeyi oluşturan kişi belli bir haz veya acı deneyimi edinmez; yani karın veya kocan hoş veya nahoş bir şey söylediği anda dikkatli, uyanık olmaktan söz ediyorum. Bu dikkat, bu seçimsiz farkındalık bakma özgürlüğü verir, söylenen şeyin doğruluğunu veya yanlışlığını görmeyi sağlar; o zaman zihin onu anı diye kaydetmez artık. Bunu hiç denediniz mi bilmiyorum, muhtemelen denememişsinizdir. Zihin son derece aktif, uyanık, duyarlı hale gelir; o zaman sahiden hayatın büyük sorunlarından biri olan ilişki, çok farklı bir anlam kazanır. O zaman ilişki imgesiz sevginin güzelliği olur. İnsan ne kadar çok "Seni seviyorum" dese de burada sevgi yoktur. Sevgi tamamen farklı bir şeydir, sevgi haz değildir, sevgi arzu değildir. Kişinin sevgiyi anlaması için hazzı anlaması gerekir. Haz ise korkuyla, acıyla birlikte yürür. Biri olmazsa diğeri de olmaz.

İşte bunlar bizim sorunlarımız. Bunlar ister gelişmiş isterse ilkel bir toplumda yaşayalım hepimizin sorunları. İn-

san acı çekiyor, sıkıntı içinde ve bu durumda sormamız gereken soru şudur: Zihin kendini tamamen dönüştürüp biricik devrim olan derinlemesine bir psikolojik devrime yol açabilir mi? Böyle bir devrim farklı bir toplumu, farklı bir ilişkiyi, farklı bir yaşam tarzını ortaya çıkarabilir. Soru sormak ister misiniz? Biliyor musunuz, soru sormak en zor şeylerden biridir. Sormamız gereken binlerce soru var; her şeyden kuşkulanmalıyız. Hiçbir şeyi kabullenmemeli veya hiçbir şeye boyun eğmemeliyiz; kendimizin farkına varmalıyız, kendi gerçeğimizi görmeliyiz ama başka birinin aracılığıyla değil. Ve bu gerçeği görmek için kişinin tamamen özgür olması gerekir. İnsanın doğru cevabı bulabilmesi için doğru soruyu sorması lazım, çünkü eğer yanlış soruları sorarsak, kaçınılmaz olarak yanlış cevaplar alırız. O halde doğru soruyu sormak en zor işlerden biridir. Bu, konuşmacının sizi soru sormaktan men ettiği anlamına gelmiyor. Soruyu derinlemesine, büyük bir ciddiyetle sormalıyız, çünkü hayat korkunç ciddidir. Böyle bir soruyu sormak sizin hâlihazırda zihninizi keşfettiğiniz, benliğinizin en derin katmanlarına indiğiniz anlamına gelir. Şu halde sadece kendini bilen zeki zihin doğru soruyu sorabilir ve tam da bunu yaparken doğru cevabı bulur. Lütfen gülmeyin. Bu çok ciddi bir mevzudur, çünkü siz hep başkasının size ne yapmanız gerektiğini söylemesini bekliyorsunuz. Biz hep başkasının ışığında kendi lambamızı yakmak istiyoruz. Kendimize hiç ışık tutmuyoruz: İnsanın kendine ışık tutması için tüm geleneklerden, konuşmacının otoritesi de dahil tüm otoritelerden kurtulması gerekir, bu sayede zihinlerimiz bakabilir, gözlemleyebilir ve öğrenebilir. Öğrenmek en zor işlerden biridir. O halde soru sormak oldukça kolaydır, ama doğru soruyu sormak ve doğru cevabı almak bambaşka bir şeydir.

Evet, beyefendi, sorunuzu alayım. (*Gülüyor*).

DİNLEYİCİ: Bu gece buraya önceden hazırladığım bir soruyla geldim ama konuşmanızın akışı içinde geldiğiniz noktayı görünce o soruyu sormaktan vazgeçtim. Size Gandi hakkında bir soru soracaktım. Sizin fikrinizi soracaktım, ama şimdi başka bir sorum var.

KRISHNAMURTI: Nedir, beyefendi?

DİNLEYİCİ: Sorum bazı dinleyicilere ağır gelebilir...

KRISHNAMURTI: İstediğiniz her şeyi sorabilirsiniz, beyefendi.

DİNLEYİCİ: Ses cihazları düzgün çalışmadığında ve arkanızdaki insanlar söylediklerinizi duymadığında, bana öyle geliyor ki, sizin gibi tecrübeli bir insan böyle durumlarda ne yapacağını bilir. İnsan merak ediyor, acaba böyle bir durumda içinizde biraz olsun korku uyanıyor mu?

KRISHNAMURTI: Hoparlör çalışmadığında korkuya kapılır mıyım diye soruyor? Neden korkuya kapılayım ki? Bu, cihazın hatasıdır ve neden bunun için kendimden endişeleneyim ki? Böyle bir durumda korkuya kapılmam. (*Gülüyor.*) Gördüğünüz gibi, sayın dinleyiciler, bana Gandi ya da X, Y veya Z şahsiyeti hakkında fikrim sorulacaktı. Sadece ahmaklar fikirlerini sunarlar. Birisi hakkında niye bir fikre sahip olayım ki? Büyük bir zaman ve enerji kaybıdır bu. İnsan beynini, zihnini fikirlerle, yargılarla, çıkarımlarla niye tıka basa doldursun ki? Bunlar berraklığı önler ve zihin bir çıkarım yaparak gözlemde bulunursa berraklık reddedilmiş olur.

DİNLEYİCİ: Zihnimiz sadece algılarken düşünceye bulaşmaz, temiz kalır. İçinde olup biteni duyumsar ya da başka bir insanın ne yaptığını, ne olup bittiğini düşünmeden o insanın içinde korkunun yer alıp almadığını sezer.

KRISHNAMURTI: Eğer doğru anladıysam sorumuz şudur: "Zihin nedir, anlayan zihin nedir?" Anlayan şey düşünce midir? Soru bu öyle değil mi beyefendi?

DİNLEYİCİ: Evet

KRISHNAMURTI: Bu konuya eğileceğiz, siz de işin aslını göreceksiniz. Bir insan bir şeyi anladığını söylediğinde, "Ben anlıyorum" diyen zihin hali nasıl bir haldir? "Anlamak" sözcüğü iki farklı manada kullanılabilir. Ben senin söylediğini ya kelimelere dayanarak anlarım, yani kelimelerini duyar anlamlarını anlarım; sen ve ben, her ikimiz de İngilizce konuştuğumuz için belli anlamlara sahip belli kelimeleri kullanıyoruz ve o kelimeleri anladığımızı söylüyoruz. Anlayış –içinde duyumsama olan eylem– fiilen gerçekleşirken içinde dikkati barındırır. "Ben bir şeyi apaçık anladım" dediğinizde bunun içine her şey girer. "Ben anladım" diyen zihin hali nasıl bir haldir?

DİNLEYİCİ: Tam farkındalık.

KRISHNAMURTI: Şimdi bunu biraz daha açalım: Zihin çıkarımda bulunmadığında, bir fikir edinmediğinde, pürdikkat dinlediğinde ve sonra "Ben anladım" dediğinde, farkındalık, anlayış gerçekleşmez mi? "Ben anladım" diyen ve dolayısıyla hemen harekete geçen zihin halinin nasıl bir hal olduğunu soruyoruz. Kuşkusuz böyle bir zihin hali, içinde hiç-

bir fikrin, hiçbir kanının, hiçbir değerlendirmenin olmadığı tam bir sessizlik, dinginliktir. Aslında dinlemek sükûnetten doğar. Ancak ondan sonra düşüncenin hiç bulaşmadığı bir şeyi anlayabiliriz. Düşüncenin ve tüm düşünme sürecinin ne olduğu meselesine şimdi girmeyeceğiz; zira bu çok zaman alır ve bunun yeri de burası değil. Anlayıştan söz ederken, tabii o ancak zihninizin –kalbiniz, sinirleriniz, kulaklarınız olarak zihninizin– tam olarak dinlemesi, tüm dikkatinizi vermeniz durumunda gerçekleşir. Tüm dikkatinizi verdiğinizde tam bir sessizlik oluştuğunu hiç fark ettiniz mi bilmiyorum. Bu dikkatin içinde ne sınır, ne de farkında veya dikkatli olan "ben" olarak bir merkez vardır. Bu dikkat, bu sessizlik bir meditasyon halidir. Meditasyon kelimesiyle ne kastettiğimize ve o hale nasıl ulaştığımıza şimdi değinmeyeceğim; gelecek akşamlarda zaman bulursak bu konuyu işleriz.

O halde birini tam anlamıyla, pürdikkat dinlerken sadece kelimeleri değil, onların aktardığı duyguyu da kısmen değil tamamen dinlersiniz.

DİNLEYİCİ: Söylediklerinizde çok ciddi çelişkiler buldum. Öncelikle sadece ahmakların fikir beyan ettiklerini söylediniz ki bu bana saçma geliyor.

KRISHNAMURTI: Beyefendi söylediklerimde çelişen fikirler beyan ettiğimi, çelişen değerlendirmelerde bulunduğumu söylüyor. Ben bir fikir, bir çıkarım, bir yargı beyan ettim mi? Gerçeklere bakmanızı söyledim sadece. Benim ya da senin gerçeğin değil, insanın şiddete eğilimli olduğu gerçeği. Bu bir fikir değil, bir gerçektir. İnsan korkak bir hayvandır, bu bir gerçektir. İnsan kıskançtır, insan çatışma içinde yaşıyor ve hayatı bir savaş meydanı. Bunlar fikir veya yargı değil, hepimizin içinde gerçekten olan şeylerdir. Bu gerçekleri nasıl tercüme edeceğin, onlarla ilgili olarak ne yapacağın ve kimi önyargılara ve çıkarım-

lara ulaşıp ulaşmayacağın, işte bu, fikir beyan etmektir. Fakat biz fikir beyan etmiyoruz, yalnızca gerçeklerle ilgileniyoruz.

DİNLEYİCİ: Bu noktada sormam gereken bir soru var. Sizin zor dediğiniz öğrenmenin temeli nedir? Kendinizi zor bir işle uğraşırken buluyorsunuz. İrade ve inançla yürüttüğünüz bir eylemin temeli nedir? Nasıl dayanacaksınız?

KRISHNAMURTI: Sanırım soruyu anladım. Soruyu soran, "Öğrenme nedir?" diyor. Öğrenme eylemden farklı mıdır? Doğru mu, beyefendi?

DİNLEYİCİ: Hayır. Soru şu: Neden ölümü ya da hayatı seçiyorsunuz? Eğer bunu yaparsanız ölüm kalım meselesi olur bu. Hayatta kalmanızı sağlayacak belli bir işi yapmak için gereken gücü içinizde nerede bulacaksınız?

KRISHNAMURTI: Anladım. Enerjiyi nerede bulacaksınız? Ben biraz farklı bir şekilde sorayım. Layıkıyla yaşamak için enerjiyi nerede bulacaksınız? Doğru mu?

DİNLEYİCİ: Evet. Siz bir şey istemiyorsunuz, o kendiliğinden geliyor; onu bölünmemiş bir benlikle yaparsanız tabii.

KRISHNAMURTI: Bu doğru.

DİNLEYİCİ: (Duyulmuyor.)

KRISHNAMURTI: Anladım, beyefendi. Tam da budur. İstençsiz nasıl yaşayabiliriz; soru bu, öyle değil mi? Çelişkiler,

zıtlar olmadan? Hiç çatışma olmadan nasıl yaşar, nasıl eylemde bulunuruz?

DİNLEYİCİ: Evet. Ölümü de seçebilirsiniz.

KRISHNAMURTI: Ölmeyi seçemezsiniz, yaşamak zorundasınız, ama...

DİNLEYİCİ: Ama nasıl?

KRISHNAMURTI: Bekleyin, beyefendi. Çelişkisiz, dolu dolu, sürekli bir öğrenme hali içinde yaşamayı bana öğretecek sistem, yöntem nedir? Soru bu mu? Öncelikle öğrenmeyle ne kast ediyoruz? Ben bir fikir öne sürmüyorum, gerçeğe bakıyorum. Öğrenme bir bilgi toplama işlemi midir? O bilgiden hareket eder; yani deneyimler, anılar biriktirip onlardan yola çıkarak eylemde bulunurum. Yoksa öğrenmek birikimsel olmayan devamlı bir işlem midir ve dolayısıyla öğrenmek eylemde bulunmak mıdır? Yavaş gidelim. Meselenin içine gireceğiz. Önce öğrenip sonra öğrendiğimiz şeye göre eylemde bulunmayız, öğrenmenin kendisi eylemde bulunmaktır; öğrenme eylemden ayrı bir şey değildir. Kişi korkuyu, onunla ilgili olarak ne yapacağını, nasıl yaşayacağını öğrenecek diyelim. Eğer size nasıl yaşayacağınızı söyleyen bir sisteminiz ya da "Bu şekilde yaşa" diyen bir yönteminiz varsa, o zaman bir başkasının geliştirdiği bir yönteme uyuyorsunuz demektir. Bu yüzden aslında öğrenmiyorsunuz, sadece bir yönteme uyuyorsunuz ve ona göre eylemde bulunuyorsunuz demektir; aslında bu eylemde bulunmak değildir, sırf taklit etmektir. Öyleyse eğer yöntemlerin ya da sistemlerin içinde saklı olan anlamları öğrenirseniz, o yöntemleri ve sistemleri bir kenara atarsınız; ondan sonra ne yaptığınızı öğrenirsiniz. Haya-

tı öğrenmek yaşama etkinliğidir, öyle değil mi? Meseleye açıklık getirebildim mi? Yaşamak, öğrenmek ve eylemde bulunmak üç ayrı şey değildir, aksine bunlar birbirinden koparılamaz.

DİNLEYİCİ: Analiz yapmanın niçin zararlı olduğunu anlamadım; bu zor bir husus.

KRISHNAMURTI: Bir buçuk saatten sonra yorulmadınız mı?

DİNLEYİCİ: Hayır, hem de hiç.

KRISHNAMURTI: Hiç mi? Neden? *(Gülüyor.)* Bir dakika beyefendi. Neden? Eğer dikkatli bir şekilde dinlediyseniz yorulmuş olmalısınız –sizi eleştirmiyorum– öyle değil mi?

DİNLEYİCİ: Sanmıyorum.

KRISHNAMURTI: Beyefendi, konuşmacı çalışıyor ve ona uyak uydurmak için sizin de çalışmanız gerek. Buradaki olay "o konuşuyor" "siz dinliyorsunuz" şeklinde cereyan etmiyor; biz birlikte bir yolculuğa çıkıyoruz; kendimizi, dünyayı, dünyayla ilişki içinde olan bitenleri öğreniyoruz. Ve tüm bunları öğrenirken zihninizin uzun bir iş gününden sonra burada oturmaktan yorulmuş olması gerekir. Yorulmuş olmalısınız! Ama önemli değil. Bu soruyu cevaplandıracağım, ondan sonra konuşmamız sona erecek.

Konuşmacı analiz işleminin çeşitli hususları ima ettiğini söyledi, öncelikle de zamanı. Açıkçası analiz etmek insanın günlerce bu işe zaman ayırmasını ima eder. İkincisi, analizci çok ama çok dikkatli analiz etmelidir, aksi halde yanılgıya

düşer. Doğru analizde bulunmak için önyargılardan, çıkarımlardan, korkulardan sıyrılmış olması gerekir. Eğer süreç içinde herhangi bir sapma olursa bu analiz yeni kısıtlamalar doğurur. Ayrıca analizcinin analiz ettiği şeyden ayrı olmadığını da söyledik. Bütün bunları kısmen değil tümüyle anlamalıyız: Zaman, analiz süreci, kararlar, net bir analizle daha fazla ilerlemenize engel olan çıkarımlar ve analizcinin analiz edilen şey olduğunu kavramak. Tüm bunları anladığınızda bir daha analiz yapmazsınız. Analiz yapmadığınızda, olayları doğrudan görürsünüz, çünkü sorun yoğunluk ve aciliyet kazanır. Bu, şiddetsizlik ideolojisine sahip olan ve dolayısıyla şiddetten nasıl kurtulacağını öğrenmeye çalışan ama her türlü şiddetten şimdi kurtulmanın yollarını aramayan bir adamın durumuna benzer. Biz yarın değil de *şimdi* şiddetten kurtulmanın peşindeyiz.

Artık moda haline gelen bu analiz sürecini baştan sona gözlemlediğimizde ve onun içinde saklı olan anlamı sadece lafta değil derinlemesine kavradığımızda analize karşı çıkarız. Yanlış olan bir şeyi reddettiğinde bakma özgürlüğüne kavuşursun; o zaman hakikati görebilirsin. Fakat önce yanlış olanı reddetmen gerekir.

2

Dünyadaki –hem içsel hem dışsal– kaos ve düzensizliği düşünen, bunca acıyı, açlığı, savaşı, nefreti, vahşeti gören çoğu insan ne yapmalım diye soruyor olsa gerek. Bu kargaşayla karşılaşan bir insan olarak ne yapabilirim? Soruyu bu şekilde sorduğumuzda, bir tür siyasal ya da sosyolojik eyleme veya bir çeşit dinsel arayışa ve keşfe kendimizi adamamız gerektiğini düşünüyoruz. Kişi kendini adaması gerektiğini düşünüyor ve dünyanın her yerinde bu adanma isteği çok önemli bir hale geldi. İnsanlar ya eylemci oluyor ya da bu toplumsal kaostan elini eteğini çekip kendi yolunda ilerliyor. Bence kendini adamamak ama hayatın yapısına ve doğasına tamamen katılmak çok daha önemlidir. Kendinizi adadığınızda, bir parçaya adarsınız, dolayısıyla o parça önem kazanır ve bu da ayrım yaratır. Oysa tüm yaşam uğraşına tamamen, bütünüyle katıldığınızda eylem tamamen değişir. O zaman eylem sadece içsel değil, aynı zamanda dışsal olur; tüm yaşam sorunuyla ilişki içinde olur. Katılmak, her sorunla, insan zihninin ürettiği her düşünce ve duyguyla tam bir ilişki kurmayı ima eder. Ve insan hayatın belli bir kısmına ya da parçasına kendini adamayıp hayatın tümüne katıldığında, o zaman bir insan olarak sahiden ne yapabileceğini görür.

Çoğumuz için eylem ideolojiden doğuyor. Önce, ne yapmamız gerektiğine ilişkin bir düşünceye, ideoloji, kavram ya da formül olarak bir düşünceye sahip oluyoruz. Ne yapmamız gerektiğini tasarladıktan sonra o ideolojiye göre hareket ediyoruz. Dolayısıyla eylem ile o eylemin nasıl olması gerek-

tiğine ilişkin tasarı arasında her zaman bir bölünme ve dolayısıyla çatışma vardır. Ve insanın hayatının çoğu bir dizi çatışmadan, mücadeleden ibaret olunca, insan kaçınılmaz olarak kendine şu soruyu soruyor: Tecrit edilmiş bir manastıra değil de bu dünyaya tamamen katılarak yaşayabilir miyim? Bu da kaçınılmaz olarak başka bir soruyu doğuruyor: İlişki nedir? Zira ilişki içinde –başka insanlarla ilişkiye giren bir insan olarak– tüm hayata katılıyoruz. Eğer hiç ilişki olmasaydı, eğer insan kendini dış dünyadan tamamen soyutlayarak yaşasaydı o zaman hayat sona ererdi. Hayat ilişki içindeki bir devinimdir. Bütün meselemiz bu ilişkiyi anlamak ve bu ilişki içindeki çatışmaya son vermektir. İnsanın sadece kendi içinde değil, toplum içinde de barış ve huzur içerisinde yaşayıp yaşayamayacağını öğrenmektir bizim meselemiz. Çünkü ancak ondan sonra doğru davranış sergilenecektir ve biz davranışla yani eylemle ilgileniyoruz. "Tüm karmaşası, savaşları, nefreti, düşmanlığı, ıstırabıyla bu muazzam yaşam sorunuyla yüz yüze gelen bir birey, bir insan ne yapabilir?" diye sorabilirsiniz. Bir değişim, bir devrim, radikal bir durum, yeni bir bakış açısı, yeni bir yaşam tarzı meydana getirmek için insan ne yapabilir? Soruyu "Tüm bu kargaşa ve düzeni etkileyecek ne yapabilirim?" şeklinde sorarsanız, bu yanlış bir soru olur. Eğer soruyu "Bu düzensizlikle karşı karşıya olan ben ne yapabilirim?" diye sorarsan zaten cevabı vermişsin demektir; hiçbir şey yapamazsın. Dolayısıyla bu soru yanlış bir sorudur. Fakat eğer bu devasa acılarla yüz yüze olan biri olarak ne yapabileceğinle değil de, nasıl tamamen farklı bir hayatı yaşayabileceğinle ilgilenirsen, o zaman insanlarla, tüm toplumla, dünyayla kurduğun ilişkinin bir değişim geçirdiğini fark edersin. Zira her şeyden önce insanlar olarak sen ve ben, biz tüm dünyayız; bunu laf olsun diye değil gerçek durumu ifade ettiği için söylüyorum: Sen ve ben tüm dünyayız. İnsanın düşündükleri, hissettikleri, içindeki düşmanlık, ıstırap, hırs, kıskançlık, olağanüstü kargaşa, dünya budur işte.

Dünyada bir değişim, köklü bir devrim olmalı; insan böyle bir hayatı, bir burjuva yaşantısını, bir yapaylık yaşamını, olan bitenlere kayıtsız kalarak geçirdiği sahte bir hayatı sürdüremez. Eğer insan olarak sen ve ben büsbütün değişebilirsek o zaman yaptığımız her şey doğru olur. O zaman içimizde ve dolayısıyla dışımızda bir çatışma doğurmayız. Demek ki mesele budur. Konuşmacının da bu akşam sizinle konuşmak istediği mesele budur. Daha önce belirttiğimiz gibi, insanın hayatı nasıl yaşadığı, gündelik hayatında –büyük bir kriz anında değil her gün– ne yaptığı büyük bir önem taşıyor. İlişki hayattır ve bu ilişki süreğen bir devinimdir, sürekli bir değişim.

O halde sormamız gereken soru şudur: Ben ya da siz nasıl olur da öylesine köklü bir değişim geçiririz ki, yarın sabah uyandığımızda karşılaştığımız her sorunu bir yük olarak taşımadan anında çözebiliriz? Böylece kalbimizde büyük bir sevgi yeşerir ve dağların, yakamozun güzelliğini görürüz. Bu değişimi meydana getirmek için insanın kendini anlaması gerekir, çünkü insanın kendini teoride değil pratikte tanıması, kim olduğunu bilmesi büyük bir önem taşıyor.

Bilirsiniz, insan tüm bu sorunlarla karşılaşınca derinden etkileniyor; kelimelerden, tasvirlerden değil, çünkü söz nesnenin kendisi değildir; tasvir, tasvir ettiği şey değildir. İnsan kendini olduğu gibi gözlemlediğinde, kendini umutsuz, çirkin, sefil olarak addettiği için ya çaresizliğe kapılır ya da kendine kendini yargılamadan bakar. İnsanın kendine kendini yargılamadan bakması çok önemlidir, çünkü kendisini anlamasının ve tanımasının tek yolu budur. İnsan kendini nesnel olarak gözlemlerken –bu, benmerkezcilik, kendini soyutlamak ya da kendini tüm insanlıktan veya diğer insanlardan ayırmak değildir– kendisinin ne denli şartlandırıldığını anlar: Ekonomik baskılarla, içinde yaşadığı kültürle, iklimle, yediği besinlerle, sözde dinsel örgütlerin ya da Komünistlerin propagandasıyla. Bu propaganda yüzeyde kalmaz, aksine

çok derinlere sirayet eder. O zaman insan şu soruyu sorar: Bu propagandadan kurtulmak mümkün müdür? Zira insan özgür değilse köledir. Köle olunca da sürekli çatışma ve kavga içinde yaşar ve bunu yaşam tarzı olarak benimser.

Umarım konuşmacıyı dinliyorsunuzdur, sadece sözlerini dinlemekle yetinmeyip, kendinizi gözlemlemek için o sözleri bir ayna olarak kullanıyorsunuzdur. O zaman konuşmacı ile sizin aranızdaki iletişim tamamen farklılaşır. Böylece varsayımlarla, düşüncelerle, yargılarla değil gerçeklerle ilgilenmeye başlarsınız. O zaman hem ben hem de siz zihnin şartlandırmadan nasıl kurtulabileceği, nasıl tamamen değişebileceği meselesine eğilebiliriz. Daha önce söylediğimiz gibi, insanın kendini anlaması ancak ilişkilerinin farkına varmasıyla mümkün olabilir. İnsan ancak ilişki içinde kendini gözlemleyebilir; orada bütün tepkiler, bütün şartlanmalar açığa çıkar. Dolayısıyla ilişki içinde insan kendisinin gerçek halinin bilincine varır. Ve insan kendisini gözlemlerken şu büyük korku sorununun da farkına varır.

Bildiğiniz gibi, zihin her zaman kesin, emin, güvencede olmak ister. Kendinden emin ve güvencede olan zihin bir burjuva zihnidir, değersiz, bayağı bir zihindir. Ne var ki hepimiz böyle bir zihnimiz olsun istiyoruz; tamamen güvende olmayı istiyoruz. Psikolojik açıdan böyle bir şey söz konusu değildir. İçinizde olan bitenlere bakın. Eğer gözünüzü açıp bakarsanız herkesin emniyette olmak istediğini görürsünüz. Ne ilginç değil mi? Buna rağmen insan kendi kendini mahvetmek için elinden geleni yapıyor. Bunu çevrenizde görebilirsiniz. Egemen devletlere, ordulara, donanmalara sahip uluslar olduğu sürece savaş da kaçınılmazdır. Öte yandan bizler belli bir ideolojiye ya da dine bağlı belli bir grup, belli bir ulus olduğumuzu kabullenmeye psikolojik olarak şartlanmışız. Dinsel organizasyonların dünyaya ne büyük fenalık yaptığını, insanları nasıl böldüğünü bilmem hiç gözlemlediniz mi? Sen bir Katoliksin ben bir Protestan. Bize göre etiket

gerçek sevgi, şefkat ve nezaketten çok daha önemli. Ülkeler bizi böldü, uluslar bizi böldü. Bizim şartlanmamız olan ve korkuyu doğuran bu bölünmeyi her yerde görebilirsiniz.

O halde korkuyla ilgili olarak ne yapabileceğimiz meselesine gireceğiz. Bu korkuyu çözmediğimiz sürece, karanlık içinde, şiddet içinde yaşarız. Korkmayan bir insan saldırgan olmaz; hiçbir surette korku duygusu taşımayan bir insan sahiden özgür, huzurlu bir insandır. İnsanlar olarak bu sorunu çözmemiz gerekiyor, çünkü eğer çözemezsek büyük olasılıkla doğru bir hayat süremeyiz. İçinde erdem –bu kelimeye burun kıvırabilirsiniz– bulunan davranışı veya tavrı anlamadığınız sürece, korkudan tamamen kurtulmadığınız sürece, zihniniz hakikatin ne olduğunu, mutluluğun ne olduğunu ve, eğer böyle bir şey varsa, zamansızlığın ne olduğunu asla keşfedemez. Korku varlığını gösterdiğinde kaçmak istersiniz ve bu kaçış oldukça saçma ve çiğdir. O halde bu korku sorunu önümüzde duruyor. Zihin hem bilinç düzeyindeki hem de bilinçdışındaki, yani kendisinin derin katmanlarındaki korkudan tamamen kurtulabilir mi? İşte bu akşam bundan söz edeceğiz, çünkü bu korku sorununu anlamadan ve çözmeden zihin asla özür olamaz. Ve ancak özgür olursanız araştırabilir, keşfedebilirsiniz. Zihnin korkudan kurtulması çok önemlidir, elzemdir. O halde meseleye girelim mi?

Şimdi, ilk olarak, tasvirin tasvir edilen şey olmadığını aklınızdan çıkarmayın lütfen. Tasvirin, kelimelerin tuzağına düşmeyin. Kelime, tasvir sadece bir iletişim aracıdır. Ama kelimelere takılırsanız çok fazla ilerleyemezsiniz. İnsan sadece kelimenin anlamını kavramakla yetinmemeli, kelimenin, ifade ettiği o gerçek varlık olmadığını da bilmelidir.

Şu halde korku nedir? Meseleyi birlikte ele alacağımızı umuyorum. Lütfen sadece dinlemekle yetinip umursamazlık etmeyin; katılın, tam anlamıyla yaşayın. Çünkü bu sizin korkunuz, benim değil. Çok karmaşık bir mesele olan korkunun aslına doğru birlikte bir yolculuk yapacağız. Eğer insan kor-

kuyu anlamaz ve ondan kurtulamazsa, ilişki mümkün olmaz; ilişki çatışma, eziyet, sefalet olarak kalır. Korku nedir? İnsan geçmişinden, bugününden ya da yarın olabilecek bir şeyden korkar. Korku zamanı içerir. İnsan ölümden korkar ki ölüm geleceğe aittir. Ya da insan geçmişte olmuş bir şeyden korkar. Yahut bir zamanlar hastayken çektiği acıdan korkar. Lütfen buna dikkat edin. Korku zamanı işaret eder: İnsan bir şeyden, bir zamanlar yaşadığı ve tekrar yaşayabileceği bir acıdan korkar. İnsan yarın ya da gelecekte olabilecek bir şeyden korkar. Veya insan şimdiki zamandan korkar. Bütün bunlar zamanı içerir. Psikolojik açıdan konuşacak olursak, dün, bugün ve yarın diye bir şey olmasaydı korku da olmazdı. Yani, ben geçmişte olmuş –acı veren– bir şeyi düşünürken onun yarın tekrar olabileceğini düşünürüm. Düşünce korkuyu doğurur. Düşünmek, acıyı düşünmek, ölümü düşünmek, hayal kırıklıklarını düşünmek, tatminleri, olabilecekleri, olması gerekenleri ve benzeri şeyleri düşünmek korkuyu besler. Düşünce korkuyu üretir ve onun süreklilik kazanmasını sağlar. Ve dün size haz vermiş bir şey hakkında düşünmeniz o hazzı sürdürür, ona süreklilik katar. O halde düşünce sadece korkuyu değil aynı zamanda hazzı da doğurur, besler ve ona süreklilik katar. Lütfen bunu kendi içinizde gözlemleyin, içinizde gerçekte olan bitenlere bakın.

Haz veya keyif veren bir deneyim yaşamışsınızdır ve onu düşünürsünüz. İster seks ister başka bir deneyim olsun onu tekrarlamak istersiniz. Size haz vermiş olan bu deneyimi düşünerek o hazzın tekrarlanmasını, sürmesini istersiniz. O halde düşünce sadece korkunun değil aynı zamanda hazzın da sebebidir. Bu olguyu, düşüncenin hazzı yaşattığı ve korkuyu beslediği gerçeğini gözlemleyebilirsiniz. Düşünce hem korkuyu hem de hazzı besler; bu ikisi birbirinden ayrılamaz. Hazzın istendiği yerde korku da olur; biri varsa diğeri de mutlaka vardır, çünkü her ikisi de düşüncenin ürünüdür.

Sizi herhangi bir şeye ikna etmeye çalışmadığımı lütfen aklınızdan çıkarmayın. Ben propaganda yapmıyorum. Tanrı korusun! Zira propaganda yapmak yalan söylemektir. Eğer birisi sizi bir şeye ikna etmeye çalışıyorsa sakın ikna olmayın. İkna olmaktan ya da bir fikir veya yargı bildirmekten çok daha ciddi bir şeyle ilgileniyoruz. Gerçeklerle, olgularla ilgileniyoruz. Ve gözlemlediğiniz gerçeklerin anlaşılması için fikirlere ihtiyaç yoktur. Size gerçeğin ne olduğunun söylenmesi gerekmez, çünkü gerçek zaten orada duruyordur, şayet gözlemleme yeteneğiniz varsa onu görürsünüz.

O halde düşüncenin hem korkuyu hem de hazzı sürdürüp beslediğini görüyoruz. Hazzın devam etmesini istiyoruz, daha fazla, daha fazla haz almak istiyoruz. İnsan için nihai haz cennette kalıcı bir halin, yani Tanrı'nın olup olmadığını bulmaktır. İnsana göre Tanrı, hazzın doruğudur. Eğer çevrenizi gözlemlerseniz tüm toplumsal ahlakın –aslında ahlaksızlığın– haz ve korkuya, ödül ve cezaya dayandığını görürsünüz.

Dolayısıyla insan tasviri ve kelimeyi değil de tasvir edileni, düşüncenin bunu üretmesinin fiili durumunu, filli gerçeği gördüğünde şu soruyu sorar: "Düşünceye bir son vermek mümkün müdür?" Soru oldukça saçma gibi görünüyor ama öyle değil. Dün günbatımını izlediniz, akşamın güneşinde tepeler olağanüstü ışıltılıydı ve size büyük bir keyif veren bir güzellik, bir ihtişam vardı. Bu deneyimi sonuna kadar yaşayabilir misiniz, öyle ki düşünce artık onu yarına taşımasın? Ve eğer korku diye bir şey varsa onunla yüzleşebilir mi insan? Bu ancak insan düşüncenin tüm yapısını ve doğasını anladığında mümkün olabilir. O zaman şunu sormalıyız: Düşünmek nedir?

Çoğumuz için düşünmek son derece önem kazanmıştır. Düşüncenin her zaman eski olduğunu, hiç yeni olmadığını ve asla özgür olamayacağını hiç fark etmiyoruz. Tam bir saçmalık olan düşünce özgürlüğünden, dilediğin her şeyi ifade ede-

bileceğinden, hoşlandığın her şeyi söyleyebileceğinden bahsediyorduk; ama düşüncenin kendisi asla özgür değildir, çünkü düşünce hatıranın tepkisidir. İnsan bunu kendinde gözlemleyebilir. Düşünce hatıranın, deneyimin, bilginin tepkisidir. Bilgi, deneyim, hatıra her zaman eskiye ait olduğu için düşünce de her zaman eskidir. Dolayısıyla düşünce yeni olan bir şeyi asla göremez. Düşünce araya girmeden zihin korku meselesini ele alabilir mi? Anlıyor musunuz, baylar, bayanlar?

Korkuyorum. İnsan yaptığı bir şeyden korkar. Düşüncenin müdahalesi olmadan korkunun tamamen farkında olursa korku oluşabilir mi? Daha önce de söylediğimiz gibi, korku zamanla meydana getirilir; zaman düşüncedir. Bu ne felsefe yapmaktır ne de mistik bir deneyim yaşamak; yalnızca içinize bakarsanız görebilirsiniz onu. Düşüncenin nesnel, etkin, mantıklı, sağlıklı şekilde çalışması gerektiğini anlıyoruz. Ofise gittiğinizde ne yaparsanız yapın düşüncenin işlemesi gerekir, aksi halde hiçbir şey yapamazsınız. Fakat korkuyu veya hazzı beslediği ya da sürdürdüğü anda düşünce etkisizleşir. O zaman düşünce ilişkideki verimsizliği körükler ve dolayısıyla çatışmaya yol açar. O halde belli bir yönde ilerleyen düşünceye bir son vermekle beraber düşüncenin en üst kapasitesiyle işlemesi sağlanabilir mi? Zihin tüm güzelliğiyle günbatımını seyrederken düşünce yokluğa karışabilir mi diye soruyoruz. Ancak o zaman tüm güzelliğiyle günbatımını seyredebilirsiniz, yoksa düşüncelerle, sorunlarla, şiddetle dolu bir zihin o güzelliği göremez. Yani eğer bunu gözlemlediyseniz bilirsiniz, günbatımını gördüğünüz anda düşünce yoktur. Dağlardaki olağanüstü ışıltıya bakarsınız, büyük bir sevinçtir bu ve o anda düşüncenin hiçbir surette yeri yoktur. Fakat sonraki an düşünce şunu söyler: "Ne nedenli büyüleyiciydi, ne harikaydı, keşke resmini yapabilseydim, keşke ona dair şiir yazabilseydim, onun ne denli güzel olduğunu keşke arkadaşlarıma anlatabilseydim." Yahut düşünce şunu söyler: "Bu

günbatımını yarın tekrar görmek istiyorum." Sonra düşünce fesat çıkarır. Zira şöyle der: "Yarın bu hazza tekrar ereceğim" ve o hazza eremediğinizde acı çekersiniz. Bu çok basit ve bu kadar basit olduğu için anlaşılmıyor. Hepimiz zehir gibi zeki, çok bilgili, çok kültürlü, çok okumuş olmak istiyoruz. İnsanlığın tüm psikolojik tarihi (sadece kralların ve savaşların değil, milletlerin de tüm saçmalıklarının tarihi) kendi içimizdedir. Bunu içinizi okuyabildiğinizde anlarsınız. O zaman kendinize bir ışık tutmuş olursunuz, o zaman otorite diye bir şey olmaz ve sahiden özgürlüğünüze kavuşursunuz.

O halde sormamız gereken soru şudur: Düşüncenin müdahalesine bir son verilebilir mi? Nitekim zamanı doğuran da bu müdahaledir. Anlıyor musunuz? Ölümü ele alalım. Ölümde büyük bir güzellik vardır ve hiçbir korku yoksa o güzelliği anlamak imkânsızlaşır. Ölümden ne denli korktuğumuzu göstermeye çalışıyoruz. Ne de olsa ölümü gelecekte yaşayacağız ve bu kaçınılmazdır. Dolayısıyla düşünce ölümü düşünüyor ve onu haykırıyor. Ya da düşünce geçmişte yaşadığınız korkuyu, acıyı, endişeyi ve onun tekrarlanabileceğini düşünür. Düşüncenin yarattığı fesada saplanıyoruz. Öte yandan düşüncenin fevkalade önemli olduğunu da biliyoruz. Ofise gittiğinizde, teknolojik bir şey yaparken düşünceyi ve bilgiyi kullanmanız gerekiyor. Konuşmamın başlangıcından beri söylediğim her şeyi dinledikten sonra, tüm olanları gördükten sonra insan şunu sorar: "Düşünce dingin olabilir mi?" Düşünce haz meselesini işin içine sokmadan insan günbatımına bakıp onun tüm güzelliğini yaşayabilir mi? Lütfen beni iyi dinleyin. Ancak o zaman tavır ve davranışlarımız doğru olur. Ancak düşünce erdemli gördüğü şeyi geliştirmezse, büyütmezse, tavır ve davranışlar erdemli olur, öbür türlü ahlaksız ve çirkin olurlar. Erdem zamana veya düşünceye ait değildir; demek oluyor ki erdem hazzın ya da korkunun ürünü değildir. O halde sormamız gereken soru şudur: Düşünce haz ya da korkuyla bulanıklaşmadan günbatımını

seyretmek nasıl mümkün olabilir? İnsan günbatımını pürdikkat seyredebilir, onun güzelliğini tam anlamıyla yaşayabilir mi, öyle ki günbatımını seyrederken bunu sonuna kadar yaşayabilsin ve bunu haz olarak düşünceyle yarına taşımasın?

Birbirimizle iletişim halinde miyiz? Öyle miyiz? (*Dinleyiciler: Evet, evet.*) İyi, sevindim buna, ama cevap verirken "Evet" demekte acele etmeyin. (*Gülüyor.*) Zira bu oldukça çetin bir sorundur. Düşünce araya girmeden günbatımını seyretmek müthiş bir disiplin gerektirir; ama uyum sağlama disiplini değil, baskı veya kontrol disiplini de değil. "Disiplin" kelimesi "öğrenmek" anlamına gelir, uyum sağlamak, itaat etmek değil, tüm düşünme sürecini ve onun konumunu öğrenmek. Düşüncenin çürütülmesi büyük bir gözlem gerektirir. Gözlemlemek için de özgür olmak lazım. Bu özgürlük içinde insan düşüncenin hareketini tanır ve ondan sonra aktif öğrenme gerçekleşir.

Öğrenmekle ne kast ediyoruz? İnsan bir okula gittiğinde belki de çok önemli olmayan birçok malumat öğreniyor. Bu malumatlar bilgiye dönüşüyor. Daha sonra ya teknoloji alanında ya da bilincin tüm alanlarında o bilgilere göre hareket ediyor. O halde insan "öğrenmek" kelimesinin ne anlama geldiğini çok derinlemesine anlamalıdır. Öğrenme her zaman gerçekleşir. Fakat öğrenme bilgi toplamanın bir aracı olursa o zaman çok farklı bir şeye dönüşür. Yani, geçmiş deneyimlerimden ateşin yaktığını öğrenirim. Bu bilgidir. Onu öğrendim, dolayısıyla ateşe yaklaşmam artık. Böylece öğrenmeyi sonlandırırım. Ve çoğumuz öğrendiklerimize göre hareket ederiz. Kendimiz veya birbirimiz hakkında malumat toplarız ve bu malumatlar bilgiye dönüşür; sonra o bilgi durağanlaşıp kalır ve ona göre hareket ederiz. Dolayısıyla eylem hep eskidir. Oysa öğrenmek bambaşka bir şeydir.

Eğer bu akşam söylediklerimi dikkatle dinlediyseniz, korkunun ve hazzın doğasını öğrenmişsinizdir; bunu öğrenmiş ve buna göre hareket edeceksiniz demektir. Umarım aradaki

farkı görüyorsunuzdur. Öğrenmek sürekli bir eylemi ima eder. Yapmak öğrenmekten ayrı değildir. Oysa çoğumuza göre yapmak bilgiden ayrıdır. Yani, bir ideoloji veya ideal vardır ve o ideale göre hareket ederiz, eylemi o ideale yaklaştırmaya çalışırız. Bu nedenle eylem hep eskidir.

Görmek gibi öğrenmek de büyük bir sanattır. Bir çiçeği gördüğünüzde, ne olur? Gerçekten o çiçeğin kendisini mi görürsünüz yoksa o çiçeğe dair edindiğiniz imgeyle mi ona bakarsınız? Bu ikisi birbirinden tamamen farklıdır. Onu isimlendirmeden, hoşlanmadan veya beğenmezlik etmeden, çiçek olarak gördüğünüz şeyle sizin aranızda bir perde olmadan, kelime ve düşünce olmadan bir renge, bir çiçeğe baktığınızda, o çiçek olağanüstü bir renge ve güzelliğe bürünür. Fakat eğer aynı çiçeğe botanik bilgisiyle bakarsanız, "Bu bir gül" derseniz, bakışınızı zaten şartlandırmış olursunuz. Görmek ve öğrenmek tam bir sanattır, ama bu sanatı öğrenmek için okula gitmeyiz. Bu sanatı evde de öğrenebiliriz. Bir çiçeğe bakabilir ve ona nasıl baktığınızı keşfedebilirsiniz. Eğer duyarlı, canlı, gözü açık iseniz o zaman çiçek ile sizin aranızdaki mesafenin kaybolduğunu görürsünüz ve bu mesafe kaybolduğunda çiçeği çok canlı, çok güçlü bir halde görürsünüz. Aynı şekilde bu mesafe ("gözlemleyen" ile "gözlemlenen" arasındaki mesafe) olmaksızın kendinizi gözlemlediğinizde, bunda çelişkinin ve dolayısıyla çatışmanın olmadığını görürsünüz. İnsan korkunun yapısını görürken aynı zamanda hazzın doğasını ve yapısını da görür. Görmek öğrenmektir ve dolayısıyla zihin haz arayışına saplanmaz. O zaman hayat çok farklı bir anlam kazanır. İnsan haz arayışı içinde yaşamaz.

Soru sormadan önce bir dakika bekleyin. Size bir soru sormak istiyorum: Bu konuşmadan ne çıkardınız? Bana cevap vermeyin lütfen. Kelimeler, tasvirler, düşünceler mi çıkardınız yoksa onu bizzat gördüğünüz için yıkılamaz, çürütülemez, yani doğru olan bir şeyi mi çıkardınız? Eğer ikinci durum geçer-

liyse, o zaman kendinize bir ışık tutmuşsunuz demektir ve dolayısıyla mumunuzu başka bir ışıkla yakmazsınız artık; siz kendiniz ışıksınızdır zaten. Eğer bu şüpheli bir varsayım değil de bir gerçekse, o zaman burada toplanmamız kayda değer olmuştur. Şimdi belki de soru sormak istersiniz.

Dün söylediğimiz gibi, konuşmacıdan daha zeki olduğunu göstermek için değil de bir şeyleri keşfetmek için soru sormalısınız. Kıyaslama yapan bir kişi zeki değildir; zeki bir insan asla kıyaslama yapmaz. Ya kendinizi açığa vurmak, kendinizi kendinize ifşa etmek ve bu sayede öğrenmek için soru sorarsınız ya da konuşmacının açıklarını ortaya çıkarmak için soru sorarsınız ki bu da sizin çok hoşunuza gider. Yahut daha geniş bir bakış açısına sahip olmak, bir kapı aralamak için soru sorarsınız. Öyleyse ne türde ve ne nitelikte bir soru soracağınız size bağlıdır. Fakat bundan konuşmacının sizden soru sormanızı istemediği anlamını çıkarmayınız lütfen.

DİNLEYİCİ: İnsan günbatımını fark ettiğinde, içinde bir düşünce de beliriyorsa ne yapmalıdır?

KRISHNAMURTI: Ne mi yapmalı? Lütfen sorunun önemini iyi anlayın, yani günbatımını görüyorsunuz, düşünce araya giriyor ve sonra "Ne yapmak lazım?" diye soruyorsunuz. "Ne yapmak lazım?" diye soran kişi kimdir? "Ne yapmalıyım?" diyen, düşünce midir? Soruyu anlıyor musunuz? Şöyle açıklayayım: Olağanüstü güzelliği ve rengiyle günbatımını seyrediyorsunuz. Onu hissediyor ve seviyorsunuz; derken düşünce araya giriyor ve kendinize şöyle diyorsunuz: "İşte düşünce geldi, ne yapacağım?" Dikkatli dinleyin, meseleyi derinlemesine anlayın. "Ne yapacağım?" diyen de düşüncenin kendisi değil midir? "Ne yapacağım?" diyen "Ben" düşüncenin ürünüdür. O halde bu güzelliğe müdahale eden şeyi gören düşünce "Ne yapacağım?" der.

Hiçbir şey yapma! (*Gülüyor.*) Eğer bir şey yaparsan çatışma doğurursun. Günbatımını gördüğünde düşünce araya giriyorsa durumun farkına var. Günbatımının ve araya giren düşüncenin farkına var. Düşünceyi kovmaya çalışma. Seçim yapmaksızın her şeyin farkına var; günbatımı ve araya giren düşünce. Eğer düşünceyi bastırmak istemezseniz, düşüncenin müdahalesine karşı mücadele etmeye kalkışmazsanız, bunların hiçbirini yapmadan son derece uyanık olursanız o zaman düşünce yatışır, sessizliğe bürünür. Çünkü "Ne yapacağım?" diyen, düşüncenin kendisidir. İşte bu, düşüncenin oyunlarından biridir. Bu tuzağa düşmeyin, sadece olan biten şeyin tüm yapısını gözlemleyin.

DİNLEYİCİ: Günbatımına nasıl bakacağımız konusunda şartlandırılmış durumdayız. Konuşmacı olarak sizi nasıl dinleyeceğimiz konusunda şartlandırılmışız. Her şeye şartlanmayla bakıyor, her şeyi şartlanmayla dinliyoruz. İnsan bu şartlanmadan nasıl kurtulabilir?

KRISHNAMURTI: Bu şartlanmanın, herhangi bir şartlanmanın farkına ne zaman varırsınız? Lütfen buna dikkat edin. Şartlandırılmış olduğunuzun bilincine ne zaman varırsınız? Bir Amerikalı, bir Hindu, bir Katolik, bir Protestan, bir Komünist, falanca veya filanca olarak şartlandırılmış olduğunuzun farkında mısınız? Böylesine şartlandırılmış olduğunuzun farkına kendi kendine mi vardınız yoksa birisi mi bunu size söyledi? Eğer birisi şartlandırılmış olduğunuzu söylediği için bunun farkına vardıysanız bu da bir tür farkındalıktır. Fakat hiç kimse bir şey söylemeden bunun farkına vardıysanız bu farkındalığın değişik bir niteliği vardır. Eğer size aç olduğunuz söylenmişse, bu bir şeydir ama siz gerçekten açsanız bu apayrı bir şeydir. Şimdi hangisi olduğunuzu bulun: Size öyle olduğunuz söylendiği için mi şartlanmanızın farkına

vardınız yoksa birisinin size söylemesine gerek kalmadan siz şartlandırılmış olduğunuzun zaten farkında mıydınız? Tüm yaşam sürecine katıldığınız için şartlanmışlığı kendinizde görebiliyor muydunuz? Eğer ikinci durum geçerliyse bu bir canlılık belirtisidir, o zaman sorun çok derinlemesine anlamanız gereken bir sorun haline gelir. İnsan şartlandırılmış olduğunu bir başkasının söylemesiyle değil de kendi kendine anlıyor. Eğer zekiyseniz bu durumda verebileceğiniz apaçık tepki bu şartlanmadan kurtulmaktır. Belli bir şartlanmanın farkına varınca ona karşı isyan edersiniz, tıpkı şimdiki kuşağın isyan etmesi gibi ama bu isyan sırf bir tepkidir. Bir şartlanmaya karşı isyan etmek başka bir şartlanmayı oluşturur. İnsan bir Komünist, bir Protestan, bir Demokrat ya da bir Cumhuriyetçi olarak şartlandırılmış olduğunu farkına varıyor. Bu şartlanmanın gerçekte ne olduğuna ilişkin bir tepki değil de sadece farkındalık söz konuysa ne olur? Kendin için oluşturduğun bu şartlanmanın kesinkes farkına vardığında ne olur? Tepki yok. O zaman bu şartlanmayı, onun neden ortaya çıktığını öğrenmeye başlarsın. İki bin yıllık propaganda seni belli bir dinsel dogmaya inandırdı. Kilisenin yüzyıllar boyunca gelenekle, tekrarlamayla, değişik ayinlerle ve törenlerle zihinlerimizi şartlandırdığının farkına vardın. Dinsel dogma çocukluktan itibaren her gün, her ay tekrar edildi; vaftiz edildik ve daha bir sürü şey. Hindistan ve Çin gibi başka ülkelerde de aynı şey başka bir biçimde yürütüldü.

Şimdi bunun farkına vardığınızda ne olur? Zihnin ne kadar çabuk etkilendiğini görüyorsunuz. Toy, genç, masum olan zihin Komünist, Katolik veya Protestan olarak şartlandırılıyor. Niçin şartlanıyor? Propagandayla neden bu kadar kolay şekillenebiliyor? Beni iyi dinliyor musunuz? Niçin propagandayla kimi şeyleri satın almaya, kimi şeylere inanmaya ikna ediliyorsunuz, neden? Yalnızca dışarıdan sürekli gelen bir baskı söz konusu değil, ayrıca biz kendimiz de bir şeye ait olmak, bir gruba bağlı olmak istiyoruz, çünkü bir gruba bağ-

lı olmak bize güven veriyor. Kişi kabile hayatı yaşayan bir canlı olmak istiyor. Bunun ardında korku var, yalnız kalma korkusu, kovulma korkusu, sadece psikolojik olarak değil, iş bulamama anlamında da. Bunların hepsi işin içinde rol oynuyor. O zaman zihin şartlanmadan kurtulabilir mi diye soruyorsunuz. Şartlanmanın tehlikesini bir uçurumun veya vahşi hayvanın yol açacağı tehlikeyi görür gibi gördüğünüzde hiçbir çaba sarf etmeden ondan sıyrılırsınız. Fakat şartlanmanın tehlikesini görmüyoruz. Milliyetçiliğin tehlikesini, insanları nasıl böldüğünü görmüyoruz. Eğer onun tehlikesini capcanlı, yoğun bir şekilde görürseniz onu anında bertaraf edebilirsiniz.

O halde sormamız gereken soru şudur: Şartlanmanın gerçekliğini görecek denli yoğun bir halde onun farkına varabilir miyiz? Ondan hoşlanın ya da hoşlanmayın, şartlandırıldığınızın ve dolayısıyla tutsak bir zihne sahip olduğunuzun farkına varabilir misiniz? Çünkü ancak özgür bir zihin sevginin ne olduğunu bilir.

DİNLEYİCİ: Şimdiki tam katılımın ateşiyle geçmişin yakılıp bitirilmesi gerektiği doğru mudur?

KRISHNAMURTI: Şimdiki zaman nedir? Onun ne olduğunu biliyor musunuz? Siz de birçok entelektüelin savunduğu gibi "Şimdiki zamanda yaşa" diyorsunuz. Gelecek entelektüellerin gözüne kasvetli (*gülüyor*) ve anlamsız görünüyor, bu nedenle "Şimdiyi yaşa, şu anın olabildiğince tadını çıkar, tamamen bu ana 'karış'" diyorlar. Şimdiki zamanın ne olduğunu bulmamız gerekiyor. "Şimdi" nedir? "Şu an"ın, şimdinin ne olduğunu biliyor musunuz? Şimdi diye bir şey var mı sahiden? Hayır, lütfen onun hakkında varsayımda bulunmayın, gözlemleyin onu. "Şimdi"nin ne olduğunu hiç fark ettiniz mi? "Şimdi"nin farkına varabilir misiniz, onun ne oldu-

ğunu bilebilir misiniz? Yoksa sadece geçmişi mi biliyorsunuz, geleceği yaratan şimdide işleyen geçmişi? Beni takip ediyor musunuz? "Şu anı yaşa" derken şu anın ne olduğunu sahiden biliyor olmalısınız. Böyle bir şey var mı? Gerçek şimdi diye bir şeyin var olup olmadığını anlamak için geçmişi anlamalısınız. Ve bir insan olarak kendinizi gözlemlerseniz tamamen geçmişin bir ürünü olduğunuzu görürsünüz. Sizde yeni olan bir şey yok, ikinci elsiniz. Siz şimdiye bakan, şimdiyi tercüme eden geçmişsiniz. Meydan okuma, acı, endişe ve daha bir düzine şey olan şimdiki zaman, geçmişin sonucudur ve siz şimdiye bakarken çok korkup yarını düşünüyorsunuz; bu da size başka bir haz veriyor; işte siz tamamen busunuz. "Şimdi"yi anlamak derin bir meditasyon sorunudur; meditasyon işte budur. Geçmişi tastamam anlamak, onun öneminin nerede yattığını görmek ve onun büsbütün önemsizliği kavramak, zamanın doğasını anlamak, bütün bunlar meditasyonun parçasıdır. Belki bu konuya başka bir akşam derinlemesine eğiliriz. Fakat sayın dinleyiciler, meditasyon yapmadan önce bir doğruluk temelinin, yani korkusuzluğun olması gerekir. Eğer gizli ya da açık bir korku varsa o zaman meditasyon en tehlikeli şey olur, çünkü harika bir kaçış sağlar. Meditasyon yapan zihni tanımak en önemli şeylerden biridir.

3

Dün de belirttiğimiz gibi biz teorilerle, doktrinlerle veya varsayıma dayalı felsefeyle ilgilenmiyoruz. Olgularla, gerçeklikle ilgileniyoruz. Ve duygusallığa kapılmadan "olanı" anlayarak onun ötesine geçebilir, onu aşabiliriz. Bütün bu konuşmalarda önemli olan nokta düşünce veya düşüncenin çürütülmesi değildir, yaşamın türlü zorluklarına, acılarına tutkudan sıyrılarak umutsuzca katılmaktır. İngilizcede "tutku" kelimesinin kökü "acı" anlamına" gelir. Fakat bu kelimeyi acı anlamında ya da öfke, nefret ya da dirençten doğan enerji anlamında kullanmıyoruz, onun yerine sevginin olduğu yerde kendiliğinden doğal olarak ortaya çıkan arzu anlamında kullanıyoruz. Bu akşam, ölüm, hayat ve sevgiden bahsedeceğiz.

Biz sadece tasvirle, açıklamayla ilgilenmiyoruz, daha ziyade sorunu derinlemesine anlama derdindeyiz. Böylece salt fikir yürütmek yerine soruna tamamen vakıf olup, onu hayatımızın asıl soluğu kılacağız. Bütün yanlarıyla yaşam sorununun ne olduğunu ona bakarak, onu görerek anlayabilir miyiz? Yaşamı, sevgiyi ve ölümü analitik olarak, kuramsal olarak değil de gerçekten kavrayabilir miyiz? Yaşamın ötesinde ne yattığı hakkında spekülasyon yapmak bana göre anlamsızdır, boşa çaba harcamaktır. Hayatın tüm anlamını kavramak için insanın yaşamanın ne olduğunu incelemesi gerekir. Dünyanın çeşitli yerlerinde zeki insanlar yaşamın ötesinde bir anlam aramışlardır. Dindar insanlar bu hayatın bir amaca hizmet eden bir araçtan ibaret olduğunu söylemişlerdir. Dindar olmayan insanlarsa hayatın anlamsız olduğundan dem vurmuşlardır. Sonra da kendi akıllarınca, kendi şartlanmalarına göre bir anlam uydurmaya

çalışmışlardır. Biz bu akşam bunu yapmayacağız. Hayata olduğu gibi bakacağız; hayatın ne olduğunu duygusal olarak değil de gerçekten göreceğiz. Ben hayatın bir parçasına değil de tamamına bakmanın anlamlı olduğu kanısındayım. O zaman hayata bir anlam veya önem yüklemeden onun güzelliğini, hakiki enginliğini görebiliriz belki. Ve hayatın bu güzelliği, bu olağanüstü özelliği ancak yaşamak dediğimiz şeyi, gerçekte yapıp ettiklerimizi incelediğimizde anlaşılabilir veya derinden hissedilebilir. Hayatın ne olduğunu anlamadan ne ölümü ne de sevgiyi anlayabiliriz.

İnsanlar "sevgi", "ölüm" ve "hayat" gibi kelimeleri çok serbestçe kullanıyorlar. Her politikacı "sevgi"den bahsediyor, her rahibin dilinde bu kelime var. Sevgi ve ölüm son derece önemlidir ve ölümün ne olduğu anlaşılmadan sevginin de anlaşılamayacağını söylüyorum. Ölümün ne olduğunu anlaması için kişinin hayatın ne olduğunu büyük bir içtenlikle, çok esaslı bir şekilde anlaması gerekir. Kişinin özgür bir halde, gerçekten bir ümit beslemeden inceleyip araştırması gerekir. Çaresizlik içindeki bir zihin kinik olur; ümitle yüklü bir zihin ise doğru araştırmayı yapamaz, çünkü daha baştan taraflıdır. O halde hayat dediğimiz günlük yaşam pratiğini incelemek berraklık gerektirir, ama düşüncenin değil algının berraklığını; gerçekten "olan"ı görmenin berraklığını.

"Olan"ı görmek, işte bu eylem tutkudur. Çoğumuza göre tutku nefretten, acıdan, öfkeden, gerilimden doğar; ya da zamanla şehvete dönüşen hazzın getirdiği bir tutkudan söz ederiz. Bu tür tutku tüm yaşam sürecini anlamak için gereken enerjiden yoksundur. Sahiden anlamak tutkudur; tutkusuz hiçbir şey yapamazsınız. Düşünsel tutku hiç de tutku değildir. Fakat yaşamı tümüyle incelemek sadece olağanüstü bir algı açıklığını değil, aynı zamanda tutku yoğunluğunu da gerektirir.

O halde yaşamak dediğimiz şey nedir? Onun nasıl olması gerektiğinden söz etmiyoruz. Zira bu, gerçekliği olmayan bir fikirden, "olan"ın karşıtlığından öteye geçmez. "Olan"ın zıddı bölün-

me yaratır ve bu bölünmeden çatışma doğar. Hayatın ne olduğuna bakarken, "olması gereken"e dair fikirleri mutlaka bir kenara atmalıyız, çünkü bu tamamen gerçekdışı bir ideolojik bakışa sığınmak demektir. Biz sadece gerçekten hayatın ne olduğunu inceleyeceğiz ve incelemenin niteliği incelemenin kendisinden daha önemlidir. Keskin bir zihne ve belli bir duyarlılığa sahip her zeki insan inceleme yapabilir. Fakat inceleme salt düşünsel düzlemde kalırsa merhamet, şefkat ve ilgiyle doğan bu duyarlılığı yitirir. Çok berrak görebilen bir zihne sahip olmak için zekânın inkâr edeceği bu ilginin, bu merhamet ve şefkatin olması gerekir. Günlük hayatımızda fiilen olup bitenleri incelerken zekânın harekete geçmesi konusunda dikkatli olmalıyız. Deyim yerindeyse bir uyarıya ihtiyacımız var ki o da tasvirin tasvir edilen şey olmadığını, kelimenin, işaret ettiği varlık olmadığını bilmektir.

Daha önce belirttiğimiz gibi, hayatın ne olduğunu anlamadan ölümün ne olduğunu da asla anlayamayız ve ölüm anlaşılmadığında sevgi salt hazza ve dolayısıyla acıya dönüşür. O halde hayat dediğimiz şey nedir? İnsanın günlük hayatta, insanlarla, fikirlerle, mal mülkle, nesnelerle kurduğu ilişkilerde gözlemlediği gibi büyük bir çatışma var. Bize göre tüm ilişkiler bir savaş meydanına, bir mücadeleye dönmüş durumda. Doğduğumuz andan ölene kadar hayatımız hiç çözemediğimiz sorunları biriktirmekle, her türlü dert ve tasanın yükünü taşımakla geçiyor. Aslında hayat insanın insana karşı olduğu bir alan. O halde yaşamak çatışmaktır. Bunu hiç kimse inkâr edemez. Hoşlanalım ya da hoşlanmayalım hepimiz bir çatışmanın içindeyiz. Bu hiç bitmeyen çatışmadan kurtulmak istediğimiz için futboldan Tanrı tasavvuruna kadar her türlü kaçışı icat ettik. Her birimiz yalnızca bu çatışmanın ağırlığını değil, aynı zamanda acıyı, yalnızlığı, çaresizliği, endişeyi, hırsı, hayal kırıklığını, bitmeyen sıkıntıyı ve rutini de tanıyoruz. Zaman zaman zihnin olağanüstü bir şey sanıp sarıldığı ve tekrarını istediği sevinç kıvılcımları parlıyor; sonra bu sevinç de anıya dönüşüp kül oluyor. İşte bizim hayat dediğimiz şey budur. Kendi hayatımıza –dü-

şünsel ya da sözel anlamdaki haline değil de gerçekteki haline– baktığımızda onun ne kadar boş olduğunu görüyoruz. Kırk ya da elli yılı her gün ofise giderek, bir aileyi geçindirmek için para kazanarak geçirdiğimizi ve daha başka şeyleri bir düşünün. Bizim hayat dediğimiz şey işte hastalığı, ihtiyarlığı ve ölümüyle bundan ibaret. Ve bizler din, içki, bilgi, seks ve her türlü eğlenceyle bu sefaletten kaçmaya çalışıyoruz. Tüm teorilerimiz, ideallerimiz ve felsefelerimize rağmen hayat böyle; çatışma ve acı içinde yaşıyoruz.

Hayatımız, içinde kapana kısılıp kaldığımız bir kültür, bir toplum yarattı. Bu kapanı biz kurduk; her birimiz bu kapandan sorumluyuz. Yerleşik düzene, kendi ellerimizle kurduğumuz bu düzene isyan edebiliriz. Fakat ona sadece isyan etmenin pek bir anlamı yok, çünkü onu yıksanız bile ileride yerleşik hale gelecek başka bir düzeni, başka bir bürokrasiyi kurarsınız. Ulusal, ırksal ve dinsel farklılıklar, savaşlar, kan ve gözyaşı seli, tüm bunlar bizim hayat adını verdiğimiz şeydir ve ne yapacağımızı bilmiyoruz. Bu durumla karşı karşıyayız. Ne yapacağımızı bilmeden kaçmaya çalışıyoruz ya da bize ne yapacağımızı söyleyecek, "Bak, doğru yol bu" diyecek birini, bir otoriteyi, guruyu, öğretmeni falan bulmaya çalışıyoruz.

Öğretmenler, gurular, mahatmalar, felsefeciler, bunların hepsi bizi yanlış yola sevk etti, çünkü aslına bakılırsa bizler sorunlarımızı çözmüş değiliz, hayatımız eskisinden farklı değil. Bizler aynı sefil, mutsuz ve acı dolu insanlarız. O halde ilk düstur, konuşmacı dahil kimsenin peşinden gitmemektir. Nasıl davranacağınızı, nasıl yaşayacağınızı asla bir başkasından öğrenmeye çalışmayın. Zira başkasının size söyleyeceği şeyle yaşarsanız, kendi hayatınızı yaşamamış olursunuz. Eğer birine güvenir veya bel bağlarsanız yanılırsınız. Fakat eğer –ister Komünist ister teolog olsun– gurunun, filozofun, teorisyenin otoritesini reddederseniz, o zaman kendinize bakabilir ve cevabı bulabilirsiniz. Öte yandan kişi ne kadar bilgili de olsa bir başkasına güvenip bel bağladığı sürece kaybo-

lur. Bildiğini söyleyen insan aslında bilmiyordur. O halde ilk yapılacak şey başkasını takip etmemektir ve bu çok zordur, çünkü biz ne yapacağımızı bilmiyoruz, birisine inanmaya, onun peşinden gitmeye çok şartlandırıldık.

"Yaşamak" dediğimiz bu olguyu incelerken her tür psikolojik takipçilikten, bize ne yapacağımızı söyleyecek birini bulma çabasından teoride değil pratikte vazgeçmeliyiz. Kafası karışmış bir insan doğruyu söyleyecek birini nasıl bulabilir? Kafası karışık bir insan kendi kafa karışıklığına uygun düşen birini seçecektir. Öyleyse başkalarına güvenmeyin veya bel bağlamayın. Eğer bel bağlarsak ağır bir yük taşırız, kitaplara bağlanmanın yükünü, dünyanın tüm teorilerine bağlanmanın yükünü taşırız; bu devasa bir yüktür ve eğer bu yükten kurtulabilirseniz, o zaman gözlemleme özgürlüğüne kavuşursunuz. İşte o zaman bir fikir, bir ideoloji, bir çıkarım sahibi olmadan "gerçeği" sahiden görebilirsiniz. O zaman çevrenize bakıp şöyle diyebilirsiniz: "İnsanların hayatındaki bu çatışma da nedir?"

Gözlem yaparken –umarım konuşmacının söylediklerine bağlı kalmadan da gözlem yapıyorsunuzdur– insanın içinde çelişki, zıt arzuların çelişkisi olduğu sürece çatışmanın da olacağını anlarsınız; "olan" ile "olması gereken" arasındaki zıtlık olduğu sürece çatışma da varlığını korur. "Olması gereken" "olan"ın zıddıdır ve "olması gereken" "olan" tarafından şekillendirilir. Demek ki zıt da "olan"dır. O halde yaşamak, içinde şiddetin bulunduğu bir çatışma sürecidir; "olan", gerçek budur. Bunun zıddı "şiddetsizlik", içinde çatışmanın, şiddetin bulunmadığı bir haldir. Şiddet yüklü bir insan şiddetten arınmak ister. Şiddetten kurtulması on yılını ya da geri kalan ömrünü alabilir, ama bu arada şiddet tohumlarını ekmeye devam eder. O halde şiddet gerçeği ve onun zıddı olan şiddetsizlik –gerçek-olmayan– söz konusudur. Bu çelişkinin içinde çatışma vardır: İnsan bir şey olmaya çalışır. Zıddı ortadan kaldırabilecekken, şiddetten arınmaya çalışmazsanız, o zaman şiddetle fiilen yüzleşebi-

lirsiniz. O zaman zıtla çatışarak harcamayacağınız bir enerjiye sahip olursunuz. O zaman "olan"ı bulmak için gereken enerjiyi, tutkuyu edinirsiniz.

Söylediklerim yeterince açık mı? Bilirsiniz, iletişim oldukça zordur, ama iletişimden çok daha önemli olan şey birlikteliktir: Bu sorun üzerinde birleşmek, yani gözlemlemek, öğrenmek, bulmak niyetiyle sizlerin ve benim, her ikimizin aynı anda aynı düzeyde birleşmesi. Ancak ondan sonra iki insan arasında iletişimin ötesine geçen bir birliktelik gerçekleşir. Bizler bu ikisini de yapmaya çalışıyoruz; sadece iletişim kurmakla yetinmeyip, aynı zamanda bu sorun üzerinde birlik oluşturmaya çalışıyoruz. Bu bir propaganda değil, ben sizin üzerinizde egemenlik kurmaya çalışmıyorum, sizi ikna etmeye, etkilemeye çabalamıyorum, sizden sadece gözlem yapmanızı istiyorum.

Şimdi, benim anladığım kadarıyla, zıtlık olduğu sürece "olan"ı gerçekten görmek, gözlemlemek mümkün değildir. İdeal, çelişkinin ve dolayısıyla çatışmanın sebebidir. Öfkeli olduğunuzda, "Öfkeli olmamalıyım" derseniz, bu "olmamalıyım" bir çelişki doğurur ve dolayısıyla kişinin öfkeli olmaması gerektiğini öngören yapmacıklık ile öfke arasında bir bölünme olur. Öfkenizi kabullenmeniz, bu öfkenin anlamını görebilmeniz için enerjiye ihtiyacınız vardır ve bu enerjiyi tüketen şey çatışma ve zıddı arayıştır. O halde zıddı tamamen bir kenara atabilir misiniz? Bu çok zordur, çünkü zıt sadece ideal olan değil, aynı zamanda ölçüm ve kıyaslama işlemidir. Kıyaslama yoksa zıt da yok demektir.

Biliyorsunuz, bizler kıyaslamaya, kendimizi kahramanla, azizle, büyük adamla karşılaştırmaya şartlandırılmış ve öyle eğitilmişiz. Zihnin "olan"ı gözlemleyebilmesi için tüm kıyaslamalardan, ideallerden ve zıtlardan kurtulması gerekir. O zaman gerçekte "olan"ın "olması gereken"den çok daha önemli olduğunu fark edersiniz. İşte o zaman zıddın doğurduğu çelişkiyi ortadan kaldırmak için gereken enerjiye, canlılığa sahip olursunuz. Kıyaslama işleminden kurtulmak disip-

lin gerektirir ve bu disiplin zıddın abesliğini kavrama edimi içinde kazanılır. Bunu yakından gözlemlemek, bu çatışmanın tüm yapısını ve doğasını görmek, bu hakiki bakma edimi disiplin gerektirir; bu edimin kendisi disiplindir. Disiplin *öğrenmek* demektir ve bizler öğreniyoruz, bastırmıyoruz, bir şey olmaya çalışmıyoruz, taklit etmeye veya uymaya çabalamıyoruz. Bu disiplin son derece nazik ve hassastır.

Her birimiz bu çatışmayı inceliyoruz. Çatışmanın zıtla birlikte doğduğunu söylemiştik. Zıt hem "olan"ın bir parçası, hem de "olan"ın kendisidir. Ve zihin "olan"ı anlayamayınca veya çözemeyince "olması gereken"e kaçar. Tüm bunları bir kenara attığınızda, zihniniz "olan"ı, yani örneğimizdeki şiddeti yakından gözlemler. O halde şiddet diye adlandırdığımız şey nedir? Şiddetin zıddı olmadığında, şiddet gerçeğiyle, nefret duygusuyla fiilen yüzleştiğinizde, şiddet, öfke varlığını sürdürebilir mi? Bu konuya eğilmenizi tavsiye ediyorum, o zaman öfkeyi kendi içinizde göreceksiniz. Çok fazla ayrıntıya giremiyorum, çünkü ölümün ne olduğunu, sevginin ne olduğunu anlamak zorundayız; bu nedenle biraz hızlı ilerlememiz gerekiyor.

Hayat adını verdiğimiz şey çatışmadır ve çatışmanın ne olduğunu gördük. Bu çatışmayı anladığımızda, şunu da kavrarız: "Olan" hakikattir ve hakikatin gözlemlenmesi zihni "olan"dan kurtarır. Ayrıca hayatımızda çok fazla acı var ve bu acılara nasıl son vereceğimizi bilmiyoruz. Acının sona ermesi bilgeliğin başlangıcıdır. Acının ne olduğunu bilmeden ve onun doğasını ve yapısını anlamadan sevginin ne olduğunu da bilemeyiz, çünkü bize göre sevgi acıdır, hazdır, kıskançlıktır. Bir koca karısına onu sevdiğini hırslı bir şekilde söylüyorsa, bu sevginin bir anlamı var mıdır? Hırslı bir adam sevebilir mi? Rekabetçi bir adam sevebilir mi? Bizler bir yandan rekabetçi, hırslı bir şekilde kendi kişisel konumumuzu gözetip ikbal peşinde koşarken, bir yandan da sevgiden, yumuşak kalplilikten, savaşları bitirmekten bahsediyoruz. Tüm bunlar acıyı doğuruyor. Acı sona erdirilebilir mi? Ancak ken-

dinizi, yani aslında "olan"ı anladığınızda acı sona erebilir. O zaman ister kendine acımanın, ister yalnız kalma korkusunun, ister hayatın boşluğunun, ister birine bağlanmanın getirdiği acı olsun, o acıyı niçin taşıdığınızı anlarsınız. Ve tüm bunlar hayatımızın bir parçasıdır. Bunları anladıktan sonra çok daha büyük bir soruna sıra gelir: ölüm. Lütfen şunu aklınızdan çıkarmayın; biz reenkarnasyondan, ölümden sonra ne olacağından bahsetmiyoruz. Bizler bunu konuşmuyoruz veya ölümden korkan insanlara umut aşılamaya çalışmıyoruz.

Dün korku meselesine değinmiştik. Zihin korkudan kurtulduğunda ölümü nasıl anlamlandırır? Yaşlılık döneminin kendine özgü sıkıntıları var: hastalıklar, hafıza kaybı, bir sürü şikâyet, yaşlanma korkusu. Bu ülkede tüm yaşlılara genç deniyor! Seksen yaşındaki bir kadına genç hanımefendi deniyor! İnsanlar korkuyor ve korkunun olduğu yerde anlayış olmaz; insan kendine acıyorsa ıstırabı sona ermez. O halde ölmek ne demektir? Elbette organizma bir gün ölür. İnsan doksan yıl yaşayabilir ve eğer bilginler bir çare bulursa yüz elli yıl da yaşayabilir. Tanrı bilir ya, insan yüz elli yıl, bizim yaşadığımız tarzda yaşamayı niçin ister ki? Öyle olsa bile, insan yüz elli yıl yaşasa bile organizma yıpranır, çünkü biz kesinlikle yanlış bir hayat yaşıyoruz: çatışma, korku, gerilim içinde hayvanları ve insanları öldürerek. Hayatımızı nasıl da bir harabeye dönüştürdük! Bu yüzden ihtiyarlık feci bir şey oluyor. Ne var ki gerek gençler, gerek orta yaşlılar, gerekse ihtiyarlar için ölüm yadsınamaz bir gerçektir. Kaçınılmaz olan fiziksel ölüm dışında, ölmekten kastımız nedir? Sırf fiziksel organizmanın sona ermesinden daha derin bir anlam vardır ölümde; yani psikolojik olarak sona ermek. "Ben", "siz" birdenbire sona eriyor; bilgi edinmiş, acı çekmiş, haz almış, tüm o bildik eziyetlere katlanmış, psikolojik çatışmalar yaşamış, henüz yapmadığı ve aslını anlamadığı bazı şeyleri yapmak isteyen "ben" ve "siz". Psikolojik mücadele, anılar, hazlar, acılar, tüm bunlar son buluyor. İşte aslında korkulan şey budur, ölümden sonra ne olacağı değil. İnsan bilin-

meyenden asla korkmaz; bilinenin sona ermesinden korkar. Eviniz, aileniz, eşiniz, çocuklarınız, idealleriniz, mobilyalarınız, kitaplarınız, kendinizle özdeşleştirdiğiniz şeyler. Bunlar yitip gittiğinde kendinizi dış dünyadan tamamen soyutlanmış ve yalnız hissedersiniz; işte korktuğunuz şey budur. Bu, ölümün bir türüdür ve asıl ölüm budur.

Bunu kuramsal olarak değil de fiilen gördüğünüzde, insanın sahiplendiği, meydana getirdiği ya da uğruna çalıştığı her şeyi yitirmekten korktuğunu gördüğünüzde şunu sorarsınız: "Psikolojik olarak her gün ölmek, bilindik her şeye her gün son vermek mümkün olamaz mı?" İnsan her gün ölebilir mi, öyle ki zihni her gün taze, dinç ve masum kalsın? Bunu gerçekten yaptığınızda olağanüstü şeylerin gerçekleşeceğini görürsünüz. O zaman zihin arınır. Ne kadar deneyimli olursa olsun yaşlı bir zihin asla masum olamaz. Ancak her gün tüm yüklerinden kurtulan, her gün tüm sorunlarını sonlandıran bir zihin arınmış bir zihindir. O zaman hayat tümüyle farklı bir anlam kazanır. O zaman insan sevginin ne olduğunu anlar. Sevgi elbette haz değildir; dün söylediğimiz gibi korku gibi haz da düşünme etkinliği olduğu için acıyı doğurur. Düşünme etkinliği olan sevgi gerçek sevgi olabilir mi? Çoğumuz kıskancız, buna rağmen sevgiden bahsediyoruz. Kıskanan bir zihin sevebilir mi? Kişi seviyorum derken sahiden seviyor mudur? Yoksa zihin kendi hazzını muhafaza ediyor ve dolayısıyla korkuyu besliyor mudur? Düşünce demek olan korku ve haz varken sevgi yeşertilebilir mi? Ve bununla birlikte seks meselesi gündeme geliyor. (*Gülüşmeler.*) Neden gülüyorsunuz? Gülmenize sevindim ama neden gülüyorsunuz?

Korkuyu ve hayatı ele aldığımız gibi bu meseleyi de ele almamız gerekiyor. Neden seksi böylesine büyük bir hadise haline getirdik? Neden seks bu denli büyük bir sorun oldu? Açıkçası sadece şimdi değil geçmişte de her şey seksin etrafında dönüyordu. Hayatımızda olağanüstü bir şey haline geldi seks. Niye? Bu mesele üzerine kafa yormanızı çok isterdim. Biz bir fikir öne sür-

müyoruz, sadece meseleyi incelemeye çalışıyoruz. Seksin devasa önem kazanmasının birinci sebebi, bizlerin düşünsel olarak ikinci el insanlar olmamızdır. Başkalarının ne yaptığını biliyoruz ve Buda, İsa ve diğerlerinin söylediklerini tekrarlıyoruz, kuramlar geliştiriyoruz. Bu, düşünce özgürlüğü değildir. Düşünce özgürlüğü düşünceden kurtulmakla olur. Biz düşüncenin esiriyiz ve düşünce hep eskidir, asla yeni değildir; şu halde düşünce bazında, kelimenin en derin anlamıyla özgürlük yoktur, çünkü düşünce böyle bir özgürlüğü asla sağlayamaz. Düşünsel açıdan bizler esiriz ve duygusal açıdan da bayağı, aşırı hassas, çirkin, yapmacık, ikiyüzlüyüz. Dolayısıyla seks yapma özgürlüğü hariç hayattaki bütün özgürlüklerimizi yitirdik. Bu muhtemelen elimizde kalan tek özgürlük. Ve bu seks yapma özgürlüğüyle birlikte haz, yani düşüncenin cinsel edime dair yarattığı imge doğuyor. Bizler de tıpkı bir ineğin sürekli geviş getirmesi gibi bu imgeyle, bu hazla durmadan geviş getiriyoruz. Seks sizin insan olarak sahiden özgürce yapabildiğiniz tek şey. Diğer hiçbir alanda özgür değilsiniz, çünkü Hıristiyan, Katolik ya da Komünist propagandanın kölelerisiniz. Her alanda özgürlükten mahrum kalınca geriye bir tek bu seks yapma özgürlüğü kalıyor ve bu özgürlük de aslına bakarsanız özgürlük değildir, çünkü hazzın ve hazzın sorumluluğunun, yani ailenin kölesisiniz. Oysa aileyi, çocukları sahiden sevseydiniz, gerçekten kalbinizle sevseydiniz tek bir gün bile olsa savaşır mıydınız?

Güvenceyi hazda buluyorsunuz ve dolayısıyla bu güvencenin içinde acı, üzüntü ve karmaşa var; ve seks dahil her şeyde de aynı acı, azap, kuşku, kıskançlık ve bağımlılık var. Yaparken kendinizi özgür hissettiğiniz tek şey de prangaya dönüşmüş durumda. Tüm bunları laf olsun diye, tasvirlerle örtbas etmek için değil de -çünkü tasvir, tasvir ettiği şeyin yerini asla tutamaz- gerçekten gördükten sonra, kendi gözlerinizle, kendi kalbinizle tüm dikkatinizi vererek gördükten sonra sevginin ne olduğunu öğreneceksiniz. Aynı zamanda ölümün ve yaşamın ne olduğunu da anlayacaksınız.

4

İnsan geçici, fani olanın ötesinde bir şeyi arıyor. Dünyevi olmayan, yani düşünceyle, zekâyla oluşturulmayan kutsal bir şeyin var olup olmadığını herhalde çok eski zamanlardan günümüze kadar kendi kendine soragelmiştir. Bir gerçekliğin, zihnin icat etmediği, düşüncenin bir yansıması olmayan zamansız bir durumun, zamanın gerçekten var olmadığı bir zihin halinin var olup olmadığını insan hep sormuştur. Deyim yerindeyse "yüce", "ilahi", "kutsal", yani yok olup gitmeyecek bir şey var mıdır? Organize olmuş dinler bu soruya cevap veriyor gibi gözükmektedir. Onlar bir gerçekliğin, bir Tanrı'nın, zihnin ölçüp tartamayacağı bir şeyin var olduğunu söylüyorlar. Sonra da gerçek olduğunu düşündükleri şeyi organize etmeye çalışıp insanı yanlış yola sevk ediyorlar. Arkadaşıyla birlikte yolda yürüyen şeytanın öyküsünü bilirsiniz belki. Şeytan ile arkadaşı önlerinde yere eğilip yoldan bir şey alan bir adama rastlarlar. Adam yerden aldığı şeye bakarken yüzünde büyük bir sevinç ifadesi belirir. Şeytanın arkadaşı adamın yerden aldığı şeyin ne olduğunu sorunca, şeytan şöyle cevaplar: "Hakikat." Bunun üzerine arkadaşı "Bu senin için çok kötü bir şey değil mi?" diye sorunca şeytan, "Hiç de değil. Hakikati organize etmesi için ona yardım edeceğim," diye karşılık verir. (*Gülüşmeler.*)

Elle ya da zihinle yapılmış bir imgeye tapınmak, organize dinlerin dogmaları, ritüelleri ve güzellik anlayışları çok kutsal, çok yüce bir nitelik kazandı. Tüm ölçüleri ve tüm zamanları aşan bir şey aramakta olan insan tuzağa düşürülüp kandırıldı, çünkü insan bu dünyaya ait olmayan bir şey bulaca-

ğını ummaktaydı. Her şeyden önce, geleneksel, bürokratik, Kapitalist ya da Komünist toplumlar aslında insana ne sunuyorlar ki? Yiyecek, giyecek ve barınak dışında pek az şey. Belki insan daha fazla iş imkânı bulabilir veya daha fazla para kazanabilir ama gözlemlediğiniz gibi nihayetinde bu toplumlar çok az şey sunuyor ve doğal olarak zeki ve uyanık zihin de bunu reddediyor. Fizyolojik açıdan insanın yiyeceğe, giyeceğe ve barınağa ihtiyacı vardır elbette, bunlar vazgeçilmez gereksinimler. Fakat eğer bu gereksinimler en önemli şeyler haline gelirse, o zaman hayat son derece anlamsızlaşır. O halde bu akşam kutsal bir şeyin, düşünceyle oluşturulamayan ve şartların ortaya çıkarmadığı bir şeyin, propagandanın ürünü olmayan bir şeyin sahiden var olup olmadığını kendi başımıza öğrenmeye biraz zaman ayıracağız.

Bu meseleye eğilebilirsek kayda değer bir iş yapmış olacağız, çünkü kelimelerle, düşünceyle, deneyimlerle ölçülemeyen bir şeyi bulamadığımız sürece hayat –yani günlük hayat– kesinlikle yüzeysel olur. Herhalde bu yüzden (belki de öyle değildir) günümüz nesli bu toplumu reddediyor ve günlük koşuşturmacanın, çirkinliğin, vahşetin ötesinde bir şey arıyor. "Dindar bir zihin nasıl olur?" sorusunu ele alalım. Hakikati görebilen bir zihin hali nasıldır? "Hakikat diye bir şey yok, Tanrı diye bir şey yok, Tanrı öldü, bu dünyayla yapabileceğimizin en iyisini yapalım ve bununla yetinelim. Yeryüzünde bunca kargaşa, sefalet, açlık, gettolar, ırksal önyargılar varken bu soruları sormak niye? Biz bu sorunlarla ilgilenelim sadece ve insancıl bir toplum kuralım" diyebilirsiniz. Bunu yapsak bile –umarım yaparız– benim sorduğum soruyu sormak zorundayız. Bu soruyu belki on yıl, belki on beş yıl, belki de elli yıl sonra sorabilirsiniz, ama mutlaka sormanız gerekiyor: Zamanı sonlandıracak bir zihinsel hal var mıdır?

Öncelikle böyle bir halin var olup olmadığını gözlemleme özgürlüğünün, bakma özgürlünün olması gerekir; zira herhangi bir şeyi varsayamayız. Varsayım, umut, korku olduğu

sürece zihin çarpıklaşır, apaçık göremez. O halde anlamak, bulmak için özgürlük kesinlikle şarttır. Bilimsel bir laboratuarda bile gözlemleme özgürlüğüne ihtiyaç duyarsınız; bir hipoteziniz olabilir ama gözleme uygun düşmüyorsa o hipotezi bir kenara atarsınız. Ancak özgürlük içinde tamamen yeni bir şey keşfedebilirsiniz. O halde eğer sadece sözlü olarak değil sözsüz olarak da bir yolculuğa çıkacaksak, her tür kişisel talepten, her tür korkudan, umut veya umutsuzluktan kurtulmamız gerekir. Özgürlük içinde gözlemleyebilmemiz için berrak, perdesiz, şartlanmamış gözlere sahip olmalıyız.

Önceden yaptığımız üç konuşmada korku ve haz meselesini ele aldık. Eğer bu mesele açıklığa kavuşmamışsa, eğer korku meselesini sorgulamamışsak, o zaman keşfedeceğimiz şeye doğru adım atmak imkânsızlaşır. Kuşkusuz zihinlerimiz –Hıristiyanlık, Hinduizm, Budizm vb– inançlarla şartlandırılmış durumda. Her tür inançtan tamamen kurtulmadıkça insanın gözlem yapması, düşüncenin çürütemeyeceği bir gerçekliğin olup olmadığını kendi başına bulabilmesi mümkün olmaz. Ayrıca insanın tüm toplumsal ahlaktan sıyrılması da gerekir, çünkü toplumun ahlakı ahlaki değildir. Yüksek ahlaka sahip olmayan, doğruluğa dayanmayan bir zihin özgür olamaz. İşte bu nedenle kişinin kendini anlaması, kendini tanıması, kendisinin tüm yapısını –düşüncelerini, umutlarını, korkularını, endişelerini, tutkularını ve rekabetçi, saldırgan ruhunu– görmesi önemlidir. Kişi doğru davranışı anlayıp derinlemesine içselleştirmediği sürece özgür olamaz; çünkü zihin kendi bulanıklılığı, kuşkuları, istekleri ve baskıları yüzünden karışır.

O halde dindar bir zihin nasıl olur ve böyle bir zihin var mıdır sorusunu ele almak için sadece bilinç seviyesinde değil, ayrıca bilincin derin katmanlarında da bu özgürlüğün olması gerekir. Çoğumuz bilinçdışının, yani saklı, karanlık, bilinmeyen bir şeyin var olduğunu kabul ederiz. Bu bilinçdışını bütünüyle anlamadan sadece analitik incelemeyle yüzeyi tırmalamanın pek bir anlamı yoktur; bu tırmalama ister uzmanlar ister kişi-

nin kendisi tarafından yapılsın fark etmez. Dolayısıyla hem bilinçli zihne, hem de derinlerde yatan gizli saklı zekânın ışığına, sorgulamanın ışığına hiç açığa çıkmamış bilinçdışı zihne de bakmamız gerekir. Ayrıca şu soruyu da irdelememiz zorunludur: Bilinçli zihin –yani gündelik zihin, rekabetle, sözde eğitimle keskinleştirilmiş zihin–, böyle bir zihin daha derinlerdeki bilinçdışı katmanları inceleyebilir mi?

Herkesin ağzına doladığı bu değerli bilinçdışı nedir? Onun ne olduğunu anlamak için insanın uzmanların yazdığı onca kitabı okuması mı lazım? Onun ne olduğunu öğrenmek için bir uzmana mı gitmek gerekiyor? Yoksa insan kendi başına kısmen, parça parça değil de bütünüyle onu ortaya çıkarabilir mi? Rüyalar bilinçdışının ipuçları, imaları ve bilincin keşfedilmemiş gizli kapaklı katmanları olduğu için rüya görmeseydik çıldırırdık deniyor. Dolayısıyla rüyalar bu derin katmanların ifadeleridir ve bundan dolayı eğer siz ya da analizci rüyaları yorumlayabilirse, o zaman bilinçdışını açığa çıkarabilir, onu boşaltabilirsiniz. İnsanın neden rüya görmesi gerektiğini şimdiye değin kimse sormamıştır. Normal, sağlıklı bir şey olduğu için rüya görmemiz gerektiği savı öne sürülüyor; ama her şeyden kuşkulanması gereken insan bu savın doğruluğunu da sorgulamalıdır. (Bu kuşku size keşfetme enerjisi, canlılığı ve hevesi kazandırır.) İnsanın niçin rüya görmesi gerektiğini sormalıyız, çünkü eğer zihin sürekli çalışıyorsa, gece gündüz bitmeyen bir devinim içindeyse, o zaman hiç dinlenmiyor, kendini yenileyemiyor, tazelemiyordur. Sürekli çalışan bir makineye benzemektedir; kendini yıpratıyordur. O halde şu anda "Rüyalara neden ihtiyaç var?" sorusunu sormamız gerekiyor. Rüya görmemek belki de mümkündür. Soruyu sorduktan sonra rüya görmemenin mümkün olup olmadığına bakacağız, çünkü bilinçdışı, geçmişin, ırksal ve ailevi mirasın, toplumun geleneklerinin, çeşitli şablonların, hayvani yanımızdan gelen dayatmaların ve güdülerin deposudur, hepsi oradadır. Rüyalar aracılığıyla bunlar parça parça ortaya çıkar ve insanın onları doğru yorumlayabilmesi gerekir. Bu da elbette ol-

dukça zordur. Tüm bu rüyaları yorumlayan uzmanlar var, ama onlar kendi şartlanmalarına, kendi bilgilerine, başkalarından aldıkları malumatlara göre yorumluyorlar.

O halde şu soruyu sormalıyız: Rüyalara ihtiyacımız var mı? Rüya görmemek mümkün olabilir mi? Bilinç elbette sadece yukarıda olanları değil aşağıda olanları da içerir, yani her şeyi. Eğer gündüz uyanık olduğumuz zamanlarda zihnimizin içindekileri gözlemleyebilirsek, seyredebilirsek, o zaman uyuduğumuzda rüya görmemize gerek kalmaz. Yani, uyanık olduğunuz saatlerde düşüncelerinizin, duygularınızın, tepkilerinizin, güdülerinizin, geleneklerin, ket vurmaların, değişik zorlama biçimlerinin, gerilimlerin farkına varırsanız, onları gözlemlerseniz, düzeltmeden, farklı olmaya zorlamadan, yorumlamadan, gündüz seçim yapmadan fiilen farkında olursanız, o zaman zihniniz her tepkiye, düşüncenin her devinimine karşı uyanık ve duyarlı hale gelir. Böylece güdüler, ırksal kalıtım ve geriye kalan her şey bilinç katına çıkıp açıklığa kavuşur. Bunu ciddiyetle, yoğunlukla, keşfetme arzusuyla yaparsanız gecelerinizin rüyasız, rahat ve huzurlu geçtiğini ve uyandığınızda zihninizin dinç, berrak ve çarpıklıktan arınmış halde olduğunu fark edersiniz. Bu durumda kişisel unsur öylesine çözülmüştür ki tam anlamıyla gözlemde bulunabilmektedir; bu mümkündür, uzmanların söylediklerini uygulayarak değil de tıraş olurken veya saçınızı tararken aynada kendinizi seyreder gibi kendinizi inceleyerek. O zaman tüm bilinçdışının yüzeysel zihin gibi önemsiz, sığ ve silik olduğunu görürsünüz. Bilinçdışının kutsal bir yanının olmadığını anlarsınız. O zaman korkudan, hazzın getirdiği tüm acılardan kurtulup haz arayışı içine girmezsiniz. Daha önce de belirttiğimiz gibi, haz beraberinde acıyı ve dolayısıyla korkuyu getirir, ama zihin haz –nihai haz– peşindedir, çünkü bu dünyada sahip olduğumuz hazlar öylesine eskimiş, öylesine sönükleşmiş ve solmuştur ki, insan her zaman yeni hazlar arar. Fakat böyle bir zihin daima bir korku hali içinde-

dir. Bitmeyen hazzın peşinde koşan veya ona büyük bir haz verecek deneyimler arzulayan bir zihin, evet böyle bir zihin karanlığın içindedir. Bunun çok yalın bir gerçek olduğunu gözlemleyebilirsiniz.

Dolayısıyla korkudan ve –acıyı, endişeyi, hazzın tüm zahmet ve yükünü doğuran– hazzı derinleştirip büyütme arayışından kurtulamayan bir zihin özgür değildir. Ve Tanrı'nın varlığına inanan zihin ile Tanrı'nın varlığına inanmayan zihin aynı ölçüde şartlanmış, önyargılı bir zihindir.

Umarım tüm bunları yapabilirsiniz. Konuşmacı etkileyici konuşuyor; ama siz ona kanmayın, çünkü o herhangi bir otoriteye sahip değil. Bu yolla yapılacak keşiflerde otorite yok, guru yok, öğretme yok. Siz kendi kendinizin öğretmenisiniz, öğrencisisiniz. Keşke insan onca zorluğuna rağmen özgür olmak ve doğruluk vasfını kazanmak için tüm otoriteleri bir kenara atabilse. Zira erdem düzendir ve bizler büyük bir düzensizlik içinde yaşıyoruz; içinde yaşadığımız toplum tüm toplumsal adaletsizliği, ırk ayrımları, ekonomik ve milliyetçi bölünmeleriyle tam bir kargaşa içinde. Bu durumda düzene, yani erdeme ihtiyacımız var; bazı hazır şablonların, din adamlarının ya da "Biz biliyoruz, siz bilmiyorsunuz" diyen kimselerin gözündeki düzenden söz etmiyoruz. Düzen erdemdir ve bu düzen ancak *düzensizliğin* ne olduğunu kavradığımızda kurulur. Düzensizliği olumsuzlamak yoluyla düzen varlık kazanır. Toplumun düzensizliğini reddetmede düzen vardır, çünkü toplum sahiplenmeyi, rekabeti, çekememezliği, kavgaları, vahşeti ve şiddeti teşvik ediyor. Ordulara, donanmalara bakın, tam bir düzensizlik! Toplumdakini değil de kendi içinizdeki korkuyu, hırsı, açgözlülüğü –içsel düzensizliği besleyen– haz ve itibar arayışını reddederseniz, bu düzensizliğe tümüyle karşı çıkarsanız bundan düzen, yani güzellik doğar. Bu düzen sırf çevresel baskıların veya çevrenin etkisiyle sergilenen davranışların bir sonucu değildir. Düzenin olması gerekiyor ve düzenin erdem olduğunu anlamalısınız.

Eğer insan tüm bunları yapmışsa –ki yapması gerekir– o zaman şunu sorabilir: "Meditasyon nedir?" Meraklı zihin değil, sürekli arayış halindeki zihin değil, ancak meditasyon yapan zihin keşfedebilir. Zihnin aradığı şeyi ararken bulması çok ilginç bir olgudur. Ama o, aradığı ve bulduğu şeyi zaten bilmektedir, çünkü bulduğu şeyi tanıyabilmesi gerekir, öyle değil mi? Tanımak onun arayışının bir parçasıdır ve deneyim ve tanıma geçmişten kaynaklanır. O halde içinde tanımanın bulunduğu arayış yoluyla edinilen deneyimde yeni olan bir şey yoktur, zaten bilinen bir şey vardır. İşte bu yüzden insanlar çeşitli uyuşturucu maddeler kullanıyorlar; Hindistan'da binlerce yıldır bu yapılıyor, zihni keskinleştirmek, yeni deneyimler yaşamak için bunu yapmak eski bir oyundur; ama bu insanlar yaşadıkları deneyimin gerçekte ne anlama geldiğini hiç sorgulamıyorlar. İnsanın yeni deneyimlere, yeni vizyonlara sahip olması gerektiği söyleniyor. İnsan yeni bir deneyime, yeni bir vizyona, diyelim İsa'nın, Buda'nın veya Krishna'nın vizyonuna sahip olduğunda, bu vizyon o insanın kendi şartlanmasının bir yansımasıdır. Eğer sahiden vizyon sahibiyse, bir Komünist her şeyin bürokratik olarak düzenlendiği bir durumu mükemmel durum olarak görecektir. Yahut eğer siz bir Katolik'seniz İsa, Bakire Meryem ve benzeri vizyonlarınız olacak; tüm bunlar sizin kendi şartlanmanıza bağlıdır. Ve bu vizyonu tanırken, onu zaten deneylemiş, zaten biliyor olduğunuz için tanırsınız. Dolayısıyla bir vizyonun tanınmasında yeni bir şey yoktur. Ve uyuşturucu maddenin etkisi altındaki bir zihin her ne kadar geçici olarak keskinleşip bir şeyi çok açık görebilse de gördüğü şey kendi şartlanması, kendi küçüklüğüdür. Tüm bunları yaptıktan sonra –umarım kendi başınıza yapmışsınızdır– büyük bir algı, güzellik ve duyarlılık duyusu gerektiren bir konuyu ele almaya artık hazırız demektir. "Meditasyon" sözcüğü bu ülkeye Doğu'dan gelmiştir. Hıristiyanların "contemplation" gibi kendi sözcükleri vardır ama "meditasyon" şimdilerde çok revaçtadır. Yogiler ve gurular meditasyonun bir keşif, ötelere

uzanma, aşkın olanı deneyleme aracı olduğunu söylüyorlar. Ne var ki deneyleyenin kim olduğunu hiç sordunuz mu? Deneyleyen deneylediği şeyden farklı mıdır? Elbette değildir, çünkü deneyleyen tüm anılarıyla geçmiştir ve meditasyonla ya da uyuşturucu maddeyle aşkın bir deneyim yaşarken, geçmişten yola çıkıp yansıtma yapar ve onu tanıyarak "Bu harikulade bir vizyon" der. Oysa gerçek bu değildir, çünkü geçmişle yüklü bir zihin yeni olan bir şeyi göremez.

Biz şimdi meditasyonun ne olduğunu ortaya koyma noktasına geldik. Bir yöntemi, bir sistemi incelediğinizde onun içinde ne bulursunuz? Bir insan çıkıp der ki "Bu şeyleri yap, her gün uygula, on iki yıl, yirmi yıl ya da kırk yıl boyunca. Böylece sonunda gerçekliğe erişeceksin." Yani, hangi türden olursa olsun bir yöntemi uygula deniyor size ama bir yöntemi uygularken ne olur? Her gün belli bir süre, bağdaş kurmak ya da yatakta oturmak veya yürümek suretiyle bir rutini gün be gün tekrarladığınızda zihniniz mekanikleşir. Dolayısıyla bu gerçeği kavradığınızda, bir yöntemi uygulamanın mekanik, geleneksel, tekrara dayalı olduğunu ve çatışma, baskı ve kontrol anlamına geldiğini görürsünüz. Bir yöntem tarafından köreltilen zihin zeki olamaz ve özgürce gözlemleyemez. Hindistan'dan Mantra Yoga'yı getirdiler. Keza Katolik dünyada da Mantra Yoga uygulanmaktadır: Ave Maria (Meryem Ana'ya selam duası) yüz kez tekrarlanır. Bu bir tespihle yapılır ve tabii bir süreliğine zihni sakinleştirir. Körelmiş bir zihin sözcüklerin tekrarıyla sakinleştirilebilir ve ilginç deneyimler yaşayabilir ama o deneyimler nihayetinde anlamsızdır. Sığ bir zihin, korkutulmuş, hırslı, hakikate ya da bu dünyanın zenginliğine aç bir zihin, böyle bir zihin sözde kutsal bir sözcüğü ne kadar tekrarlarsa tekrarlasın sığ kalmaya devam eder. Eğer kendinizi derinlemesine anlarsanız, seçimsiz farkındalıkla kendinizi tanırsanız ve doğruluğun yani düzenin temelini atarsanız, özgürlüğünüze kavuşur ve elbette toplumun bazı kurallarını benimsemekle birlikte hangi türden olursa olsun hiçbir sözde ruhani otoriteyi kabullenmezsiniz.

O zaman meditasyonun ne olduğunu keşfedebilirsiniz. Meditasyonda büyük bir güzellik vardır. Eğer *"nasıl* meditasyon yapacağınızı" değil meditasyonun ne olduğunu öğrenirseniz, onun harikulade bir şey olduğunu fark edersiniz. "Nasıl" sözcüğü bir yöntemi ima eder, dolayısıyla asla "nasıl" diye sormayın; bir yöntem sunmak için can atan insanlar var. Fakat meditasyon korkunun ve hazzın yapısının, doğasının ve sonuçlarının farkında olmaktır, kişinin kendisini anlamasıdır ve dolayısıyla düzenin, yani erdemin temelini atmaktır. Bu düzenin içinde ne baskı ne kontrol ne de taklit olan disiplin unsuru vardır. İşte böyle bir zihin meditasyon halindedir.

Meditasyon yapmak apaçık görmeyi içerir ve eğer gözlemci ile gözlemlenen şey arasında bir mesafe varsa apaçık görmek veya görülen şeye büsbütün katılmak olanaksızdır. Yani, bir çiçeğe, bir yüzün şirinliğine, akşam vakti gökyüzünün güzelliğine, uçan bir kuşa bakarken mesafe vardır, sadece fiziksel mesafe değil, psikolojik mesafe de vardır; sizinle çiçek arasında, sizinle görkemli bulut arasında psikolojik mesafe vardır. Bu mesafe olduğunda çatışma da yaşanır ve bu mesafeyi düşünce, yani gözlemci oluşturur. Bir çiçeğe mesafesiz baktınız mı hiç? Gözlemci ile gözlemlenen şey arasında, sizinle çiçek arasında mesafe olmaksızın çok güzel bir şeye hiç baktınız mı? Biz bir çiçeğe, sözcüklerin, düşüncelerin, hoşlandığımız veya hoşlanmadığımız şeylerin oluşturduğu perdenin ardından bakıp çiçeğin bizim bahçemizde olmasını dileriz ya da "Ne güzel şey!" deriz. Bu gözlem içinde, bu bakışınızda sözcüğün, hoşlanma ya da haz duygunuzun oluşturduğu bölünme vardır ve dolayısıyla sizinle çiçek arasında içsel bir bölünme söz konusudur. Burada keskin bir algıdan söz edilemez. Fakat mesafe olmayınca çiçeği daha önce hiç görmediğiniz bir şey olarak görürsünüz. Düşünce olmayınca, çiçekle ilgili botanik bilgiler olmayınca, hoşlanma veya hoşlanmama değil de sadece tam bir dikkat olunca, mesafenin ortadan kalktığını ve dolayısıyla o çiçekle, o uçan kuşla, o bulutla ya da o yüzle tam bir ilişki içinde olduğunuzu görürsünüz.

Keza gözlemci ile gözlemlenen şey arasındaki mesafenin kaybolduğu ve dolayısıyla o şeyin apaçık, tutkulu ve yoğun görüldüğü bir zihinsel durumda sevgi ve onunla birlikte güzellik de vardır.

Bilirsiniz, bir şeyi çok sevdiğinizde, hazzın ya da acının gözünden değil de gerçekten sevdiğinizde, hem fiziksel hem de psikolojik mesafe yok olur. Ben ve siz diye bir şey söz konusu olmaz. Meditasyonda bu noktaya erdiğinizde "sessizliği arayan düşünce"nin ürünü olmayan bir sessizlik türüne ulaşırsınız. Onlar iki farklı şeydir, öyle değil mi? Düşünce kendisini susturabilir; bunu hiç denediniz mi bilmiyorum. Düşünceye karşı mücadele ediyoruz, çünkü düşünce susmadığı sürece ne dış dünyada ne de içimizde huzur ve sevincin olamayacağını gayet iyi biliyoruz. Bu nedenle çeşitli yollarla, uyuşturucu maddelerle, yatıştırıcı ilaçlarla, sözcükleri tekrarlamakla zihnimizi sakinleştirmeye, dinginleştirmeye çalışıyoruz. Fakat düşünceyle yatıştırılmış bir zihnin sükûneti özgürlüğün, yani bahsettiğimiz her şeyden özgür olmanın doğurduğu sükûnetle kıyaslanamaz. Düşünceyle meydana getirilen sessizlikten çok farklı bir niteliğe sahip olan bu sessizliğin içinde farklı bir boyut vardır. Bu kendi başınıza ortaya çıkarabileceğiniz farklı bir haldir; hiç kimse sizin için kapıyı açamaz ve hiçbir sözcük, hiçbir tasvir ölçülemeyeni ölçemez. O halde kişi hiç de uzun olmayan –aslında çok kısa sürecek– bu yolculuğa çıkmadığı sürece hayatının pek bir anlamı olmayacaktır. Ve bunu yaptığınızda kutsal olanı kendi başınıza keşfedersiniz.

Soru sormak istiyor musunuz? Bu sessizlik sorulardan daha iyi değil mi? Eğer içsel bir sükûnete ermişseniz, bu durum sorulardan ve cevaplardan daha değerli değil midir? Eğer sahiden dinginseniz o zaman sevgiye ve güzelliğe de sahipsiniz demektir: binadaki, yüzdeki, buluttaki, ormandaki güzelliğe değil kalbinizdeki güzelliğe. Bu güzellik tarif edilemez; ifadenin ötesindedir. Ve bu güzelliğe sahip olduğunuzda soru sormaya gerek duymazsınız.

STANFORD ÜNİVERSİTESİ'NDEKİ KONUŞMALAR

1

Bir manastıra çekilmeden ya da kapalı bir ideolojiye bağlanmadan bu dünyada barış ve huzur içinde yaşamak giderek zorlaşıyor. Dünyada büyük bir düzensizlik var ve nasıl yaşamak, ne yapmak gerektiği konusunda bir sürü teori ve spekülatif öneri ileri sürülüyor. Filozoflar uzun zamandan beri bunu yapıyor ve insanın ne olduğu ve ne yapması gerektiği konusunda kendi düşüncelerini uzun uzadıya anlatıyorlar. Bir insanı ele alalım: Bu kişi bir filozof ya da onca ideolojiyle kuşatılmış veya bazı şeyler hakkında birtakım inançları benimsemiş biri olmasın. Bu kişi dünyayı dolaşırken kendi kendine şunu sorsun: İnsanların değişmesi mümkün müdür?

Bu soruyu sorduğumuzda (az çok düşünceli ve ciddi olanlarınızın bu soruyu soracağından eminim) ilkin dünyayı değiştirmemiz gerektiği, yani ekonomik sistemiyle birlikte sosyal yapıyı değiştirmemiz gerektiği ve bu değişimin dünyanın sadece bir bölümünü etkileyecek bir değişim değil de küresel bir değişim, küresel bir devrim olması gerektiği söylenir. Ondan sonra insanın değişimi başlatmaya hiç gerek duymayacağı, zaten kendisinin doğal bir şekilde kendiliğinden değişeceği söylenmektedir. O zaman koşullar doğru mesleği, boş zamanı, doğru ilişkiyi, itibarı, sevgiyi, anlayışı ve benzeri şeyleri doğuracaktır. Kısacası bu şekilde düşünen insanlar çevreyi değiştirmeyi ve bu değişimin küresel olması gerektiğini, böylece kendi çevresinin ürünü olan insanın da doğal bir şekilde kendiliğinden değişeceğini savunuyorlar.

O halde, dışsal olan ile içsel olan arasında gerçekleşen bir bölünmeyle karşı karşıyayız (dışsal olandan çevre ve toplu-

mu kast ediyorum). Çevrede, toplumda köklü bir devrim gerçekleştiğinde bunun bireyi, sizi ve beni de değiştireceğini söylüyorlar. Binlerce yıldır bu bölünme savunuluyor; ruh ile dünyaya ait olan madde, dinsel olan ile sözde dünyevi olan arasındaki bu ayrım öteden beri savunulmuştur. Ve bizzat bu ayrım son derece yıkıcıdır, çünkü ayrılığı ve bir dizi çatışmayı beslemektedir: İçsel olan kendini dışsal olana nasıl uydurabilir ve dışsal olan içsel olanı nasıl şekillendirebilir? Bu her zaman bir sorun olmuştur. Tüm Komünist dünya içsel olanı inkâr ediyor; "Bu meseleyi boş ver, her şey kusursuz bir şekilde bürokratik olarak düzenlendikten sonra bu mesele de kendiliğinden çözülecektir," diyorlar.

Ayrıca tüm endişeleri, çaresizliği, korkusu, açgözlülüğü, bitmeyen rekabetçiliğiyle insanın toplum dediğimiz ahlakı ve şiddeti içeren belirli bir yapıyı kurduğunu görüyoruz. O halde insan olarak her birimiz dünyada olup biten her şeyden sorumluyuz: savaşlardan, kargaşadan, gerek içimizde gerekse dışımızda süren çatışmadan. Her birimiz sorumluyuz, ama çoğumuzun bu sorumluluğu hissettiğinden kuşkuluyum. Belki düşünce planında, lafta bunu kabul ediyoruz ama Vietnam veya Ortadoğu'da süren savaşa karşı, Doğu'daki açlığa karşı ve tüm sefalete, bölünmelere ve çatışmalara karşı gerçekten sorumluluk duyuyor muyuz? Bundan kuşkuluyum. Eğer bu sorumluluğu duyuyor olsaydık tüm eğitim sistemimiz farklı olurdu. Eğer bu sorumluğu duyuyor olsaydık yarın hiç savaş çıkmazdı; aksine farklı bir kültürün, farklı bir eğitimin ortaya çıktığını görürdük.

O halde şu soruyu sormamız gerekiyor: İnsan kendisinin tamamen değişmesi ve bu değişimin zorlama, dayatma ve korkuyla olmaması gerektiğini düşündüğü bir noktaya getirilebilir mi? Eğer insan değişmezse, içinde sefaletin, acının, ölümün ve çaresizliğin yaşandığı bir dünya yaratacak, daha doğrusu böyle bir dünyayı ayakta tutacak ve hiçbir teori, teolojik spekülasyon veya bürokratik yaptırım bu sorunu çöze-

meyecek. O halde ne yapmak gerekiyor? Bütün bu kargaşa, çatışma, düşmanlık, şiddet ve vahşetle karşı karşıya olan bir insanın ne yapması gerekir? Nasıl hareket edecek? Bu soruyu kendi kendinize sorup sormadığınızı merak ediyorum; duygusal olarak, romantik olarak değil ya da sadece bir coşku anında değil, tüm ciddiyetiyle her zaman geçerliliğini koruyan bir soru olarak sorup sormadığınızı merak ediyorum. Ve bu soruyu nasıl cevaplayacağımızı da merak ediyorum? Yeni bir toplum yaratmak için hemen derinden, köklü bir şekilde değişmenin olanaksız olduğunu söyleyebiliriz. Fakat bunu söylediğimiz anda meseleyi çıkmaza sokmuş, kendimizi bloke etmiş oluruz. Eğer sözünü ettiğimiz değişimin olanaklı olduğunu söylersek, o zaman insanın kendi içinde psikolojik devrimi nasıl gerçekleştireceği sorusuyla karşılaşırız. Bu durumda ne yapmalıyız? Bir mezhebin inancına bağlanarak veya bir manastıra çekilip Zen Budizmi yaparak sorundan kaçmalı mıyız? İstediğimiz her şeyi bize vaat eden bir mezhebe veya gruba mı katılmalıyız?

Dünyanın sayısız önyargıya sahip milletlere ve dinlere, Hindulara, Budistlere, Hıristiyanlara, Katoliklere ve ırklara bölünüp parçalandığını, zihinlerimizin kilisenin, kutsal kitapların, filozofların ve teologların propagandasıyla fena halde şartlandırıldığını gördükten sonra, tüm bunları gördükten sonra insan şu soruyu sorar: "Dünyayla ilişki içindeki bir insan olarak ben ne yapabilirim?" İnsan kendisine bu soruyu sorduktan sonra şunu da sormalıdır: "Eylem nedir? Ne yapmalıyım ve neye göre yapmalıyım?" Bu topyekûn varlığın sadece bir kısmıyla, bir parçasıyla mı ilgilenmeliyim? Bir uzman olarak tüm bu varlığın, tüm bu hayatın sadece bir bölümüne kendimi adayıp o bölüme göre mi hareket etmeliyim? Tüm bu hayatı –insanın yaşadığı ıstırabı, karmaşayı, ilişkiden mahrum kalışı, kendini dış dünyadan yalıtan düşünme sürecini, şiddeti, vahşeti ve tüm korkuları, endişeleri, gözyaşları, ölümü ve merhametsizliğiyle, yaşadığımız bu hayatı– gör-

dükten sonra siz ve ben bu *bütünün* tamamıyla mı ilgilenmeliyiz yoksa sadece bir kısmıyla mı? Bu bütünün tamamıyla ilgilenmek, tamamına katılmak için ne olmamız gerektiğinin değil de ne olduğumuzun farkına varmalıyız; zihnimizin bilincine varmalıyız, şiddet dolu, gaddar, açgözlü insanlar olduğumuzun farkına varıp bu durumun derhal değiştirilip değiştirilemeyeceğini sormalıyız.

Şiddetsizlik, özgürlük, sevgi şeklinde bir ideolojik durum yoktur; bu yalnızca bir fikirdir. Olan ise fiilen yaşanandır. "Olan" dönüştürülebilir mi? Ama "olması gereken" olmadan. "Olması gereken"in, idealin peşine düşmeye şartlandırılmışız ve bana öyle geliyor ki, insanın düşlediği idealin, mükemmelin, olağanüstü halin peşine düşmesi büyük bir zaman kaybından başka bir şey değildir. İdealin, "olması gereken"in peşine düşmek enerji kaybıdır, "olan"dan bir kaçıştır. Öyleyse ideali kabullenmeye yoğun şekilde şartlandırılmış bir zihin onu tamamen bir kenara atıp "olan"la yüzleşebilir mi? Yanlış olanı bir kenara attığımız için "olan"ın hakikatinin enerjisine sahip oluruz. O hakikat de şudur ki, ideal olan şiddetsizlik olsa da, insanın kendisine hayvandan miras kalan doğası saldırganlık, şiddet, öfke, nefret ve kıskançlıkla doludur. Sonuçta ideal olanı bir kenara bırakırız. Ve eğer ciddiysek zamanımızı ve enerjimizi şiddetten kurtulmaya harcarız. İnsan kendi içinde ne denli şartlandırıldığını gözlemleyebilir. Nasıl ki her tür bölünme veya ayrılıkta her zaman çatışma yer alıyorsa, "olan" ile "olması gereken" arasında da bir çatışma vardır. Her birimiz yapıp ettiklerimizde kendimizi izole ettiğimiz için ilişkilerimizde çatışma yaşıyoruz.

O halde bir hayli şartlanmış ve artık "olan" ile –yani, şiddet, nefret, öfke ve benzeri şeylerle– yüzleşme halindeki bir zihin, böyle bir zihin nasıl dönüştürülebilir? Bu gerçekten her birimizi psikolojik olarak etkileyen temel bir sorudur. Ve gerçek bir ilişkiye sahip olmamız için bu ayrılık duygusuna nasıl son verebiliriz? Zira ancak bölünme olmadığı zaman çatışma da olmaz.

Olanı dönüştürme çabası içindeki insanın dışsal bir merci icat ettiğini görüyoruz. Şiddete yatkın, vahşi, öfkeli ve kıskanç olduğunu bilen ve mükemmel olmanın hayli uzun zaman alacağını sezen insan ne yapacağını bilemez bir haldedir. Bu yüzden tam otoriteye sahip dışsal bir merci icat eder: Tanrı, ideal, guru, öğretmen vb. Çatışmaya girmeden büyük bir huzur içinde yaşayabilmesi için ne yapması gerektiğini ona söyleyecek bir mercidir bu. Fakat insan tüm otoriteleri reddettiğinde –ve bunu yapmalıdır, çünkü otorite korkuyu içerir–, insan guruyu, öğretmeni, dışsal mercii elinin tersiyle ittiğinde kendisiyle baş başa kalır. En çok korkulan şey de budur; insanın kendiyle yalnız kalması: Nevrotik olmadan ya da onca duygusal çöküntülerden birini yaşamadan kendisiyle yalnız kalması. İnsan tüm otoriteleri bir kenara ittiğinde –böylece başkalarının değil de kendisinin öğretmeni ve öğrencisi olduğunda– nasıl bir noktaya gelmiş olur? Başkalarına rehberlik etmeye çalışmış tüm kişiler insanı doğru yoldan saptırmış, onu bitmeyen bir mutsuzluk, karmaşa, endişe ve korkuya sürüklemiştir. Öyleyse hiçbir ideale ve rehbere sahip olmayan bir insanın geldiği nokta neresidir? İnsan guruyu, öğretmeni, otoriteyi, ideali bir kenara attığında –psikolojik olarak birine gerçekten bağlı olmadığında– ne yapacak? Yapabileceği herhangi bir şey var mı?

Biliyorsunuz, sözlü iletişim kurmak çok kolaydır. Aynı dili konuştuğumuzda ve sözcüklere belirli anlamlar verdiğimizde iletişim kurmak gayet kolay olur. Fakat bana göre bundan daha önemli olan şey insanın başkalarıyla bu sorunlar hakkında sohbet edebilmesi, bu sorunları paylaşabilmesidir. Dolayısıyla bu yaşam ve ölüm meselesi hakkında sadece sözlü bir iletişimle yetinmeyip aynı zamanda sohbet etmeli, bu meseleyi paylaşmalıyız. O zaman anlamak önemli ölçüde kolaylaşır.

Kuşkusuz hayatımızın en karmaşık ve kafa karıştırıcı meselelerinden biri korku meselesidir. Öte yandan korku-

nun nedenlerini ne kadar açıklarsak açıklayalım, korkunun yapısını ne kadar tarif edersek edelim, kelimenin, ifade ettiği şey olmadığını, tarifin tarif ettiği şey olmadığını bilmemiz gerekiyor. Ve kelimeye veya tarife saplanmamak, korku veya şiddet diye adlandırdığımız duyguyla gerçekten temas kurmak demek, aslında "olan"la doğrudan ilişki kurmak demektir. O halde gözlemci ile gözlemlenen arasındaki ilişki meselesine girmemiz gerekiyor. Korkuyu ele alalım: Gözlemci gözlemlediği şeyden farklı mıdır? Gözlemci gözlemlediği şeyse, o zaman ilişki doğrudan olur ve eylemi çağıran olağanüstü canlı bir nitelik kazanır. Ama gözlemci ile gözlemlenen şey arasında bir bölünme olursa o zaman çatışma da olur. Diğer insanlarla kurduğumuz samimi olsun ya da olmasın tüm ilişkiler bölünmeye ve ayrılmaya dayanıyor. Kocası, karısı hakkında bir imgeye sahip, aynı şekilde karısı da kocası hakkında bir imgeye sahip. Bu imgeler haz ve acı, tekrarlama ve benzeri şeyler yoluyla yıllarca birikip çoğalır. Karı ile koca arasındaki ilişkiyi bilirsiniz. Bu durumda karı ile koca arasındaki ilişki aslında iki imge arasındaki ilişkidir. Cinsel açıdan bile –seks yapma anı hariç– imge önemli bir rol oynar.

Şu halde insan kendini gözlemlediği zaman, ilişki içinde sürekli imge oluşturduğunu ve bölünme yarattığını görür. Dolayısıyla aslında ilişki diye bir şey yoktur. Her ne kadar kişi ailesini ya da eşini sevdiğini söylese de aslında sevdiği şey o imgedir ve bundan dolayı gerçek bir ilişki söz konusu değildir. İlişki demek sadece fiziksel bir temas değil aynı zamanda psikolojik birlik hali demektir. Şimdi insan bu hususu lafta değil de gerçekten anladığında "Ben korkuyorum" diyen gözlemci ile korku arasındaki ilişkiyi nasıl yorumlamalıdır? Onlar iki farklı şey midir? Bu soru bizi korkunun analiz yoluyla ortadan kaldırılıp kaldırılamayacağı meselesine getiriyor. Tüm bunlar ilginizi çekiyor mu?

DİNLEYİCİ: Evet.

KRISHNAMURTI: Çünkü eğer ilginizi çekmiyorsa, ne ben ne de siz burada zaman harcamayalım. Bu konuda son derece ciddiyim. Ben ne bir filozof ne bir konuşmacı ne de Hindistan'ın kadim bir felsefesinin temsilcisiyim. Tanrı korusun. (*Gülüyor.*)

İnsan dünyayı sık sık dolaşıp pek çok kimseyle konuştuktan sonra yalnızca dünyanın ne denli sefalet içinde olduğunu görmekle kalmıyor, aynı zamanda insanların ne kadar sorumsuz davrandıklarını da fark ediyor ve doğal olarak bu durum onu çok ama çok ciddi olmaya itiyor. Bu hiç şaka yapmayacağız anlamına gelmez, sadece ciddiyetimizi ve dikkatimizi yoğunlaştırmamız gerektiği anlamına gelir. İnsanın bu sorunları kendi başına çözebilmesi için çok ciddi ve dikkatli olması gerekir, çünkü her ne kadar bizler görünüşte farklı davranış biçimlerine, kıyafetlere ve alışkanlıklara sahip olsak da aslında insanın içinde tüm dünya, tüm insanlık vardır.

O halde ciddiyet taşıyan insan, zihnin korkudan sonsuza dek gerçekten kurtulup kurtulamayacağı ve korkunun analiz yoluyla giderilip giderilemeyeceği meselesiyle karşılaşır. İnsan her gün kendini analiz ederek ya da analiz edilmek için bir uzmana giderek, belki on yıl boyunca, eğer parası varsa yüklü miktarda para ödeyerek korkudan büsbütün kurtulabilir mi gerçekten? Yoksa korkuyu analizsiz sona erdirmek için bu soruna yaklaşmanın başka bir yolu, farklı bir bakış açısı var mıdır? Zira analizde her zaman gözlemci ve gözlemlenen şey, yani analizci ve analiz edilen şey vardır. Ve analizcinin analiz yapmak için olağanüstü uyanık, tarafsız ve şartlanmamış olması, çarpıtmaktan kaçınması gerekir; eğer herhangi bir yana kayarsa, analiz ettiği şey de yanlı, çarpıtılmış olur. İşte bu, analizdeki sorunlardan biridir. Diğeriyse, korkunun nedenlerinin hepsini kademeli olarak bölüm bölüm yavaş yavaş ortadan kaldırmak çok zaman alır, sonra da insan ölür zaten. (*Gülüyor.*) Bu

arada insan karanlık içinde sefilce, nevrotik yaşamaya devam edip dünyada fesat çıkarır. Hem korkunun nedenini veya nedenlerini ortaya çıkarmış olsanız bile bunun bir değeri olacak mıdır? Neden korktuğumu öğrendiğimde korku yok olur mu? Düşünsel yolla nedeni aramak korkuyu dağıtabilir mi? Analizde bütün bu sorunlar yer alır, çünkü söylediğimiz gibi, analizci ile analiz eden arasında bir bölünme söz konusudur. Dolayısıyla analiz çare değildir, kesinlikle değildir, çünkü tüm girdileri ve çıktılarıyla analizin sahteliğini ortaya çıkarmak zaman alır ve insanın fazla zamanı yok. Psikolojik açıdan yarın diye bir şey yoktur: Onu biz uydurduk. Dolayısıyla analizin sahteliğini anladığınızda, gözlemcinin gözlemlediği şey olduğu hakikatini kavradığınızda analiz biter.

Siz korkudan korkan bir gözlemci değil korkunun kendisisiniz. İşte bu gerçekle karşı karşıyasınız. Siz gözlemleyen *ve* gözlemlenensiniz; analiz eden *ve* analiz edilen. Bilirsiniz, bir ağacı gördüğünüze, bir ağaca –sözde değil– gerçekten baktığınızda, ağaç ile sizin aranızda sadece fiziksel bir mesafenin değil, aynı zamanda psikolojik bir mesafenin de bulunmadığını fark edersiniz. O mesafeyi "meşe" ya da hangi tür ağaçsa o ağacın sizin zihninizde bulunan imgesi yaratmaktadır. O halde gözlemci ile gözlemlenen şey, yani ağaç arasında bir bölünme vardır. Bu bölünme ya da mesafe ortadan kalkabilir mi? Sizin ağaç olmanızı kast etmiyoruz, bu çok gülünç ve anlamsız olurdu. Fakat gözlemci ile ağaç arasındaki mesafe yok olduğunda ağacı tamamen farklı görürsünüz. Bunu hiç denediniz mi, bilmiyorum.

DİNLEYİCİ: Benimle ağaç arasındaki mesafenin ortadan kalkmasından söz ederken tam olarak neyi kast ediyorsunuz?

KRISHNAMURTİ: Bir dakika, beyefendi, izin verin bitireyim, ondan sonra bana soru sorabilirsiniz. Umarım soru so-

rarsınız. Analiz mesafeyi ima eder ve dolayısıyla analizci ile analiz edilen şey arasında doğrudan bir temas veya ilişki yoktur. Ve ancak korku dediğimiz şeyle *yakın* bir temas olduğunda o zaman tamamen farklı bir eylem gerçekleşir. Bakın, başka birini –karınızı, arkadaşınızı, kocanızı– gözlemlerken bu gözlem o kişiyle ilgili bilgi birikiminize mi dayanıyor? Eğer böyleyse o bilgi ayrılığa yol açar, böler. Bu nedenle çatışma vardır ve ilişki yoktur. Bu durumda başka birine bakabilir misiniz –elbette konuşmacıya bakabilirsiniz, çünkü o gidecek ve onun sizinle doğrudan bir ilişkisi yok–, yani arada mesafe olmadan karınıza, çocuklarınıza, komşunuza veya politikacınıza bakabilir misiniz? Eğer bunu yapabilirseniz o zaman her şeyi tamamen farklı görürsünüz.

Biliyor musunuz, gayet ciddi olan ve –eğlenmek, heyecanlanmak veya garip şeyler görmek için değil de gerçekte olan biteni görmek için– uyuşturucu madde kullanan bazı insanlar bana kendileri ile masanın üzerinde duran çiçek vazosu arasındaki mesafenin ortadan kalktığını ve dolayısıyla çiçeği, rengi bütün yoğunluğuyla görebildiklerini ve bu yoğunluğun kalitesinin daha önce hiç karşılaşmadıkları kadar yüksek olduğunu söylemişlerdir. Biz uyuşturucu madde kullanmayı savunmuyoruz –en azından ben savunmuyorum–, ama diyoruz ki, ilişkide –ister analizci ile analiz edilen arasında, ister gözlemci ile gözlemlenen arasında ister deneyleyen ile deneylenen arasında olsun– mesafe olduğu sürece çatışma ve dolayısıyla acı da olacaktır.

Öyleyse bu konu gerçekten anlaşıldığında –bir fikir, bir söz olarak değil de gerçekten sezilen bir şey olarak– daha önce gözlemci ile gözlemlenen şey arasında yaşanan şiddetin, o öfke ve nefret duygusunun muazzam bir değişim geçireceğini görürsünüz. Bu şiddet, geçmişte yaşanmış olan şiddet değildir artık; çocukluktan ölüme kadar bitmeyen çatışmalar, ister ofis ister aile ortamında olsun ilişkiler içerisinde daima var olan çatışmalar geride kalır. Çatışmaya çö-

züm bulamadan çatışmanın içinde yer almak korkuyu doğurur. Hazzın olduğu yerde korku da vardır. Biz sürekli haz peşinde koşuyoruz, yani hep daha fazla haz almak istiyoruz. Ve haz peşinde koşarken kaçınılmaz olarak acı ve korku duyuyoruz.

O halde bu öğleden sonra sormamız gereken soru şudur: İnsan zihni, zamanın içinde değil de dışında, kendini dönüştürebilir mi? Yani, zaman kavramı olmadan içimizde büyük bir psikolojik devrim gerçekleştirebilir miyiz? Her şeyden önce düşünce zamandır, öyle değil mi? Düşünce, geçmişten gelen anıların, bilginin, deneyimin tepkisidir. Siz de bunu içinizde bir teori olarak değil de gerçeklik olarak gözlemleyebilirsiniz. Düşünce, korkutan şeyi ya da haz veren şeyi düşünür, hazzı ve acıyı düşünmek zamanın alanı içinde gerçekleşir. Bu kesin. İnsan günbatımını seyretmekten veya çeşitli eğlencelerden ve heyecanlardan haz alır. Düşünce heyecana, haz vermiş olan şeye yönelir. Lütfen buna dikkat edin; o kadar basit ki kendi içinizde gözlemleyebilirsiniz. Düşünce kişinin haz aldığı şeye süreklilik kazandırır. Dün o müthiş günbatımı vardı. Dün o günbatımını seyrederken onu düşünmeyi sona erdirmek yerine bugüne taşırız ve bu olayla ilgili düşüncenin bu etkinliğini zaman besler. Yani, ben o hazzı yarın tekrar yaşamayı umut ederim. Böylece düşünce hem hazzı hem de acıyı besler. Sonra bundan çok daha derin bir mesele doğar: Düşünce susturulabilir mi? Zira ancak o zaman fiili bir dönüşüm gerçekleşebilir.

Şimdi soru sormak ister misiniz?

DİNLEYİCİ: Sorumlu olmaktan söz ettiniz, ama ben düşüncemden sorumlu olmayabilirim. Yapmak istediğim herhangi bir değişiklik düşünceyle yapılacaktır ve herhalde ben düşüncelerimden sorumlu değilimdir. Çünkü ne düşüneceğimi belirleyemiyorum.

KRISHNAMURTI: Beyefendi, "sorumluluk" sözcüğüyle neyi kast ediyorsunuz? Ve bu sorumluluk duygusu düşüncenin ürünü müdür?

DİNLEYİCİ: Hem evet hem hayır.

KRISHNAMURTI: Bakın, beyefendi, sevgi düşüncenin sonucu mudur?

DİNLEYİCİ: Hayır.

KRISHNAMURTI: Ah, bekleyin! Biraz yavaş gidin, beyefendi. (*Gülüyor.*) Eğer hayır diyorsanız düşüncenin sevgideki yeri nedir o halde?

DİNLEYİCİ: Sevgiyi düşünebilmem için sevgiyi anlamam gerekir.

KRISHNAMURTI: Ah, biraz yavaş olun, beyefendi! İşte bu yüzden sevginin haz olup olmadığını sordum ben de. Eğer haz ise o zaman düşüncenin bir ürünüdür. O zaman haz sürekli üretilebilir, bizim yaptığımız da bu. Fakat sevgi üretilemez. Dolayısıyla sevgi düşüncenin ürünü değildir. Ve sevgi varsa sorumluluğun anlamı nedir? Lütfen yavaş ilerleyin. Sorumluluk düşünceye ve hazza dayanıyorsa, onda bir yükümlülük de vardır. Fakat sevgi haz değilse –bunu çok ama çok dikkatli ele almamız gerekiyor– o zaman deyim yerindeyse sevgi kelimenin kabul edilen anlamıyla sorumluluk taşır mı? Ailemi seviyorum, dolayısıyla ailemden sorumluyum. Bu sevgi hazza mı dayanıyor? Eğer hazza dayanıyorsa, o zaman "sorumluluk" sözcüğü oldukça farklı bir anlama bürünür; o zaman ailem benim olur,

ona sahip olurum, ona bağımlı olurum, onu geçindirmem gerekir. O zaman kıskanç olurum, çünkü bağımlılığın olduğu yerde korku ve kıskançlık da olur. Şu halde "Ailemi seviyorum, ondan sorumluyum" derken "sevgi" sözcüğünü kullanıyoruz; ama biraz daha yakından baktığınızda, çocukların öldürmek için eğitildiğini, sanki hayatın amacı buymuş gibi her zaman geçimini sürdürebilecek, bir iş bulabilecek şekilde eğitildiklerini görürsünüz. Peki, sorumluluk bu mudur?

DİNLEYİCİ: Aslında irademiz yok, çünkü isteklerimizi şartlanmalarımız belirliyor.

KRISHNAMURTI: Beyefendi, irade nedir? Lütfen bu soruların geniş bir açıklamayı gerektirdiğini ve herkesin sıkıldığını ve gitmek zorunda olduğunu unutmayın. Burada dursak daha iyi olacak.

DİNLEYİCİ: Sadece gitmek zorundalar, sıkılmış değiller. Ailevi sorumlulukları var!

KRISHNAMURTI: İnsanların gitmesinden sorumlu değil misiniz? (*Gülüyor.*) Pekâlâ! Gördüğünüz gibi beyler, irademizi kullanıyoruz: Yapmak zorundayım, yapmamak zorundayım, yapmalıyım, yapmamalıyım. Başarılı olmak, güç, mevki, itibar kazanmak için irademizi kullanırız. Egemenlik kurmak için irademizi kullanırız. İrade, hayatımızda büyük bir rol oynamaktadır. Ve sizin de söylediğiniz gibi, bu içinde yaşadığımız toplumun, çevrenin, kültürün bir sonucudur. Fakat içinde yaşadığımız kültürü insanlar yarattı. İradenin bir öneminin olup olmadığını sormalıyız. Çünkü irade çatışmayı, mücadeleyi, çelişkileri içerir. "Ben falancayım ve filanca olmalıyım ve filanca olmak için de irademi kullanmalıyım." İrade olmadan, birlikte hareket etmenin farklı bir yolu olup olmadığını soruyoruz.

DİNLEYİCİ: Eğer iradenizi kullanmazsanız, düşünmenize de gerek kalmaz, öyle değil mi?

KRISHNAMURTI: Bakın, size bir şey anlatacağım. Bir tehlike gördüğünüzde düşünme etkinliğinde bulunur musunuz veya iradenizi kullanır mısınız? Böyle bir durumda aniden eyleme geçersiniz. Bu eylem eski bir düşüncenin sonucu olabilir. Bir uçurum, bir yılan ya da tehlikeli bir şey gördüğünüzde hemen eyleme geçersiniz. Bu eylem eski bir şartlanmanın sonucu olabilir. Doğru mu? Yılana yaklaşmanın tehlikeli bir şey olduğu size söylenmiştir ve bu söz anıya, şartlanmaya dönüşmüştür; siz de ona göre eylemde bulunursunuz. Şimdi, savaşları, ayrı devletlere ve ordulara sahip milletleri ve dünyada süregiden tüm o korkunç bölünmeleri besleyen milliyetçilik tehlikesini gördüğünüzde, milliyetçiliğin fiili tehlikesini gördüğünüzde –onun tehlikesini, yıkıcı doğasını teorik olarak ya da lafta değil de *fiilen* gördüğünüzde– iradeye dayanan bir eylemde bulunur musunuz? Algı –bir şeyin doğru veya yanlış olduğunu görmek– düşünmeyi gerektirir mi? İyilik, güzellik ya da sevgi düşüncenin sonucu mudur? Ve düşünce yeni olabilir mi? Sevgi yeni olması gerektiğinden, bir tür özel mülkiyet gibi aileler arasında ve aile içinde gün be gün devam eden bir şey olamaz. Öte yandan düşünce her zaman eskidir. Öyleyse, biz irademizi kullanmadan, olanları çok açık görebilir miyiz? Öyle ki karışıklık olmasın ve dolayısıyla eylemimiz tam olsun.

DİNLEYİCİ: Eksiksiz eylem estetik açıdan hoş olabilir.

KRISHNAMURTI: "Eksiksiz eylem" derken ne kastettiğinizi bilmiyorum. Başka zaman çok tehlikeli olabilirken, estetik açıdan güzel olduğunu niçin söylüyoruz? "Eksiksiz eylem" sözüyle ne kastediyoruz? Beyefendi, çok basit bir şey söyleyeyim: Hangi eylemin daha iyi olduğunu ortaya çıkarmak için karşı-

laştırma yapıldığında ölçme söz konusu olur ve iyilik sona erer. Doğru mu? Değil mi? Kıyaslama yapıldığında, iyilik biter. Ve iyi olmak –bunu zenginlik anlamında kullanmıyorum–, tamamen iyi olmak demek dikkat kesilmek demektir; bütün bedeninize, gözlerinize, kulaklarınıza, kalbinize, her şeye, dikkat kesilmek demektir. Beyefendi, sevdiğinizde, sevginizde eksik veya fazla bir şey olmaz. İşte *bu* eksiksiz eylemdir.

DİNLEYİCİ: İdeallerimi veya düşüncelerimi değiştirebilir miyim? Zira sözgelimi her gün ofise gittiğimde benden hırslı, açgözlü ve korkak olmam bekleniyor; böyle olmam için bana baskı yapılıyor ve aslında benim zavallı, açgözlü, hırslı ve korkak olduğum söyleniyor hep. Böyle biri olmak istemediğimi fark ettiğimde değişebilir miyim?

KRISHNAMURTI: Benden korkak, saldırgan, para delisi biri olmamı isteyen bir yapıya aitsem, hırslı olmadan ofise gidebilir miyim? Eğer hiç hırslı olmazsam, hiç açgözlü olmazsam –yani sözde değil de gerçekten hiç açgözlü olmazsam– o zaman kimse beni açgözlü yapamaz, çünkü doğruyu ve açgözlülüğün yanlışlığını görmüşümdür artık. Bunu apaçık gördüğümde, ofise gidip yozlaşabilir miyim? Ancak şimdiki gibi kısmen açgözlü olduğumda yozlaşırım. (*Gülüyor.*) Bu yüzden insanın eksiksiz olması, yani tamamen dikkatli olması gerekir; çünkü bu dikkatte ne kıyaslanabilen ne de ölçülebilen bir iyilik vardır. Zihin açgözlü olmazsa, hiçbir yapı seni açgözlü yapamaz.

DİNLEYİCİ: Acı veren bir durumda, içgüdüsel olarak bu durumu bastırmak isterken nasıl dikkatimi koruyabilirim?

KRISHNAMURTI: Öncelikle hiçbir şeyi bastırmak istemiyorum ben. Ne hazzı ne de acıyı. Aksine onu anlamak, ona bak-

mak, onu incelemek istiyorum. Bir şeyi bastırmak demek ona direnmek demektir ve direncin olduğu yerde korku da vardır. Beyin, zihin direnmeye şartlandırılmıştır. O halde zihin direncin bir tür korku olduğu gerçeğini anlayabilir mi? Bu da demektir ki direnç diye adlandırılan şeye dikkat kesilmeliyim, tüm dikkatimi dirence vermeliyim; dirence, yani bastırmaya, kaçışa, içki içmeye, uyuşturucu madde kullanmaya: Her tür kaçışa veya dirence karşı tamamen uyanık olmalıyım.

DİNLEYİCİ: **Bunu ne kadar süre yapabilirsiniz beyefendi?**

KRISHNAMURTI: Bu bir süre veya zaman meselesi değildir. Anlıyor musunuz? Hâlâ zaman açısından bakıyorsunuz meseleye.

DİNLEYİCİ: **Benim şartlanmam.**

KRISHNAMURTI: Pekâlâ, dinleyin hanımefendi, lütfen iyi dinleyin. Beni pohpohlayacaksınız veya bana hakaret edeceksiniz: biri haz diğeri acı verici. Haz verici olanı isterim ve acı verene direnirim veya onu umursamam. Fakat dikkatli olursam, övgü veya hakaret edildiğinde farkında olurum; övgüyü veya hakareti çok açık görebilirim. O zaman övgü veya hakaret biter, öyle değil mi? Sonra beni yine övdüğünüzde veya bana hakaret ettiğinizde bu beni etkilemez. Dikkati sürdürme meselesi değildir bu. Dikkatinizi sürdürmek istediğinizde dikkatsizliği sürdürüyorsunuzdur. Öyle değil mi? Biraz daha ilerleyelim. Dikkatli bir zihin "Ne kadar süre dikkatli olacağım?" diye sormaz. (*Gülüyor.*) Sadece, dikkatli diye bilinen dikkatsiz bir zihin "Her zaman dikkatli olabilir miyim?" diye sorar. O halde insanın dikkatsizliğe dikkat etmesi gerekir. Doğru mu?

Dikkatsizliğinin farkında olmak, dikkati nasıl sürdüreceğinin değil. Sadece dikkatsiz olduğumun farkında olmalıyım, aslında söylemek istemediğim sözleri söylediğimin, ikiyüzlülüğümün farkında olmalıyım; sırf dikkatli olmak. Kötülüğü besleyen dikkat değil dikkatsizliktir. O halde zihin dikkatsizliğin farkına vardığında, zaten dikkatli olmuş olur: Bu durumda başka bir şey yapmanıza gerek kalmaz.

DİNLEYİCİ: Bir eylemin seyri bir kişiye zarar verirken başkalarına fayda sağlıyorsa, ne yapmanız gerektiğine ilişkin doğru bir algıya sahip olduğunuzu nasıl söyleyebilirsiniz?

KRISHNAMURTI: Bir şeyin doğru olduğunu açıkça gördüğünüzde –açıklık her zaman doğru olandır– açıklık eyleminden başka bir eylem söz konusu olmaz. Onun zarar verip vermemesi önemli değildir. Bakınız, milliyetçilik zehirdir, savaşları ve nefreti körüklemiştir ve körüklemeye devam edecektir. Şimdi milliyetçi olmamak bir grup insana, askerlere, politikacılara, din adamlarına, dünyanın tüm şovenistlerine zarar verir. Ne var ki milliyetçiliğin en fena şey olduğunu biliyorum, onu zehir olarak görüyorum. Bu durumda ne yapacağım? Bizzat ona bulaşmayacağım. İçimdeki milliyetçiliği tamamen söküp atacağım. Fakat askerler bana "Bize zarar veriyorsun" diyecek. İnsan neyin doğru neyin yanlış olduğunu gördüğünde ve ona göre hareket ettiğinde birilerinin gönlünü alma veya onları incitme diye bir mesele söz konusu olamaz. Organize olmuş dinin aslında din olmadığını gördüğünüzde ne yapacaksınız? İnsanları hoşnut etmek için kiliseye mi gideceksiniz? Gitmezsem annemi üzebilirim. Efendim, önemli olan neyin sevindirdiği ve neyin üzdüğü değil doğru olanı görmektir. Ondan sonra siz değil, doğru olan harekete geçecektir.

2

Hayatımız sürekli bir mücadele içinde yürüyor demiştik dün. Doğduğumuz andan ölene kadar hayatımız bir savaş meydanıdır. Bu durumda insan şunu merak ediyor: Bu kavga teoride değil de pratikte sona erdirilebilir mi? İnsan yalnızca kendi içinde değil, aynı zamanda dış dünyada da tam bir huzur ve barış içinde yaşayabilir mi? Eylemsel olguda içsel ve dışsal diye bir ayrım yoktur; eylemsel olgu bir devinimdir. Yalnızca içimizdeki dünya ile dışımızdaki dünya arasında değil, ayrıca ben ile sen, biz ve onlar, dost ve düşman arasında da bir ayrım varmış gibi kabul ediliyor. Etrafımıza bir çember çiziyoruz: benim etrafıma bir çember ve sizin etrafınıza bir çember. Sizinle benim aramdaki çember, aile çemberi, ulus çemberi, dinsel inanışlar ve dogmalar çemberi, bilgi çemberi. Biz etrafımıza böyle çemberler çizdikten sonra bu çemberler bizi böler ve dolayısıyla bu bitmeyen bölünme kaçınılmaz olarak çatışmayı doğurur. Asla çemberin ötesine geçemeyiz, asla çemberin ötesini göremeyiz. Kendi küçük çemberimizin dışına çıkıp başka birinin çevresindeki çemberi, engeli keşfetmekten korkarız. Ve sanırım bu noktada korkunun bütün o süreci, yapısı ve doğası başlıyor. İnsan çevresine bir engel örüyor; şablonlardan, kavramlardan, sözlerden ve kanaatlerden oluşan özel bir dünyanın etrafını çok dikkatlice çeviriyor. Sonra o duvarların arasında yaşayıp dışarı çıkmaktan korkuyor. Bu bölünme yalnızca çeşitli nevrotik davranışları beslemekle kalmıyor, büyük çaplı çatışmalar da doğuruyor. Ve bir çemberden çıktığımızda, bir duvarı aştığımızda etrafımıza yeni bir duvar örü-

yoruz. Dolayısıyla kavramlardan oluşan sabit bir direnç varlığını sürdürüyor. İnsan bu durumda her tür bölünmeden kurtulup kurtulamayacağını, her tür bölünmeye son verip veremeyeceğini ve böylece tüm çatışmaları bitirip bitiremeyeceğini merak ediyor.

Zihnimiz şablonlarla şartlandırılmış: deneyimlerimle, bilgilerimle, ailemle, ülkemle, hoşlandığım ve hoşlanmadığım şeylerle, nefretle, kıskançlıkla, acıyla, bunun veya şunun korkusuyla. İşte bu çemberdir, ardında yaşadığımız duvardır. Ve ben sadece içeride olandan korkmakla kalmıyorum, duvarın ötesinde olandan daha da çok korkuyorum. Fazla kitap okumaya, felsefe öğrenmeye gerek kalmadan, bu gerçeği kendi içinizde kolayca görebilirsiniz. İnsan başkalarının ne dediğine çok fazla kulak verdiğinden, kendisi, aslında kim olduğu ve içinde gerçekten ne olup bittiği hakkında pekâlâ cahil kalabilir. Ne olmamız gerektiğini bir kenara bırakıp içimize baktığımızda, gerçekte kim olduğumuzu gördüğümüzde, belki o zaman insanları bölen –aslında önyargılar ve peşin hükümler olan– o formüllerin ve kavramların varlığını kendi başımıza keşfedebiliriz. İnsanlar arasındaki bütün ilişkilerde korku ve çatışma var; sadece cinsel haklar çatışması, bölgesel haklar çatışması yok; ayrıca geçmişte olan ile gelecekte olması gereken arasında da bir çatışma var.

İnsan kendi içinde bu gerçeği gözlemlediğinde, bir fikir olarak değil, pencerenin dışından içeri bakıp gördüğü bir şey olarak değil de gerçekten kendi içinde gördüğü bir şey olarak bu gerçeği gözlemlediğinde, o zaman zihnini tüm formüllerden, inançlardan, önyargılardan ve korkulardan kurtarıp, bu sayede belki barış ve huzur içinde yaşayıp yaşayamayacağını anlayabilir. İnsanın gerek geçmişte gerekse şimdi savaşı bir yaşam tarzı olarak kabul ettiğini görüyoruz. O halde savaş, sadece belli bir savaş değil, tüm savaşlar nasıl sona erdirilecek? Hiçbir çatışmanın olmadığı tam bir barış hali nasıl yaşanacak? Bu soruları sırf zihin egzersizi olsun diye sormu-

yoruz. İnsan bu sorulara parça parça ya da belli alanlara yoğunlaşarak cevap vermemeli, *topyekûn* cevap vermelidir. İnsanlar –siz ve ben– tamamen barış içinde yaşayabilir mi? Bu, insanın sıkıcı, yavan, pasif, harekete geçirici enerjiden yoksun bir hayat yaşaması anlamına gelmez. O halde böyle bir barışın mümkün olup olmadığını bulabilir miyiz? Elbette bulabiliriz, aksi halde hayatımızın pek bir anlamı kalmaz. Dünyanın çeşitli yerlerinden aydınlar hayata bir anlam veya önem atfetmeye çalışıyorlar. Bütün dinler hayatın bir amaca, yani Tanrı'ya –gerçekten önemli olan Tanrı'ya– hizmet eden bir araçtan öteye geçmediğini söylüyor. Eğer dindar bir insan değilseniz, Tanrı'nın yerine devleti koyarsınız ya da çaresizlikten dolayı başka bir teori icat edersiniz.

O halde biz sahiden şunu öğrenmek istiyoruz: İnsan barış içinde yaşayabilir mi? Kuramsal ya da düşünsel değil de *eylemsel* olan bir barış içinde, yani nasıl yaşayacağımızı söyleyen bir formülden ibaret olmayan bir barış içinde yaşayabilir miyiz? Formüller de duvarlara dönüşür. Benim formüllerim ve sizin formülleriniz, benim kavramlarım ve sizin kavramlarınız; sonuçta ortaya çıkan bölünmeler ve hiç bitmeyen çatışmalar. İnsan formülsüz, bölünmesiz ve dolayısıyla çatışmasız yaşayabilir mi? Şu soruyu kendinize hiç ciddi ciddi sordunuz mu, merak ediyorum: Zihin "ben" ve "ben olmayan" ayrımlarından gerçekten kurtulabilir mi? "Ben", ailem, ülkem, Tanrım; ya da eğer Tanrı'ya inanmıyorsam, "ben", ailem, devlet; veya eğer bir devletim yoksa, "ben", ailem ve bir düşünce, ideoloji.

İnsanın tüm bunlardan gelecekte değil de hemen şimdi kurtulması mümkün müdür? Gelecekte kurtulma teorisine göre hareket edersek, o kurtuluşu hiç yaşayamayız: "Gelecekte" özgür olacağız ya da "gelecekte" barış içinde yaşayacağız. Kuşkusuz bu bize yetmez. İnsan açlık çektiğinde hemen beslenmek ister. Öyleyse zihni tüm şartlanmalardan kurtaracak eylem nedir? Eylem dizisi değil tek bir eylem. Tüm bölünme-

leri bu bencillik edimi yaratıyor: Bir prensip, bir ideoloji, bir ülke, bir inanç, bir aile veya benzeri bir şey çevresinde dönen bencillik edimi. Bencillik faaliyeti ayrılıkçıdır ve dolayısıyla çatışma yaratır. Şimdi, anılarıyla birlikte "ben", çevresine duvarlar örülen merkez olan bu formül, bencillik edimiyle varlığı bölen bu "ben", bir dizi eylemle değil de *tek bir eylemle* tamamen sona erdirilebilir mi? Bildiğiniz gibi biz çatışmaları azar azar çözmeye, ağacı parça parça doğramaya çalışıyor, asla köke ulaşamıyoruz. O halde şunu sormamız gerekiyor: Çekişmeyi, çatışmayı ve savaşı besleyen bölünmeye, ayrılığa, bencillik edimine tek bir eylemle son vermek mümkün müdür?

İnsan tüm ciddiyetiyle bu soruyu sorduğunda bir başka insandan cevap bekler mi? Bu soru size sorulduğunda konuşmacıdan bir cevap bekler misiniz? Mesele, konuşmacının cevap vermekten kaçınması değildir, ama siz sorunuzun cevaplandırılmasını bekler misiniz? Eğer gerçekten ciddiyseniz –dün dediğimiz gibi insanın ciddi olması gerekir, çünkü ancak ciddi bir insan hayatı bilir, yaşamanın ne demek olduğunu bilir– konuşmacıdan bir cevap bekler misiniz? Eğer konuşmacıdan cevap beklerseniz alacağınız cevap bir sürü boş laf, bir sürü fikir, başka bir formül silsilesi olacaktır ki sonuçta bunlar da yeni bir ayrıma yol açar: Krishnamurti'nin formülleri ve başka birinin formülleri. Fakat eğer –konuşmacı dahil– bir başkasından cevap beklemezsek, o zaman yolculuğa birlikte çıkabiliriz. O zaman bu hem sizin hem de konuşmacının sorumluluğu olur. O zaman sadece söylenen sözleri, fikirleri dinlemekle kalmazsınız. O zaman biz birlikte yürürüz ki, bana göre bu çok önemlidir. Konuşmacı ve siz ayrımından kurtulduğumuzda birlikte keşfederiz, anlarız, eylemde bulunuruz, yaşarız, ama herhangi bir düstura göre değil. O zaman yolculuk boyunca sizinle benim aramda doğrudan bir ilişki kurulur, çünkü her ikimiz de gerçekliğe giden yolun üzerinde olduğumuzu hissediyoruzdur: gerçekliğe giden yol; sözcükler, tasvirler, açıklamalar ya da kurnaz bir zihnin felsefesi değil.

Öyleyse insanın yeterince ciddi olduğunu varsaydığımızda ele almamız gereken sorun nedir? Burada günlük hayatımızı nasıl yaşayacağız, bir manastırda, romantik bir düş dünyasında, duygusal, dogmatik, uyuşturucu maddelerin dünyasında değil, burada ve şimdi, her gün; büyük bir huzur içinde, aklı başında olarak, hiçbir hayal kırıklığına veya korkuya kapılmadan, bütün benliğimizle bir sevinç hali içinde –bu kuşkusuz meditasyonu ima ediyor– nasıl yaşayacağız? İşte temel sorunumuz budur. Ayrıca bu hayatı parça parça değil de tümüyle kavramak mümkün müdür? Bu hayatın bir bölümüne değil de tamamına katılmak, hiçbir çatışma, sefalet, kargaşa veya ıstırap yaşamadan bütünüyle hayata katılabilir miyiz? İşte asıl sorulması gereken soru budur. Zira ancak o zaman insan farklı bir dünya kurabilir. *Gerçek* devrim budur: dışımızda ivedi bir devrime yol açacak içsel psikolojik devrim. Öyleyse gelin birlikte bir yolculuğa çıkalım. Birlikte derken, sizin orada oturmanızı, benim de burada konuşmamı kastetmiyorum; birlikte hayatın tüm alanına bakmayı ve bu sayede onu anlamayı kastediyorum; bir başkasının hayatı anlayıp onu nasıl anladığını bize anlatmasını değil. Ancak o aman biz hem öğretmen hem de öğrenci oluruz.

Onlara sırtımızı dayayarak yaşadığımız bu bölünmelerin, "ben" ve "ben olmayan", "biz" ve "onlar" gibi kategorilerin korkuyu körüklediğini görüyoruz. İnsan ancak bu topyekûn korkuyu, bu genel korkuyu anladıktan sonra korkuları ayrı ayrı anlayabilir. Genel korku sorununu anlamadığınız sürece ne kadar süslü olursa olsun herhangi bir küçük ahmakça korkuyu anlamanın bir anlamı olmayacaktır. Korku özgürlüğü yıkar. İsyan edebilirsiniz ama bu, özgürlük değildir. Korku düşünceleri saptırır. İnsanın içindeki korku tüm ilişkileri yıkar. Bunları sırf laf olsun diye söylemiyorum, insan bunu, doğumdan ölüme kadar yaşadığı korkuyu kendi hayatının her alanında görebilir. Başkaları ne der korkusu, başarılı olamama korkusu, yalnızlık korkusu, sevilmeme korkusu, "ideal"

bir kahramanla kendimizi kıyaslamak ve böylece korkuyu körüklemek. Dahası, bu korku yalnızca zihnin görünür seviyesinde değil daha derin seviyelerde de yer almaktadır. Peki, bu korkuyu bitirebilir miyiz? Yavaş yavaş, parça parça değil de *tümüyle*.

Bu korku nedir? İnsan niçin korkar? Çemberin dışında veya çemberin içinde olanlar yüzünden mi yoksa çemberin kendisi yüzünden mi? Ne kastettiğimi anlıyor musunuz? Bu korkunun münferit bir nedenini bulmaya çalışmıyoruz, çünkü, dün de söylediğimiz gibi, nedeni bulmak, neden sonuç bağıntısını kurmaya dönük analitik işlem korkuyu sona erdirmeye yetmez. İnsan bu oyunu öteden beri oynamıştır. Fakat insan bu mikrofonu gördüğü gibi, bu korkuyu da olduğu gibi görebilirse ne olur? Bu korku duvarın bu yanında mı yoksa öte yanında mı veya duvar yüzünden mi var? Kuşkusuz duvar yüzünden, bölünme yüzünden var, siz duvarın bu yanında olduğunuz için değil veya duvarın ötesine bakmaktan korktuğunuz için değil. Bu korku sizin de gözlemleyebileceğiniz gibi, duvar yüzünden bir olgu olarak vardır. Peki, bu duvar nasıl oluşmuştur?

Bu noktada, lütfen birlikte yolculuk ettiğimizi ve sizin konuşmacıdan cevap beklemediğinizi hatırlayın. Biz birlikte el ele yolculuk ediyoruz ve sizin birdenbire ayrılmanızın, elinizi çekip "Siz önden gidin ve bana her şeyi anlatın" demenizin bir anlamı yoktur. Birlikte yolculuk ederken kurduğumuz sözel iletişim salt iletişimin ötesine geçer; sevgi, şefkat ve anlayış barındıran bir tür birlikteliğe dönüşür, çünkü o bizim ortak insani sonumuzla ilgilidir. O, benim kendi başıma çözdüğüm ve dolayısıyla sizin de benim kararımı kabul etmek zorunda kalacağınız şahsi bir sorun değildir. O bizim ortak sorunumuzdur.

Öyleyse bu direnç, bölünme ve ayrılık duvarı nasıl oluşuyor? Yaptığımız her şeyde, ne kadar içtenlikli olursa olsun tüm ilişkilerimizde, beraberinde kargaşa, çatışma ve sefaleti

getiren bu bölünme varlığını korumaktadır. Bu engel nasıl oluşuyor? Eğer insan bu engeli lafta ya da teorik olarak değil de *gerçekten* anlayabilirse, fiilen görebilir ve hissedebilirse o zaman söz konusu engeli yıkabilir. Gelin, meseleye daha derinlemesine bakalım. Bu duvarın nasıl oluştuğunu sorduk. Bu sorumuza nasıl cevap vereceğinizi merak ediyorum. Kuşkusuz her birimizin vereceği bir cevabı veya bir fikri vardır: benimkisi doğru fikir ve sizinki yanlış fikir. Diyalektik olarak bunu inceleyebiliriz ama biz diyalektik bir inceleme yapıp kesin bir sonuca ulaşma amacını gütmüyoruz burada. Hakikat her zaman yeni olan bir şeydir ve dolayısıyla zihin hakikate bir çıkarımla, bir fikirle, bir yargıyla yaklaşamaz; zihnin özgür olması gerekir. O halde bu direnç duvarının nasıl oluştuğunu sorduğumuzda bir düşünce aramıyoruz veya bilgili, zeki birinin bize cevap vermesini beklemiyoruz, çünkü otoriteyi kabul etmiyoruz. Nitekim biz soruya birlikte bakıyoruz, soruyu birlikte ele alıyoruz ve yolumuzu birlikte bulmaya çalışıyoruz.

Kuşkusuz bu duvar düşünce mekanizmasıyla oluşturulmuştur. Öyle değil mi? Lütfen buna hemen karşı çıkmayın: Düşünceyi gözlemleyin sadece. Eğer ölümü düşünmeseydiniz ondan korkmazdınız. Eğer bir Hıristiyan, bir Katolik, bir Protestan, bir Hindu, bir Budist ya da başka inançtan biri olarak yetiştirilmemişseniz; eğer propagandayla, sözlerle, düşünceyle şartlandırılmamışsanız o zaman bir engeliniz de olmaz. Ve insan "ben" ve "siz" düşüncesinin bu duvarı nasıl ördüğünü görebilir. Öyleyse düşünce sadece bencil etkinlikleriyle bu duvarları yaratmakla kalmaz, bu duvarların arasında kendi etkinliğini de yaratır. Düşünce haz olduğu gibi korkudur da. Çok güzel bir şey görüyorum: güzel bir yüz, nefis bir günbatımı, dün yaşadığım keyifli bir olay; düşünce bunun ne kadar güzel olduğunu düşünür. Lütfen buna dikkat edin: Ne denli hoş bir deneyimdi ve düşünce tam da düşünme etkinliğiyle o deneyime hazzın sürekliliğini katar. O hal-

de düşünce sadece korkunun değil hazzın da sebebidir. Bu apaçık ortadadır, apaçık. Bugün öğleden sonra yemekten haz aldığınız için onu tekrarlamak istersiniz; ya da cinsel bir deneyim yaşar ve onu düşünürsünüz, üzerinde uzun uzadıya durursunuz, kafa patlatırsınız, resim veya imge yaratırsınız ve onu tekrarlamak istersiniz. Bu sizin sevgi adını verdiğiniz hazzın tekrarlanmasıdır. Ve çemberi, engeli, direnci, inancı yaratan düşünce duvarın yıkılmasından, duvarın ötesindeki bir şeyin içeri girmesinden korkar. Demek ki düşünce hem hazzı hem de korkuyu besler. Korku olmadan haz da olmaz; onlar düşüncenin çocukları oldukları için birlikte yürürler. Ve düşünce sadece haz ve korkuyla ilgilenen bir zihnin haylaz çocuğudur. Lütfen buna dikkat edin. Bu noktada yine bir hususu hatırlatmam gerekiyor: Yolculuğu birlikte yapıyoruz; siz kendinizi inceliyorsunuz, sözlerin aynasında kendinizi seyrediyorsunuz.

Öyleyse korku, acı ve haz düşüncenin sonucudur. Ne var ki teknolojik dünyada, gerektiği zaman, düşüncenin mantıklı, makul, sağlıklı ve nesnel işlemesi gerekir; ama insani ilişkilerde değil, çünkü düşünce insani ilişkilere girdiğinde korku ortaya çıkar; beraberinde haz ve acı da gelir. Delice bir şey söylemiyorum: Bunu kendinizde gözlemleyebilirsiniz. Düşünce anıların, deneyimlerin ve bilgilerin tepkisidir ve dolayısıyla her zaman eskidir ve bu nedenle asla özgür değildir. Elbette "düşünce özgürlüğü" vardır; yani istediğinizi söyleyebilirsiniz. Fakat bizzat düşünce asla özgür değildir ve hiçbir zaman özgürlüğü doğuramaz. Düşünce, özgürlüğü değil, korkuyu ya da hazzı sürdürebilir. Ve korku ile haz var olduğunda sevgi yok olur. Sevgi ne düşüncedir ne de haz. Oysa bize göre sevgi hazdır ve dolayısıyla korkudur.

İnsan, bütün bu hayatın, kendisinin ya da bir filozofun veya bir rahibin görmek istediği haliyle değil de olduğu haliyle farkında olunca, düşünce her türlü ilişkiye müdahale etmek-

sizin doğru yerini bulabilir mi diye sorar. Bu, düşünce ve düşünce-olmayan şeklinde iki durum arasında ayrım yapmak anlamına gelmez. Bildiğiniz gibi sayın dinleyiciler, maalesef bu dünyada yaşamak, geçiminizi sağlamak ve işe gitmek zorundasınız. Eğer dünyada doğru düzgün bir yönetim olsaydı o zaman belki çalışmaya gerek kalmazdı, çünkü bilgisayarlar bizim işlerimizi üstlenirdi ve bize daha fazla boş zaman kalırdı. Ama bu gerçekleşmediği sürece geçimimizi sağlamak zorundayız, hem de yeterli ölçüde kazanmaya gayret ederek. Öte yandan bu gayret sözgelimi açgözlülük ya da şu başarma ve saygın bir kişi olma isteğiyle çirkinleşirse, bu "ben" ve "siz" bariyeri varlık kazanıp rekabeti ve çatışmayı ortaya çıkarır. Bunu anladığımızda, nasıl saygın, verimli, insaflı bir hayat yaşayacağımızı ve sadece doğayla değil diğer insanlarla da, üzerine "ben" ve "siz" gölgesinin düşmediği eksiksiz ilişkiler kuracağımızı bildiğimizde, düşüncenin yarattığı bariyer ortadan kalkar mı?

Bunu gerçekten –lafta değil de eylemsel olarak– gördüğümüzde, bu görüş, bu eylemsel görüş, ayrılık duvarını yıkacak edim olur. Bir tehlike gördüğünüzde, bir uçurum veya bir vahşi hayvan gördüğünüzde eyleme geçersiniz. Bu eylem pekâlâ bir şartlanmanın sonucu olabilir, ama korku eylemi değildir; zekâ eylemidir.

Aynı şekilde, bu bölünmenin tüm yapısını, doğasını, çatışmayı, mücadeleyi, sefaleti, bencilliği akıllıca görmek, onun tehlikesini gerçekten görmek onu sona erdirmek demektir. Burada "nasıl" sorusunun yeri yoktur. Öyleyse bu yolculuğumuzu başka birinin önderliğinde değil de –çünkü burada rehberlik söz konusu değildir– kendi başımıza sürdürmeli, dünyayı olduğu gibi görmeliyiz; olağanüstü karmaşayı, insanın hiç bitmeyen acılarını *gerçekten* görmeliyiz. Tüm bu yapıyı görme edimi onu sona erdirmek demektir.

Eğer isterseniz soru-cevapla meselenin üzerinden tekrar geçebiliriz. Buyurun efendim.

DİNLEYİCİ: Bir şeyi "gerçekten" görmek ne demektir?

KRISHNAMURTI: Karınızı ya da kocanızı gerçekten mi görüyorsunuz, yoksa düşüncelerin ve çıkarımların perdesi ardından bakıp onları bir imge kanalıyla mı görüyorsunuz, daha doğrusu göremiyorsunuz? Eğer ikici durum geçerliyse o zaman ilişki gerçekleşemez, çünkü ilişki temas demektir, irtibatlı olmak demektir. Eğer koca hırslı, açgözlü, kıskanç, başarı peşinde, endişeli, cesareti kırılmış ise ve kendi çemberinde yaşıyorsa ve karısı da kendi çemberinde yaşıyorsa, bu durumda ilişki nerededir? Oysa biz bu duruma ilişki diyoruz: dünyanın geri kalanı karşısında benim ailem. Eğer bunu *görürsem*, içerisinden dışarı baktığım gerçek görüntüyü –kafamda uydurduğum görüntüyü değil, gerçek görüntüyü– görürsem, işte tam da bu hakikati görme edimi imgeyi yok eder.

Biliyor musunuz, soru sormak dünyadaki en zor işlerden biridir. Buna rağmen soru sormalıyız, bu dünyadaki her şeyden şüphelenmeliyiz; kendi çıkarımlarımızdan, fikirlerimizden, inançlarımızdan, yargılarımızdan kuşku duymalıyız; her şeyden kuşku duymalıyız ama aynı zamanda ne zaman kuşku duymamamız gerektiğini de bilmeliyiz. Tasmalı bir köpeğiniz varsa bir gün onu salmanız gerekir, çünkü insan ancak özgürlük içinde hakikati keşfeder. Fakat soru sormak, doğru soruyu sormak büyük ölçüde uyanıklılık, zekâ ve sorunun farkında olmayı gerektirir. Sorunu iyice anlamadan rasgele soru sorabilirim, gelişigüzel cevap arayabilirim, ama bütün kalbimle ve zihnimle sorunun üzerine eğilirsem, ondan kaçmazsam, cevap tam da bu soruna bakma ediminde yatar. Dolayısıyla insan bir soru sorduğunda –bu, konuşmacının sizi soru sormaktan men ettiği anlamına gelmez– sadece sormanın değil, aynı zamanda cevap almanın da sorumluluğunu üstlenir. Cevabı nasıl alacağınız soruyu nasıl sorduğunuzdan daha önemlidir, çünkü cevap sizin hiç de hoşlanmayacağınız bir cevap olabilir. O an hoşunuza gitmediği için

veya değerini anlamadığınız için ya da sırf çıkarınızı düşündüğünüz için cevabı reddedebilirsiniz.

DİNLEYİCİ: Düşünce, duygu, duyum ve duygulanım arasındaki fark nedir?

KRISHNAMURTI: Beyefendi, duyum nedir? Bir uyarım. Güzel bir yüz, hoş bir renk görürsünüz. Bu algının peşinden önce bir duyum, sonra temas, ardından arzu ve nihayet "Keşke bu benim olsaydı!" diyen düşünce gelir. Bu noktada algı, duyum, temas ve arzunun tüm devinimi gerçekleşir ve bu devinim düşünceyle pekiştirilir: "Onu istiyorum" ya da "Onu istemiyorum"; "O benim" veya "O benim değil". Bu durumda şu soruyu sormalıyız: Düşüncenin müdahale etmediği bir güzel yüz algısı olabilir mi, başka bir deyişle deneyim-olmayan bir hal, bütün deneyimlerden üstün salt algı olabilir mi? Bir açıklama getirmiş oldum mu, yoksa pek makul gelmeyen oldukça delice bir şey mi söylüyorum? Bakın beyefendi, güzel bir arabayı algıladık. (*Gülüyor, dinleyiciler de ona katılıyor.*) Güzel bir yüzü tercih edersiniz belki. (*Gülüyor.*) Sonra uyarım gerçekleşir: O yüze dokunmak, bakmak istersiniz. Son olarak düşünce araya girer, haz ve acı mekanizması işlemeye başlar. Şimdi, bu haz ve acı ilkesinin müdahalesi olmadan o yüzü seyredebilir miyiz? Ne söylediğimi anlıyor musunuz? Beyefendi, bu gerçekten çok ilginç bir meseledir.

Psikolojik açıdan başkalarına çok fazla bağımlıyız. Bu bağımlılık korku ve hazza dayanıyor. Bağımlılığın acı verdiğini bilirsek bu bağımlılıktan özgürlük devşirmeye çalışırız, ama bu devşirme korku, acı ve çatışmanın diğer türlerini besler. İnsan niçin psikolojik açıdan bir başkasına bağımlı olduğunu hiç sormaz. Sütçüye, postacıya falancaya filancaya bağımlısınız ama bu çok farklı bir mesele. Peki, bu psikolojik, içsel bağımlılığın sebebi nedir? İnsanın yalnız olması, kendi başına

bir varlık gösterememesi, kendine yetememesi midir? Bağımlı olduğunuz şey tam da duyum ve hazzın ürünü değil midir? Dolayısıyla bağımlılık düşüncenin hem ürünü hem de sebebidir, öyle değil mi? Bu da deneyimin karmaşık bir mesele olduğunu gösteriyor. Buna rağmen hepimiz daha büyük ve daha anlamlı deneyimlerin peşindeyiz. Bizler bir deneyime duyduğumuz psikolojik ihtiyacı hiç sorgulamıyoruz. Çoğu şeyi kabullendiğimiz gibi, deneyimin de aydınlanma, anlayış, mutluluk için gerekli olduğunu kabulleniyoruz, ovsa sadece masum bir zihin mutluluğu yaşayabilir, deneyimlerle yüklü bir zihin onu yaşayamaz. Üstelik bu deneyimler korku ve haz ayrımına dayanır. Deneyimleri sevdiğimiz ve sevmediğimiz deneyimler diye sınıflandırırız.

DİNLEYİCİ: Gerçek sevginin büyütülmesi gerekli midir?

KRISHNAMURTI: Sahte sevgi var mıdır? (*Gülüşmeler.*) Gülmeyin sayın dinleyiciler. Bize derinden dokunan şeylere gülmek kolaydır. Gülerek onu kendimizden uzaklaştırırız. Sevginin ne olduğunu biliyor muyuz? Yoksa sevgi adını verdiğimiz acıyı, hazzı, kıskançlığı, eziyeti mi biliyoruz? Hırslı bir adam, rekabetçi bir adam, uzmanlaşmış bir adam sevginin ne olduğunu bilebilir mi? Başarısızlığa uğramaktan korkan ya da başarılı biri olmak için çırpınan bir adam sevginin ne olduğunu bilebilir mi? Sevgi ve kıskançlık aynı anda olabilir mi? Seven bir adam ya da kadın egemenlik kurabilir mi, sahiplenebilir mi, bağımlı olabilir mi? Aslında sevgi adına bildiğim tek şey genelde sekste ifadesini bulan haz ve acıdır. Böylece seks büyük bir mesele haline gelir. Biz sekse karşı değiliz, çünkü herhangi bir şeye karşı olmak fenadır; biz seksin ne olduğunu ortaya koyuyoruz. Siz sadece sevginin hazzını ve acısını biliyorsunuz, dolayısıyla hissettiğiniz şey sevgi değildir. Sevgi büyütülemez, büyütülebilseydi müthiş olurdu; onu bir bitki gibi bü-

yütemezsiniz; onu sulamak, beslemek, bakmak harikulade olurdu. Sevgiyi bu şekilde yetiştirebilseydiniz her şey çok basit olurdu, ama durum böyle değildir. Sevmek haz ve acı barındırmayan bir şeydir. Dolayısıyla korkuyu, hazzı ve diğer hususları anlamalıyız ki bölünme olmasın.

DİNLEYİCİ: Dünya düzensizlik, insan da çaresizlik içinde. Bu bir gerçek. O zaman insan neyi değiştirebilir? Bu mümkün müdür?

KRISHNAMURTI: Efendim, dünya bizden ayrı mı? Bizler de, her birimiz de düzensizlik, kargaşa, derin bir çatışma içinde değil miyiz? Zıtların, çelişkilerin, karşıt isteklerin çatışması. Tüm bunlar düzensizliktir. Ve siz bunu değiştirmenin kayda değer olup olmadığını soruyorsunuz. Sorunuz bu mu?

DİNLEYİCİ: Hayır, tam olarak değil. Değiştirme isteği var ama dünyadaki düzensizlikle yüz yüze gelince, değişimin doğası ne olabilir?

KRISHNAMURTI: Değişimin doğası düzensizliği reddetmektir. Düzensizlik düzene dönüştürülemez. Fakat düzensizliğin reddi değişimin doğasıdır: bu reddedişin kendisi değişimdir. Düzensizliğin reddedilmesi değişimin olumlu doğasıdır. Yani, ben kendi içimdeki düzensizliği görüyorum; öfkeyi, kıskançlığı, vahşeti, şiddeti, kuşkuyu, suçluluğu. İnsanın nasıl bir varlık olduğunu bilirsiniz. Ben bunun farkındayım. Zihin tüm bu düzensizliğin tamamen farkında. Peki, zihin bu düzensizliğe karşı çıkabilir mi, onu bir kenara atabilir mi? Zihin reddetmek yoluyla bunu yaptığında değişimin doğası olumlu düzen olur. Olumlu olan ancak olumsuz olan sayesinde meydana gelebilir. Bakın efendim, milliyetçiliği,

dinlerin bölücülüğünü, inancın doğurduğu ayrılığı, bütün çatışmaları, düzensizliği görüyorum: Bunu gerçekten gözlemliyor, kanımda hissediyorum. Ve bir kenara atıyorum, lafta değil, fiilen yapıyorum bunu. Ben hiçbir ülkeye, dine, dogmaya, inanca bağlı değilim. Öyleyse, yanlışı reddetmek –bu değişimin doğasında vardır– hakikattir.

DİNLEYİCİ: Fakat bu sizin bir sözünüzle çelişmiyor mu? Zira siz içinizdeki kıskançlığı fark ettiğinizde, onu reddetmeyin, bizzat o kıskançlık olun demiştiniz.

KRISHNAMURTI: Hayır, hanımefendi. Gözlemcinin gözlemlenen olduğunu söylemiştim ben. "Ben kıskançlıktan farklıyım" diyen gözlemci gözlemlenenden ayrı olduğu zaman gözlemci ile gözlemlenen arasında çatışma çıkar. Yavaş gidelim. Her şey gibi insani sorunlar da oldukça karmaşık. Bu nedenle biraz daha ilerleyelim ve meseleye bizler açısından bakalım. Biliyorsunuz, karım ben olmadığında, benden ayrı olduğunda ilişki gerçekleşmez. Çünkü o zaman "ben" karımı ayrı bir varlık olarak görürüm ve bu ayrılık çatışmaya götürür. Bu apaçık ortada. "Ben" kıskançlığımdan ayrıldığımda çatışma olur; "Ondan nasıl kurtulabilirim, kıskanç olmak iyidir, kıskanç olmak keyiflidir, kıskanç olmak sevginin bir parçasıdır" ve benzeri gibi sözler söylenir. Fakat gözlemci ile onun kıskançlık dediği şey arasında bir ayrılık olmadığında, gözlemci bizzat kıskançlıktır. Gözlemci kıskançlık haline gelmez, zaten kıskançlıktır. O zaman ne yapacak? Sorunu anlıyor musunuz?

DİNLEYİCİ: Hanımefendi de bunu soruyor zaten efendim. Zaten kendinizi nasıl reddedebilirsiniz diyor. Siz düzensizliği reddetmenin değişim olduğunu söylemiştiniz, hanı-

mefendi de "Eğer ben düzensizliksem, düzensizliği nasıl reddedebilirim?" diye soruyor.

KRISHNAMURTI: Ah! Açıklayacağım. Eğer ben düzensizliksem, düzensizliği nasıl reddedebilirim? Ben ulusum, ben inancım, ben düzensizliğim. Eğer "Ben" düzensizliği reddedersem, tam da bu ayrı Ben yeni bir düzensizlik biçimi yaratır. Sorunuz bu, öyle değil mi hanımefendi? Pekâlâ. "Düzensizliği reddetmek" derken neyi kastediyorsunuz? Düzensizliği reddeden kim? Lütfen şimdi söyleyeceklerimi yavaş yavaş, adım adım takip edin. Bu düzensizlik düşüncenin sebebidir: sizin önyargınızın karşısında benim önyargım, benim inancım ve sizin inancınız, benim Tanrım ve sizin Tanrınız, benim formülüm ve sizin formülünüz. O halde ben o düzensizliğim ve düşünce de o düzensizliktir, çünkü ben düşünceyim. Doğru mu? Düşünce "ben"im ve "ben" de düzensizlik. Öyleyse insan bunu reddettiğinde, düzensizliği değil düşünceyi reddeder: "Ben" onu reddediyorum değil. Bakın, ben düzensizliğim. Bu düzensizliği ben olan ve ayrılığı doğuran düşünce yaratıyor. Bu bir gerçek. Dolayısıyla bu gerçeğin reddi nedir? Bu düzensizliği reddedip bir kenara atacak olan kimdir? Bunu değiştirecek olan nedir? Bu nokta açık mı? Öyleyse düzensizliğin reddi sessizliktir.

Düşüncenin her hareketi düzensizliği körüklemeye yarar sadece. O zaman düşüncenin gece gündüz devam eden sürgit hareketini kim nasıl sona erdirecek diye sorarsınız.

Bizzat düşünce kendini reddetmelidir. Bizzat düşünce ne yaptığını görür, öyle değil mi? Dolayısıyla bizzat düşünce kendini sona erdirmesi gerektiğini kavrar. Ondan başka faktör yoktur. Bu nedenle düşünce her ne yaparsa yapsın yaptığının, her hareketinin düzensizlik olduğunu anladığında (bunu bir örnek olarak alıyoruz), o zaman sessizlik olur. Düzensizlikten gelen değişimin doğası sessizliktir. Sessizliğin niteliğini, zihnin ve bedenin olağanüstü dingin olduğu hali hiç

hissettiniz mi veya gördünüz mü bilmiyorum. Öyle ki bir şeyi apaçık görmek istediğinizde, söyleneni tüm kalbinizle ve zihninizle duymak istediğinizde, bedeniniz ve zihniniz sessizdir. Bu bir oyun değil. Bedeniniz ve zihniniz sessizdir. Aynı şekilde, ancak tam bir sessizlik olduğunda düzensizlik ve değişimin doğası çözülür. Düzeni doğuran düşünce değil sessizliktir.

Dinleyici: İnsan kendine haz veren şeye her zaman sahip olmak mı ister?

KRISHNAMURTI: Hepimiz bunu yapmıyor muyuz? Bize haz veren şeylere sahip olmak istemiyor muyuz? Duvardaki bir tabloya, bir binaya, bir kadına, bir erkeğe? Öyleyse, hoşlandığımız bir mobilya parçasına sahip olduğumuz zaman, biz mobilyayız demektir. Ve bu sahip olmada acı vardır, çünkü o mobilyayı kaybedebiliriz. Bu nedenle kocamıza, karımıza, ailemize sıkı sıkıya sarılırız. Ailenin çevresinde müthiş bir çember örülür ve aile dünyanın geri kalanıyla çatışma içine sokulur. İnsan bu ailenin çembersiz, duvarsız var olup olamayacağını merak eder. Aranızda aile sahibi olanlar bunu deneyip nelerin olacağını gözlemlemeli. Tamamen farklı bir şeyin meydana geleceğini göreceksiniz. O zaman belki sevginin ne olduğunu anlar ve sevginin yol açacağı değişimin doğasını kendi gözlerinizle görürsünüz.

3

Birlikte konuştuğumuz birçok mesele içinde en belirgin ve önemli olanlardan biri niçin değişmediğimiz meselesiydi. Biraz oramız biraz buramız değişebilir, bölük pörçük değişebiliriz ama niçin tüm davranış biçimlerimizi, yaşam tarzımızı, gündelik doğamızı kökten değiştirmiyoruz? Çevremizdeki dünya teknolojik açıdan olağanüstü hızla ilerlerken, bizler içsel açıdan asırlardır az çok aynı kaldık. Bu korkunç tuzağa yakalanan bizler neden bir çıkış yolu bulamadığımızı, neden hantal, ahmak, boş, sığ zihinli, yüzeysel ve oldukça körelmiş halde kaldığımızı merak ediyoruz. Kendimizi tanımadığımız için mi? Kendilerine özgü değerlendirmeleri ve dogmalarıyla çeşitli uzmanların görüşlerini bir kenara bırakırsak, kendimizi hiç keşfetmediğimizi, gerçekte ne olduğumuzu görmek için benliğimizin derinliklerine inmediğimizi fark ederiz. Değişmeden kalmamızın sebebi bu mudur? Yoksa enerjimiz mi yok? Yahut sadece kendimizden değil dünyadan da, otomobiller, daha büyük banyolar ve benzeri şeyler dışında bize sunacak pek bir şeyi olmayan bu dünyadan da mı sıkıldık? Demek ki dış dünyadan sıkıldık ve muhtemelen kendimizden de, çünkü bir tuzağa kısılıp kaldık ve ondan nasıl çıkacağımızı bilmiyoruz. Ayrıca herhalde epey tembeliz de. Dahası, kendini tanımak kazanç getirmez, onun sonunda bir ödül yoktur, oysa hepimiz ödül saikiyle şartlandırılmışızdır.

Bunlar değişmememizin sebeplerinden bazılarıdır. Tuzağın ne olduğunu, hayatın ne olduğunu biliyoruz, ama buna rağmen ölene kadar monoton bir biçimde yorgun argın yürü-

meye devam ediyoruz. Bizim payımıza da bu düşmüş gibi görünüyor. Ne var ki benliğimizin derinliklerine inip kendimizi dönüştürmek o kadar zor mudur? Kendinize bakıp, kendinizi hiç tanıdınız mı diye merak ediyorum. Eski zamanlardan beri şu söz tekrarlanır: "Kendini bil." Hindistan'da bu söz telaffuz edilir, Eski Yunanlılar bu öğüdü verir, modern filozoflar da kendi jargonları ve teorileriyle biraz karmaşıklaştırarak aynı sözü söylerler.

İnsan kendini sadece bilinç katında değil, zihnin daha derin, daha gizli katlarında da bilebilir mi? Kişi kendini bilmezse, gerçekleştirdiği ciddi eylemlerin altını dolduracak ve gerçekleştirmek isteyeceği başka eylemlerin birbirleri üzerinde sağlıklı şekilde yükselmesini sağlayacak bir temel oluşturamaz. İnsan kendini bilmiyorsa yüzeysel bir hayat sürer. Çok zeki olabilirsiniz, dünyadaki bütün kitapları okumuş olabilirsiniz ve onlardan alıntılar yapabilirsiniz ama kendinizi bilmiyorsanız yüzeysel olanın ötesine nasıl geçebilirsiniz ki? İnsan kendini bütünüyle bilebilir ve bu sayede tüm benliğini gözlemleme edimi içinde kurtuluşa erebilir mi? Belki bugün burada bu meseleye girip sevginin ve ölümün ne olduğuna değinebiliriz.

İnsanlar olarak yaşamaya devam ederken ölümün ve sevginin ne olduğunu ortaya çıkarmanız gerektiğini düşünüyorum, çünkü ölüm ve sevgi, hayatımızın, günlük yaşantımızın bir parçasıdır. Hiçbir korku, önyargı, şablon ya da çıkarım olmaksızın kendimizi sorgulayabilir, kim olduğumuzu bulabilir miyiz? Böyle bir sorgulama özgürlüğü gerektirir. Özgürlük olmadığı sürece insan ne kendisini ne de bir parçası olduğu evreni sorgulayabilir. Hipotezlerden ve teorilerden sıyrılmak, önyargılardan kurtulmak gerekir. Dahası, sorgulamak için insanın keskin bir zihne, duyarlı hale gelmiş bir zihne ihtiyacı vardır. Fakat herhangi bir önyargı olduğunda zihin duyarlı olamaz ve dolayısıyla benliğin tüm yapısını gerçekten sorgulayamaz. O halde gelin, bu meseleyi sadece sözlü iletişimle değil, çok daha heyecan verici olan ve çok daha büyük dikkat

gerektiren sözsüz iletişimle de ele alalım. İnsan sorgulama özgürlüğüne sahip olduğunda enerji kazanır. Zaten bir çıkarıma, bir formüle ulaşmışsa enerjiden, itkiden, gerekli yoğunluktan yoksun kalır. O halde kendimize ilişkin bütün formüllerimizi, çıkarımlarımızı ve önyargılarımızı –ne olduğumuzu, ne olmamız gerektiğini, ne olmamamız gerektiğini vs– şimdilik bir kenara bırakıp gerçekten gözlem yapabilir miyiz?

İnsan kendini ancak ilişki içinde gözlemleyebilir. Kendimizi gözlemlemenin başka bir yoluna sahip değiliz, çünkü (tamamen nevrotik olanlar hariç) bizler dış dünyadan yalıtılmış varlıklar değiliz; aksine çevremizdeki her şeyle ilişkimiz var. Ve bu ilişki içinde insan kendi tepkilerini, düşüncelerini ve güdülerini gözlemleyerek, söze gerek kalmadan kim olduğunu görebilir.

Peki, gözlemin aracı nedir, gözlemleyen şey nedir? Bu konuda da çok net olmalıyız. Bu, pencerenin dışından içeri bakmak mıdır, tıpkı bir mağaza vitrinine bakar gibi, yoksa insanın kendini dışından değil de içinden seyretmesi midir? Eğer kendinizi dışınızdan seyrederseniz, o zaman "olan" ile ilişki kuramazsınız. Bu konuda çok net olmamız lazım. İnsan kendini duvarın üstünden bakarak gözlemleyebilir. Fakat bu gözlem oldukça yüzeysel, asılsız, önemsiz ve sorumsuzdur. İnsan kendini analiz ederken her zaman analizci ve analiz edilen şey vardır. Analizci duvarın üstünden bakan, yargıda bulunan, değerlendiren, kontrol eden, bastıran ve benzeri şeyleri yapan kişidir. Diğer türlü, insan kendini içten, olduğu gibi gözlemleyebilir mi? Yani, insan düşünen, gözleyen taraf olmadan kendini seyredebilir mi? Zira gözlemci her zaman dışarıdadır, sansürcüdür, değerlendiren varlıktır, "Bu doğru", "Bu Yanlış", "Bu olmalı", "Bu olmamalı" diyen kişidir. Tüm bunlar insanın gözlemini çok kısıtlar ve salt toplumsal, çevresel ve kültürel şartlanmaya bağlı kılar.

Şu halde önümüzde çok acil bir sorun var: Nasıl gözlem yapmalı? Kendisi hakkında zaten belli çıkarımlara ulaşmış,

dışarıdaki bir gözlemci olarak değil. Nasıl salt gözlem yapabiliriz? Seçeneksiz, talimatsız, ne yapmak gerektiğine veya ne yapmamak gerektiğine karar vermeden, sadece *gerçekte* olup biteni gözlemlemek. Bunu yapmak için her tür çıkarımdan ve kanıdan sıyrılmamız gerekir. O halde sözsüz gözlem yapmak için, içeriye bakan dışarıdakinin yarattığı engel olmadan gözlem yapmak için tüm korkulardan ve cezalandırılma duygusundan kurtulmamız gerekir. Eğer insanın böyle bir aracı olursa o zaman keşif yolunda ilerleyebilir. Fakat insan gözlemcinin gözlemlenene baktığı merkezi oluşturan her şeyi zaten bir kenara itmişse, bulacağı ne kalmıştır?

İnsan kendine apaçık gözlerle, perdelenmemiş gözlerle, gerçekte ahlaksızlık olan bilindik saygın toplum ahlakı olmadan bakmak istiyor. İnsan çıkarımları ve formülleri, korkuları ve olduğundan başkası olma isteğini bir kenara attığında, geriye ne kalıyor? Bizler bir dizi çıkarımız. Bizler aslında hazza, acıya, anılara ve geçmişe dayalı bir dizi deneyimiz. Biz geçmişiz; içimizde yeni olan hiçbir şey yok. Dolayısıyla insan kendini özgürce gözlemlediğinde sahiden kimi görecek? Özgür olmak için insanın bütün bunları –hazzı, acıyı, anıları– bir kenara atması gerekir. Merak ediyorum, bu soruyu kendinize hiç sordunuz mu? İnsanın yaşamak adını verdiğimiz bütün bu işlerle ilişkisi nedir? Ve gerçekte yaşamak nedir? Elbette insan gerçekte olan biteni rahatlıkla görebilir: Hiç bitmeyen bir mücadele; yaşamak adını verdiğimiz bir savaş meydanı; sadece başkalarıyla değil kendi içimizde de yaşadığımız çatışma; acı, kısa süreli neşe anları, korku, çaresizlik, bir dizi hayal kırıklığı; içimizde, hem bilinç düzeyinde hem de daha derinlerde çelişkiler; ilişkisizlik hali, büyük ıstırap, genelde kendine acıma, yalnızlık ve sıkıntı. Hal böyle olunca tüm bunlardan dinsel inanışlara kaçıyoruz: senin Tanrın ve benim Tanrım. İşte bizim hayatımız gerçekte budur. Kırk yıl boyunca ofise gitmek, bütün bunlardan gurur duymak, saldırganlık, rekabet, vahşet. İşte bizim hayatımız bu ve buna

yaşamak diyoruz. Ve bunu nasıl değiştireceğimizi bilmiyoruz. Toplumun yüzeysel yapısını değiştirmek istiyoruz: eski bürokrasinin yerine yeni bir bürokrasi vs. Oysa dışsal değişim ancak derin içsel bir devrim olduğunda anlam kazanır. O zaman içsel olan ile dışsal olan ayrı hareketler değil aynı hareket olur.

Öyleyse tüm bunları gördükten sonra, bu deliliği fark ettikten sonra neden bunu değiştirmiyoruz? İnsanların bunu sahiden görüp görmediğini, yaşamımızı olduğu gibi gözlemleyip gözlemlemediğini merak ediyorum. Yoksa insanlar bunu sadece lafta mı yapıyor? Bu noktada insanın tasvirin, açıklamanın, tasvir edilen, açıklanan şey olmadığını kavraması gerekiyor. Tüm bunları bildikten sonra, bu muazzam kargaşayı, sefaleti ve eziyeti gördükten sonra bunu neden kabulleniyoruz, niçin buna kendimizi alıştırıyoruz? Bundan kurtulmak için başka birisinin yardımını mı bekliyoruz? Ah, sayısız öğretmen, guru, kurtarıcı geldi ama durumumuz değişmedi. Hal böyle olunca insan başkalarına olan inancını yitiriyor. Umarım siz de yitirmişsinizdir. Bu demek değil ki kinik, sert ve acımasız olmalısınız. Ne var ki insan fiili gerçeği gördükten sonra kimse ona içsel anlamda yardım edemez. Tüm bunları fark edince, her gün yaşadığımız hayatın gerçekliğini, onun işkencesini ve acı verici sefaletini gördükten sonra insan, neden bütün bu olanları tam anlamıyla kavrayıp bu durumu değiştirmeye çalışmıyor? Eğer bunu yapmayacaksak eğitimin anlamı nedir? Eğer tüm bunlar kökten değişmeyecekse, onca yüksek lisansın, doktoranın faydası nedir?

Kısılıp kaldığımız bu tuzaktan, içine hapsolduğumuz bu kısır döngüden çıkmak için gereken enerjinin doğası nedir diye sormalıyız şimdi. Gereken itici kuvveti bize ne sağlayacak? Kuşkusuz bu itici kuvvet ne sözel olabilir ne de fikirlerden veya çıkarımlardan kaynaklanabilir. Bu enerjinin doğası özgürlüktür, özgür olma talebidir. Özgürlükten kastımız aklınıza esen her şeyi yapmanız, ahlaksızlık, disiplinsiz etkinlik

ve benzeri şeyler değildir. Özgürlük disiplinsizlik değildir, aksine özgürlük büyük bir disiplini gerektirir. Lütfen bu noktada şu hususa dikkat edin: "Disiplin" sözcüğü çoğumuzun kulağına çirkin bir kelime gibi gelse de aslında *öğrenmek* demektir. Yani kelimenin kökü öğrenmektir, uyum sağlamak değil: Taklit etmek değil öğrenmek, boyun eğmek değil ortaya çıkarmak. Öğrenmek veya ortaya çıkarmak kendi disiplinini getirir. Bu nedenle öğrenmek demek olan disiplin sadece bir şablona uymak değil, süreğen bir devinimdir. İnsan bunu lafta değil de gerçekten kavradığında, bunun hakikatini gördüğünde, bunu iliklerinde hissettiğinde, o zaman korkunun, endişenin, bu yakıcı ıstırapların cenderesinden kurtulmak için gereken enerjiyi kendinde bulur.

Kendi psikolojik yapımızı tam olarak kavramaya çalışırken iki çok önemli soruyla karşılaşıyoruz: Bizim de cevabını bulmaya çalıştığımız yaşamak nedir sorusu ve ölüm ve sevgi nedir sorusu. Nitekim bu sorular hayatımızın bir parçasıdır ve yaşamın kutsallığı sevginin ve ölümün ne olduğunu keşfetmekte yatar. Bu kutsallık ancak şu anda yaşamaktan doğar, geçmişte veya gelecekte değil. Ve bu sayede belki sevginin ve ölümün ne olduğunu bulabiliriz. Tekrar söyleyecek olursak, sevginin ve ölümün ne olduğunu öğrenmeden hayatın ne olduğunu bilemeyiz.

O halde çoğumuzun bu denli korktuğu ölüm nedir? Aklı başında, mantıklı, sağlıklı ve canlı bir insan ölümün anlamını kavrayabilir mi? Bunu derken, özellikle yaşlıları ve bir ayağı çukurda olanları, hastaları ve kimseler farkında olmadan ölüp gidecek insanları muhatap seçmiyoruz. Bu sorunun sizin için bir anlamı var mı? Çoğu zaman yaşlılara sorduğumuz bu soru aslında hepimizi ilgilendiriyor: gençleri, orta yaşlıları, yaşlıları ve ölmek üzere olanları. Yaşamın ne olduğunu –bir savaş meydanı, bir çatışma, bir sefalet olmayıp aslında son derece kutsal (eğer bu kelimeyi küçümsemeden kullanmama izin verirseniz) bir şey olduğunu– keşfetmeye

çalıştığımız gibi, ölümün ne olduğunu da öğrenmeye çalışacağız.

Bu soruya vereceğiniz tepkiyi merak ediyorum. Ya korkuya kapılırsınız ya da teoriler, inançlar öne sürersiniz; sözgelimi bütün Doğu'nun inandığı öte dünyadaki yaşama, reenkarnasyona dair inançlar. Onlar reenkarnasyona inanıyorlar ama bu hayatta hiçbir şey yapmıyorlar; başka bir şansının olduğuna inanmak insanı çok rahatlatan bir teoridir. Fakat tüm bunları bir kenara bırakıp şimdiki zamanı anlamak için geçmişi anlamamız gerekir. "Şimdiki zamanda yaşayacağım" diyemezsiniz, bunun bir anlamı yoktur, çünkü şimdiki zaman geçmişten geleceğe uzanan bir geçittir. "Şimdiki zamanda yaşayacağım" dediğinizde yaşayacak olan "siz" geçmişin ürünüdür. Çevrenize bir çember çizip "Bu şimdiki zamandır veya şu andır" diyebilirsiniz, ama şu anda yaşayan varlık geçmişin sonucudur: O tamamen geçmiştir. Şimdiyi yaşamak, –ne ideolojik olarak ne bir çıkarımdan yola çıkarak veya bir yargı olarak– şimdiki zamanda yaşamak ama gerçekten tamamen şimdiki zamanda yaşamak demek, şartlanmasız ve özgür olmak demektir.

İnsanın kendine ölümün anlamını, ölmenin ne demek olduğunu sorması nevrotik bir sorgulama değildir: Aksine bu, soruyu soran insanın çok sağlıklı, akıllı ve dengeli olduğunu gösterir, yoksa insan bu soruyu sormazdı. Bu soruyu sorması onun keşfetmekten artık korkmadığı anlamına gelir. Kuşkusuz beden sürekli yıpranıp pörsüyerek ölür, organizma çöker. İnsan çok akıllıca yaşarsa, aşırı baskıdan, gerilimden ve heyecandan uzak durursa ömrü biraz daha uzayabilir. Ya da doktorlar ve bilim insanları size kırk ya da elli yıl daha kazandıran bir hap ya da ilaç bulabilirler. Fakat bu tuzak içinde kırk veya elli yıl daha fazla yaşamanın ne anlamı olabilir ki? İnsan ölümün ne olduğunu sorarken tüm o eziyetlerden uzak bir halde gerçekten yaşamanın –eğer böyle yaşayabilirse– ne olduğunu, yani bildiğimiz yaşam tarzına son vermenin ne

anlama geldiğini de sormalıdır. İnsan öldüğünde ne olur? Her şey sona erer. Ruh ya da Hinduların Atman dediği şey sadece bir sözcüktür. İnsan ruh diye kalıcı bir "şeyin" var olup olmadığını bilmiyor. İçimizde kalıcı olan bir şey var mı yoksa biz kalıcı bir şeyin olmasını mı istiyoruz? İnsan kendini gözlemlediğinde kalıcı bir şey göremez: Her şey devinim halinde, bir akış içindedir. Ve insan öldüğünde bildiği her şeye bir ölü olarak tepkisiz kalır: ailesine, çocuklarına, işine, yazmak istediği veya yazdığı kitaplarına, deneyimlerine, birikimlerine ve sorumluluklarına. Tüm bilinen şeyler hem fiziksel olarak hem de psikolojik olarak son bulur. Ölüm işte budur. Sanırım çoğumuz böyle düşünüyoruz.

Peki, insan bildiği her şeye –elbette teknik bilgiler, ev adresi ve benzeri şeyler hariç– her gün bir ölü gibi tepkisiz kalabilir mi? Yani insan bildiği şeylere her gün psikolojik olarak son verebilir ve böylece zihni taze, genç ve masum kalabilir mi? İşte ölüm *budur*. Ve buna ulaşmak istiyorsak korkunun gölgesinde kalmamamız gerekir. Hiçbir sav, hiçbir direnç olmadan vazgeçmek. İşte bu ölümdür. Hiç denediniz mi bunu? Homurdanmadan, kendini geri çekmeden, direnç göstermeden size en fazla haz veren şeyden vazgeçmek (insan acı veren şeylerden her hâlükarda vazgeçebilir). Onları sahiden bırakmak. Bunu deneyin. Eğer yaparsanız zihninizin son derece uyanık, canlı, duyarlı, özgür ve yükten kurtulmuş hale geldiğini fark edersiniz. O zaman ihtiyarlık korkulacak bir şey olmaktan çıkar ve oldukça farklı bir anlam kazanır.

Ayrıca insan sevginin ne olduğunu kendi başına bulmalıdır. Çok fazla anlam yüklenmiş kelimelerden biridir sevgi; herkes bu kelimeyi rahatça kullanıyor ve sevgi kelimesi en karmaşığından en basitine kadar pek çok anlam taşıyor. Sahi nedir sevgi? Seven kalbin ve zihnin hali nasıldır? Sevgi haz mıdır? Lütfen bu soruları kendinize sorun. Sevgi arzu mudur? Eğer sevgi haz ise o zaman acıyı da beraberinde getirir. Eğer haz ve acı sevgiyle ilişkiliyse açıkçası o, sevgi değildir.

Hatırlayacağınız üzere hazzın düşüncenin ürünü olduğunu söylemiştik. Geçmişte yaşadığınız cinsel deneyimi düşünerek –onun üzerinde durarak, imge oluşturarak– o deneyimin hazzını sürdürürsünüz. Düşünce hazza yol açar ve aynı zamanda korkuyu besler: yarın korkusu, dün korkusu, insanın geçmişte yaptıklarını düşünmesi, yaşadığı fiziksel acıyı düşünmesi ve onun tekrarlanmasından korkması. Şu halde düşünce hazzı, korkuyu ve acıyı körükler. Öyleyse bunlara sevgi denebilir mi? Ama bizim tek bildiğimiz bu. Sevgi dediğimiz de bu. Karımı seviyorum ve seks için, yemeklerimi pişirmesi için ve aileme bakması için kendisine bağlı olduğum karım bir başkasına baktığında kızarım, öfkelenirim ve kıskançlığa kapılırım. Buna sevgi diyorsunuz. Sonra siz Tanrı sevgisini icat ediyorsunuz; sizden hiçbir şey istemeyen, size sırtını dönmeyen bir Tanrı. Onu cebinize koyuyorsunuz ve kıskançlığa, endişeye kapıldığınız durumlarda, sizi daha da büyük bir acımasızlığa götürdüğü halde, sizi koruduğuna inanıyorsunuz.

Tüm bunlara "sevgi" deniyor; ama gerçekten öyle mi? Elbette değil, çünkü sevgi düşüncenin ürünü olan bir şey değildir. Sevgi yeşertilemez. Sevgi hazla meydana getirilemez. Saldırgan, hırslı, rekabetçi bir adam nasıl sevebilir? Eğer o insan sevginin ne olduğunu öğrenmek istiyorsa –teoride değil pratikte– hırslarına, kibrine, başkalarına karşı beslediği nefrete son vermeli, sevgi olmayan her şeyi bir kenara bırakmalıdır. Fakat gördüğümüz gibi, biz bütün bunları yapıyor, sonra da sevgiden bahsediyoruz. Bizler aslında çok ciddi insanlar değiliz ve ciddi olmadığımız için de hayatımız bu halde. Demek ki ölmeden, her şeyden vazgeçmeden sevgi olmaz, çünkü sevgi her zaman yenidir ve seks ve hazdan oluşan bir rutin değildir. Zira dünyanın her yerinde çoğumuz için seks olağanüstü bir mesele hâline geldi, daha doğrusu haz aldığımız bir mesele. Niçin böyle olduğunu hiç merak ettiniz mi? Sanki seks dünyada ilk kez keşfedilmiş gibi bütün dergilerde, gazetelerde konu

ediliyor. "Sevgi" kelimesinin ilişkilendirildiği seks neden bu denli inatçı ve daimi bir sorun haline geldi? Zeki kişiler insanın tek bir şeyden bu kadar heyecan duymasının sebebini açıklamak için değişik savlar öne sürebilirler. Fakat bütün uzmanlar ve entelektüel gurular bir kenara itilirse, insan sekse neden bu denli saplandığını anlayabilir mi?

Bu soruya cevap vermek zorundasınız, onu elinizin tersiyle itemezsiniz, çünkü bu soru hayatımızın bir parçasıdır; büyük bir savaşa ve sefalete dönüşmüş olan hayat adını verdiğimiz bu şeyin bir parçasıdır. Neden seks bir sorun haline geldi? Daha doğrusu şöyle soralım: Neden insanın özgürce yaptığı şeylerden geriye sadece seks kaldı? İnsan seks yaparken kendini tamamen kaybediyor; o anda artık tüm acılardan, anılardan, eziyetlerden, rekabetten, saldırganlıktan, şiddetten ve kavgadan sıyrılıyor, yok oluyor. Yok olduğu için de önemli bir şey gerçekleşiyor; o zaman "ben" ile "sen", "biz" ve "onlar" ayrımı ortadan kalkıyor. Bu ayrım son buluyor ve o anda belki de büyük bir özgürlüğe kavuşuyorsunuz. Herhalde içinde böyle bir özgürlüğü bulabildiğimiz, geriye kalan tek şey seks olduğu için son derece önemli bir şey haline geliyor seks. Geri kalan hiçbir şeyde özgür değiliz. Düşünsel olarak, duygusal olarak ve fiziksel olarak bizler baskı altında kısıtlanmış ikinci el insanlarız ve teknolojik toplum tarafından iyiden iyiye şekillendirilmiş durumdayız. Seksin dışında bir özgürlük olmadığı için seks önem kazanıyor ve bu nedenle tumturaklı bir mesele haline geliyor. Biz size seks yapmamalısınız demiyoruz, bu çok saçma olurdu. Fakat köle olmaktan, ikinci el insan olmaktan, aslında pek de önemli olmayan şeyler hakkında bize söylenenleri sürekli tekrarlamaktan, devamlı ideolojik bir dünyada yaşamaktan, yani formüllerle yaşamaktan ve dolayısıyla gerçekte hiç yaşamıyor olmaktan kurtulabilir miyiz? Demek ki insan her açıdan, hem düşünsel olarak hem de kalben özgür olursa seks meselesi de belki bu kadar ciddi olmaz.

Ta başından sonuna kadar bu durumu gözlemledikten ve hiç değişmediğimizi fark ettikten sonra, insan neden değişmek için enerjiye sahip olamıyor diye sormalıyız. Bizi aya götüren olağanüstü derecede büyük bir enerjiye sahibiz ama açıkçası kendimizi değiştirecek enerjimiz yok. Ne var ki kendini değiştirmenin çok da kolay olmadığına ve ancak nasıl bakmanız gerektiğini bildiğinizde kolaylaşacağına sizi temin ederim. Onu değiştirmeye, bastırmaya, ötesine geçmeye veya ondan kaçmaya çalışmadan "olan"ı *gerçekten* görebildiğinizde, "olan"ın müthiş bir değişim geçirdiğine tanıklık edersiniz. Yani, zihin gözlem içinde tamamen sessiz kaldığında köklü bir değişim gerçekleşir. Ve tüm bunları gözlemlemek, bunu kendi içimizde derinlemesine görmek bizi bir başka soruya götürür: Meditasyon nedir? Zira meditasyon yapmayan bir zihin, hayatımızın tüm yapısını ve zincirini kavrayamaz. Belki yarın ahmakça bir örgüte bağlı olmayan, özgür ve dolayısıyla dindar kalan bir zihin halini tartışabiliriz. Meditasyon eylemi içindeki bir zihin halidir bu. Yarın gelmeniz için yapılmış bir davet değil bu. (*Gülüyor.*)

Eğer istiyorsanız şimdi bazı sorular sorabilirsiniz.

DİNLEYİCİ: Neden her birimiz "ben" yapısına sahibiz? Bunun kökeni nedir?

KRISHNAMURTI: Neden ayrı bir "ben" diye soruldu. Kendisinin diğer varlıklardan çok farklı olduğunu sanan bu kendine özgü varlık niçin mevcuttur? Neden tüm sorunlarıyla bu "ben" ve tüm sorunlarıyla "siz" –bu da "ben"dir– vardır? "Ben" "siz"den farklı değilim, çünkü siz de aynı sorunlara sahipsiniz, tek fark, siz onları farklı kılıflara sokuyor, farklı yollarla ifade ediyorsunuz. Fakat yine de o kendini farklı şekilde anlatan "ben"dir. Ben Hindistan'da doğdum ve orada eğitim aldım, siz burada doğdunuz ve burada eğitim aldınız. Sizin

kendi sorunlarınız var, benim de kendi sorunlarım var. Şu halde sizinle benim aramdaki fark nedir? Fiziksel anlamda değil elbette, sizin daha şişkin bir banka hesabınız olabilir, daha büyük bir eviniz ve daha güzel bir arabanız. Benim sahip olduğum şeylerden daha fazlasına sahip olabilirsiniz, ama daha iyi de olsa yüzeysel eğitiminizi ve onu ifade etme şansınızı, daha iyi işinizi ve falan filanı saymazsak aramızda temel bir fark var mıdır? Eğer fark yoksa bütün bu gürültü patırtı niye? Siz ve ben, onlar ve ben, biz ve onlar, siyah ve beyaz, sarı ve kahverengi. Neden? Farklı olmakta büyük bir haz vardır, fiyakalıdır. Ben özgünüm, biriciğim, harikayım. Siz de aynı şeyi söylersiniz, biraz farklı kelimelerle. Her birimizin olağanüstü biricik olması, bu kibir, insana büyük haz verir.

Biz gerçekten biricik miyiz? Siz de başkaları gibi acı çekiyorsunuz. Sizin de başkalarınınki gibi kafanız karışık. Siz de başkaları gibi kararsız, endişeli, saldırgan, vahşi, kuşkulu ve suçlusunuz. O halde "ben" ve sen", "biz" ve "onlar" şeklindeki bu temel bölünmeden kurtulduğumuz zaman herhangi bir ayrım söz konusu olabilir mi? Öyleyse gözlemci gözlemlenen şey, yani sen değil midir? Bunda engin bir sevecenlik vardır. Ancak ben kendi etrafıma dirence yol açan bir duvar ördüğümde, sen de kendi etrafına bir duvar ördüğünde, tüm sefalet başlar. Toplumsal yapı da bu "ben" ve "sen" ayrımını körüklüyor. Kibrimizin düşüncelerimizde ve toplumumuzda oluşturduğu bu ayrımdan kurtulamaz mıyız? Eğer bu denli ileriye gidebilirsen işte o zaman sevginin ne olduğunu muhtemelen anlayabilirsin.

DİNLEYİCİ: İnsan bir şeyin farkına varmaya çalışınca, harcaması gereken çaba hakkında bir şey söyleyebilir misiniz?

KRISHNAMURTI: Çaba nedir? Neden çaba sarf edelim ki? Çaba sarf etmezseniz, hiçbir şey olamazsınız, o zaman sonu-

nuzu ancak Tanrı bilir diyen bir geleneği kabullendiğimizi biliyorum. Keza bu geleneğe göre her ne pahasına olursa olsun çaba sarf etmelisiniz: Bu, şartlanmadır, gelenektir, kabul edilmiş normdur. Peki, efendim, çaba nedir ve neden çaba sarf etmeliyiz? Bu çok önemli bir sorudur. Her çabada bir çelişki yok mu? Lütfen bunu iyi takip edin. "Ben" "sen" olduğunda ki bu aslında muazzam derinlikte bir duygu ve anlayış gerektirir, yani sadece "ben", "sen"im deyip işin içinden çıkamazsınız, bunun hiçbir anlamı yoktur. Onlar ilişki içinde bir olduğunda ve dolayısıyla çelişkiden arındığında o zaman çabaya ne gerek var? Çaba diye bir şey söz konusu olmaz. Ancak psikolojik bir çelişki varsa, yani "olan"a karşı onun zıddı yani "olması" gereken varsa –ki bu çelişkidir– çaba gerekir. Bu durumda, "olan" "olması gereken" olmaya çabalar, şiddet şiddet-olmayana dönüşmeye çalışır. Bunda çelişki ve dolayısıyla çaba, olmayan bir şey olmaya çalışma söz konusudur. Öyleyse temelde çaba çelişkiyi ima eder: Ben buyum ama şu olmak istiyorum; ben başarısız biriyim ama Jüpiter sayesinde başarılı biri olacağım. Ben öfkeliyim ama öfkemden kurtulacağım falan filan. Zıtların oluşturduğu bir koridor ve keza çatışma.

Psikolojik açıdan bakarsak bir zıt var mıdır? Yoksa her zaman sadece "olan" mı vardır? Zihin "olan"la nasıl baş edeceğini bilmediğinden zıddını yani "olması gereken"i icat eder. Eğer "olan"la nasıl başa çıkabileceğini bilseydi çatışma diye bir şey olmazdı. Eğer zihin kendini kahramanla, mükemmel olanla, harika olanla kıyaslamaktan vazgeçebilseydi o zaman neyse o olurdu. O zaman bütün kıyaslamalardan, bütün zıtlardan kurtulan "olan", tamamen farklı bir şeye dönüşürdü. Bunda hiçbir surette çaba yer almazdı. Çaba çarpıtma demektir ve çaba çarpıtan iradenin bir parçasıdır. Oysa bize kalsa irade ve çaba bizim ekmeğimiz ve yağımız. Biz böyle yetiştirildik: Sınavda falancayı geçmelisin dediler bize. Böyle yetiştirilmiş olmamızda büyük bir kötülük ve sefalet yatıyor. Ve

"olan"ı görmek ve seçim yapmadan farkında olmak, zihni zıtların çelişkisinden kurtarır.

DİNLEYİCİ: Dün dediniz ki, insan ailesinin etrafındaki çemberden kurtulursa olağanüstü bir şey gerçekleşir. Bunu anlamayı çok istiyorum.

KRISHNAMURTI: Öncelikle insan çevresinde bir duvarın bulunduğunun sözde değil de gerçekten farkında mı? Her birimizin çevresinde bir duvar var: bir direnç duvarı, bir korku ve endişe duvarı. Kendi etrafıma ördüğüm "ben" bu duvarı oluşturuyor; bu "ben" ailedir ve ailenin her ferdi de kendi etrafına bir duvar örmüştür. O halde, tüm ailenin ve benzer şekilde cemaatin, toplumun etrafında da bir duvar var. Peki, insan bunun farkında mı? Bu dünyada yaşamamız gerektiğini düşünmüyor muyuz? Aksi halde "ben" yıkılır, keza aile de. Bu yüzden bu duvarı en kutsal şeymiş gibi koruyoruz. Şimdi eğer insan bunun farkına varırsa ne olur? Eğer insan kendi çevresindeki, ailesinin çevresindeki duvarı büsbütün yıkarsa aile sona mı erer? O zaman "ben" yani aile ile dünyanın geri kalanı arasındaki rekabete ne olur? Duvar olduğunda ne olup bittiğini gayet iyi biliyoruz: Direnç, çatışma, kavga ve acı; çünkü her ayrılıkçı hareket, her bencil etkinlik çatışmayı ve acıyı besler. Bu çemberin, bu duvarın tüm doğasının ve yapısının farkına vardığımızda ve onun nasıl oluştuğunu anladığımızda –yani her şeyin birdenbire bilincine erdiğimizde– o zaman ne olur? "Ben" ile "sen", "biz" ile "onlar" arasındaki ayrımı kaldırdığımızda ne olur? Ancak o zaman, daha önce değil, insan galiba "sevgi" sözcüğünü kullanabilir. Ve sevgi, çemberiyle veya duvarıyla "ben" olmadığı zaman gerçekleşen en harikulade şeydir.

DİNLEYİCİ: Kendimi gözlemlemeye çalıştığımda, neden kendimi dışarıdan bakan biri olarak buluyorum?

KRISHNAMURTI: Bir buluta hiç baktınız mı? Eğer onu seyretmişseniz sadece ondan mesafe ve zamanla birlikte fiziksel bir ayrılığın değil, içsel anlamda bir ayrılığın da söz konusu olduğunu fark etmişsinizdir. Başka bir deyişle, zihniniz başka şeylerle öylesine meşguldür ki asıl dikkatinizi buluta veremezsiniz; "ne güzel", "ne hoş" gibi insanların kullandıkları onca sözü bilirsiniz ama bütün bu sözlü ifadeler sizin gerçekten buluta bakmanızı engelleyen bir bariyer işlevi görür. Doğru mu? Peki, insan buluta sözlü olmayan bir şekilde, yani bulut hakkında bir imgeye sahip olmadan bakabilir mi? Bulut orada duran nesnel bir şey olduğundan, belki de insan bunu kolayca yapabilir ama insan kendine sözlü olamayan bir şekilde bakabilir mi? Bunu yapmak demek eleştiri, yargı ve kınama engellerini ortadan kaldırmak ve sadece gözlemlemek demektir. Zihniniz yargı, kınama ve benzeri şeylerden kurtulduğunda, kuşkusuz siz ile gözlemlediğiniz şey arasındaki mesafe ortadan kalkar: O zaman siz duvarın üstünden bakan kişi olarak orada bulunmazsınız. Siz şimdi o bulutsunuz. Ve o bulut olduğunuz için bu noktada bir sorun çıkıyor. Daha önce bulutu sizden ayrı bir şey olarak gözlemliyordunuz ama şimdi onu ayrılık olmadan gözlemliyorsunuz. Fakat o buluta göre yapacağınız her hareket yine dışarıdan yapılmış bir hareket olacaktır. Oysa eğer buluta *hareketsiz* bakarsanız, yani ona tam bir dingilik içinde bakarsanız, o zaman bu dingilikle gözlemlediğiniz şey, duvarın üstünden bakarak gördüğünüz şeyle aynı olmaz.

DİNLEYİCİ: (Duyulmuyor.)

KRISHNAMURTI: Yoksul ve günde on saat çalışmak zorunda olan bir insan hiç kuşkusuz şartlanmıştır ve her ne kadar

biraz değişebilse de içsel bir devrim yaşayamaz, çünkü içinde yaşadığı toplum tarafından şekillendirilmiştir. Şimdi bu kişi ne yapacak? Sorunuz bu mu efendim?

DİNLEYİCİ: O kişiyle ilgili olarak ben ne yapabilirim?

KRISHNAMURTI: O kişiyle benim ilişkim nedir diye soruyorsunuz. Bunu biraz farklı ifade edebilir miyim? Siz ile benim aramdaki ilişki nedir? Hayatımın büyük bir bölümünde yaptığım gibi burada da konuşmalar yaptım ve öbür gün buradan gideceğim. Şimdi bizim aramızdaki ilişki nedir? Biz herhangi bir ilişkiye sahip miyiz? Sizin elbette konuşmacıya dair bir imgeniz var: söyledikleri veya söylemedikleri, ona katılıp katılmadığınız vs. Gerçekten aramızda bir ilişki var mı? Canlı, uyanık, aktif, içi kıpır kıpır olan bir insanla, "Tanrı aşkına lütfen beni yalnız bırak, ben toplumun kapanına kısılıp kalmışım ve artık değişemem" diyen bir insan arasında gerçekten herhangi bir ilişki var mıdır? İnsanın bu adamla ilişkisi şefkat veya merhamet ilişkisi olabilir, hor görme ilişkisi değil. İnsan canlıysa ve içinde ve dışında olup biten her şeyin farkındaysa kendini değiştirebilir. Sonuçta toplumun ve dünyanın yapısını değiştirenler hep zeki bir azınlık olmuştur. O zaman belki başka bir dünya için şans doğabilir.

DİNLEYİCİ: Sözünü ettiğiniz bu içsel psikolojik devrim ne bende ne de benim arkadaşlarımın içinde gerçekleşmedi. Görebildiğim kadarıyla tarihteki pek çok insan da böyle bir devrimi yaşamadı. "Olan"a bakmaya çalışıp "olan"ı gördüğümde de bu devrim meydana gelmiyor. Yine de siz onun gerçekleşeceğine dair umudumuzu canlı tutmak istiyorsunuz ve dolayısıyla bana göre sizin bu umudunuz "olan"la çelişiyor.

KRISHNAMURTI: Umarım hiç kimseye bir umut aşılamıyorumdur. (*Gülüyor.*) Bu en feci şey olurdu. Eğer benden veya bir başkasından umut bekliyorsanız gerçekte var olan umutsuzluktan kaçıyorsunuz demektir. Lütfen bu noktaya dikkat edin. Gerçekte var olan bu umutsuzluğa bakabilir misiniz? Salt bir varsayım, arzuladığınız bir şey olan umudu değil de gerçekte var olan korkuyu ve umutsuzluğu gözlemleyebilir misiniz? Umutsuz ve yargısız bir halde "olan"a bakabilir misiniz? Onu gerçekte olduğu gibi görüp onunla doğrudan irtibat kurabilir misiniz? Bunu yapmak demek ona sözsüz, korkusuz, çarpıtmasız bakmak demektir. Bunu yapabilir misiniz? Hiç çarpıtmaksızın gerçekten "olan"a bakabilirseniz o zaman her şeyin muazzam bir değişim geçireceğini göreceksiniz: O artık umutsuzluk olmaz, tamamen farklı bir şey olur. Fakat ne yazık ki çoğumuz şartlanmış durumdayız ve bizler her zaman ideal olanı umuyoruz ki bu da bir kaçıştır. Bütün kaçışları, bütün umutları –acı çektiğiniz veya şüphe duyduğunuz için değil, sadece bu korku ve umutsuzluğun var olduğunu gördüğünüz için– bir kenara atarsanız o zaman bakmakta özgür olursunuz. Ve zihin özgür olduğunda umutsuzluk olabilir mi?

DİNLEYİCİ: Seks her zaman bir kaçış mıdır?

KRISHNAMURTI: Bilemem. (*Gülüyor.*) Sizce öyle midir? Gördüğünüz gibi seks sırf kaçıştır. Uygulaması kendinizi günlük sefaletten, koşuşturmacadan ve çelişkilerden kurtulmuş hissetmenizi sağlayan tek şey seks olduğu için o bir kaçış haline gelmiştir; ve dolayısıyla seks kaçmanızı sağlayan bir kapı haline gelmiştir. Ve eğer kaçarsanız, bu kaçış korkuyu besler. Ama seksin bir kaçış olduğunu fark ederseniz o zaman her şey değişir.

4

Bu bizim son sohbetimiz. Daha önce belirtildiği gibi, meditasyon konusunu hâlâ konuşmak istiyor musunuz?

DİNLEYİCİLER: Evet.

KRISHNAMURTI: Ona geçmeden önce, sanırım tutku ve güzellik meselesini düşünmemiz gerekli. "Tutku" kelimesi "acı çekmek" anlamına gelen bir kelimeden türemiştir, ama bu kelimeyi keder ve şehvetten daha farklı bir anlamda kullanırız. Tutku olmadan insan pek bir şey yapamaz ve tutku, meditasyonun ne olduğuna dair karmaşık soruya geçmek için gereklidir. Kullandığımız anlamıyla –ve muhtemelen ona farklı bir anlam da veriyor olabiliriz– tutku, "ben" ve "sen", "biz" ve "onlar" tamamen terk edildiğinde ve bu terk edişle birlikte derin bir sadelik hissi olduğunda gerçekleşir. Bir papaz ve rahibin sadeliğini kastetmiyoruz çünkü onların sadeliği haşindir, kontrol ve bastırmayla yönetilir ve sürdürülür. Haşin olmayan bir sadeliğin sonucu olan bir tutkudan söz ediyoruz. Sade bir zihin, gerçekten güzel bir zihindir. Güzellik de oldukça karmaşık bir meseledir. Yaşamlarımızda ondan çok az bulunur: Burada, etrafı, muhteşem asırlık ağaçlardan oluşan şirin bir koru, masmavi bir gökyüzü ve hoş günbatımlarıyla çevrili güzel bir binada yaşıyoruz; ama güzellik deneyimin özü değildir. Güzellik, insanın kendi kendine yarattığı bir şey değildir. Derinden güzel olan şeyleri algılamak için, sadece zihnin sessiz olması yetmez, ayrıca zihin-

de büyük bir boşluk da olmalıdır. Umarım bunlar kulağınıza saçma gelmiyordur; sanırım sohbetimiz ilerledikçe söylediklerim daha anlaşılır hale gelecek.

İçimizde o kadar az boşluk var ki. Zihinlerimiz sınırlı, dar, kendimiz hakkında kaygılı ve sosyal, kişisel, idealistçe ve benzeri çeşitli faaliyetlere mahkûm durumda. Gözlemciyle gözlenen şey arasında ve "beni" oluşturan bu direnç duvarının etrafında ve içinde belli bir boşluk bulunsa da, ne direnç duvarına ne de merkeze bağlı olmayan başka bir boşluk daha vardır. Ve bu boşluk, güzellik ve tutkuyla birlikte, meditasyonun ne olduğunun anlaşılması için elzemdir. İzin verirseniz buna geçelim.

Batı'nın kendi "tefekkür" kelimesi var, ama ben bunu Doğu'da anlaşılan meditasyonla aynı görmüyorum. O zaman ilk olarak "meditasyon" kelimesinden genel olarak ne anlaşıldığını, yani meditasyon yoluyla insanın büyük bir sonuç, büyük bir deneyim elde etmesini bir kenara bırakalım. Daha sonra bu fikrin doğruluğunu ya da yanlışlığını inceleyebiliriz. "Meditasyon" kelimesinin anlamı, düşünüp taşınmak, enine boyuna düşünmek, değerlendirmek, bir daha derin bir açıdan incelemek, kişinin bir şeyi tamamen anladığını hissetmesi, kişinin keşfedilmemiş zihninin gizli oyuklarına ve duygu derinliğinin gizemine nüfuz ettiğini hissetmesidir. O zaman meditasyon, kelimenin gerçek anlamıyla, kendine has bir güzelliğe sahiptir. Nitekim biz de meditasyondan –tabii insan onun ne anlama geldiğini biliyorsa– yaşamdaki en sıra dışı şeylerden biriymiş gibi bahsediyoruz. Bu meditasyon bütün deneyimleri aşar. Mistik, romantik ya da duygusal bir konu değildir o, daha ziyade muazzam bir doğruluk, erdem ve düzen gerektirir. Ayrıca deneyim meselesi de bütünüyle anlaşılmalıdır. Dolayısıyla deneyime sadece sözlü bir giriş yapılmamalı, salt kelimelerle açıklanamayan bir şey de hissedilmelidir. Meditasyon düşünceyle varılan hayali, mistik bir durum değildir, doğru davranışın kaynağı ortaya konulduğun-

da doğal olarak ve kolayca açığa çıkan bir şeydir. O kaynak olmaksızın, meditasyon yalnızca bir kaçış, bir fantezi, hayali ölçülerin ve deneyimlerin bir aracı olarak haz alınan bir şey haline gelir.

Böylece meditasyon meselesine geçiyoruz. Geçilmeli de, çünkü meditasyon sevgi, ölüm ve yaşamak kadar –hatta daha da– önemlidir, çünkü hakikatin ne olduğu meditasyon yapan zihin sayesinde anlaşılır. Benim düşünceme göre, ilkin, hem Doğu'da hem de son zamanlarda burada, bu ülkede meditasyon hakkında genel olarak kabul edilen şeylerin yanlışlığına ya da doğruluğuna dair oldukça net olmalıyız. Doğu'da meditasyon genelde düşüncenin kontrol edilmesini içeren ve bu kontrolün belirli bir yöntem veya sisteme dayandığı bir uygulama olarak anlaşılır. Hindistan'da ve Budist dünyasında Zen de dahil olmak üzere bu tür bazı sistemler vardır. Sistemler ve yöntemler, kişinin gerçekliğin açığa çıktığı sessizlik haline ulaşması pratiği olarak sunulmaktadır. Genel olarak çeşitli şekillerdeki meditasyondan anlaşılan da budur.

Bütün bunlar ilginizi çekti mi? Neden ilginizi çektiğini anlamıyorum, çünkü benim hiç çekmedi. (*Gülüyor.*)

Swamiler, yogiler, maharişiler ve diğerleri tarafından icat edilmiş sistemler mevcuttur; bir dizi kelime ve anlamları ya da bir ifade, bir resim, bir imaj veya büyük anlamlar taşıdığı varsayılan bazı alıntılar üzerine meditasyonlar yapılmaktadır. Bir de, bu ülkeye takdim edilen ve gurunun müritlerine gizlilik içinde verdiği belirli Sanskritçe kelimelerin tekrar edildiği "mantra yoga" denen şey var. Bunları günde üç dört kere ya da yüz veya bin kere –artık sayısı size kalmış– tekrar edersiniz, böylece zihni sessizleştirir ve bu dünyadan başka bir dünyaya geçebilirsiniz. Bariz biçimde, –ister Sanskritçe, ister Latince, hatta ister Yunanca ve Çince– bir dizi kelimenin tekrarı zihinde belli bir dinginlik oluşturur; tekrar edilen kelime, zaten körelmiş olan bir zihni daha da körelmiş hale ge-

tiren belli bir hal oluşturur. (*Gülüşmeler.*) Lütfen gülmeyin efendim; bu oldukça ciddi bir meseledir, çünkü sürekli seyir halindeki zihnin kelime tekrarıyla dinginleştirilmesi, çeşitli türleriyle birlikte, Doğu'da büyük ölçüde uygulanan şeylerden biridir. Dolayısıyla kelime, özellikle Sanskritçe olduğunda çok önemli hale geliyor, çünkü Sanskritçe belirli bir tonlamaya ve niteliğe sahip sıra dışı bir dildir ve dolayısıyla onun sayesinde bir şeylere erişmek umut ediliyor. "Coca-Cola" veya "Pepsi-Cola" gibi bir kelimeyi –hangi kelimeyi isterseniz– tekrar ederseniz de sıra dışı bir hisse sahip olabilirsiniz. (*Kahkahalar.*) Bu yüzden böyle bir tekrarın sadece Doğu'da değil Katolik kiliseleri ve manastırlarında da yapıldığını görebilirsiniz. Bu tekrar zihni oldukça sığ, boş ve körelmiş hale getirir. Onu bir duyarlılığa, algı niteliğine eriştirmez. Ayrıca tekrar eden insan, görmek istediğini görendir. O yüzden meditasyon denen bu belli uygulama biçimini gayet makul olarak bir kenara atabiliriz, sırf birisi böyle söylediği için değil, tekrarla zihnin bariz biçimde daha körelmiş ve duyarsız hale geldiğini apaçık görebildiğimiz için. Lütfen, konuşmacının sizi hiçbir surette herhangi bir yöntem veya sisteme ikna etmeye çalışmadığını bilin. O buna inanmıyor; birazdan göreceğiniz üzere, meditasyon için hiçbir yöntem yoktur.

Bir dizi duruşu şart koşan başka sistemler de vardır; bu sistemlere göre doğru bir şekilde bağdaş kurup derin nefes alırsanız zihni sessizleştirebilirsiniz. Bir hikâye vardır: Büyük bir hoca bahçede oyalanırken öğrencilerinden birisi ona yaklaşır, yere oturur, kendisine daha önce öğretilen duruşa geçer ve hocasının başka talimatlar vermesini bekler. Hocası onun yanına oturur ve otururken o sırada gözlerini kapatıp derin derin nefes alan öğrencisini seyreder. Bunun üzerine hocası sorar: "Ne yapıyorsun dostum?" Öğrenci yanıtlar: "En yüksek farkındalığa erişmeye çalışıyorum." Ardından hoca iki çakıl taşı alır ve onları birbirine sürtmeye başlar. O sürttükçe, farkındalığın en yüksek seviyesinde olan öğrenci gözlerini

açar ve hocasının yapmakta olduğu şeyi inceleyerek sorar: "Hocam ne yapıyorsunuz?" Hoca yanıtlar: "İki taşı birbirine sürtüyorum ki ikisinden biri ayna haline gelsin." Dolayısıyla öğrenci güler ve şöyle der: "Hocam, bunu bin yıl boyunca yapsanız da bir taştan bir ayna elde edemezsiniz." Bunun üzerine hoca aynen karşılık verir: "Sen de burada bin yıl bile otursan istediğini elde edemezsin!"

Bu tür nefes alma ve doğru duruş sistemleri var. Dik oturulduğunda ya da dümdüz yatıldığında kanın beyne daha kolay aktığı ama fazla eğilmenin bu akışı kısıtladığı bilinmektedir. Dik oturmanın mantığı bu. Düzenli nefes almak da kana daha fazla oksijen getirip dolayısıyla bedeni sakinleştirir ve biz de onun önemini ya da önemsizliğini tartışabiliriz. Bu uygulamanın mantığı şudur: Gurunun şart koştuğu yöntemi uygularsanız o gün daha yüksek bir anlayış derecesine ya da cennete, dünyadaki ve dünyanın ötesindeki en yüce şeye yaklaşarak sessizliğe ulaşırsınız. Gurunun aydınlanmış olması ve öğrencisinden daha fazla şey bilmesi gerekir. Sanskritçe *guru* kelimesi "işaret eden" anlamına gelir; guru, bir yol işareti gibi sadece işaret eder. Size ne yapacağınızı söylemez. Elinizden tutup size yön bile göstermez: Sadece işaret edip sizi yapacağınızla baş başa bırakır. Ama bu kelime, onu kendileri için kullananlar tarafından yozlaştırıldı, çünkü yozlaşmış gurular yöntemler sunuyorlar.

Peki, bir yöntem, bir sistem ne demek? Lütfen bunu iyi dinleyin çünkü yanlış olanı eleyerek –yani değillemeyle– doğru olan bulunur. Biz de böyle yapıyoruz. Bariz biçimde yanlış olanı tamamen değillemeden hiçbir şekilde anlayışa ulaşılamaz. Belirli sistemleri veya meditasyon biçimlerini uygulayanlarınız bunu kendi kendilerine sorgulayabilirler. Bir şeyi gün be gün uygulayarak, Katolik rahipler gibi sabahın ikisinde üçünde kalkarak ya da gün boyu belirli zamanlarda sessizce oturarak, kendinizi kontrol edip düşüncenizi sisteme veya yönteme göre şekillendirerek neye eriştiğinizi kendini-

ze sorabilirsiniz. Aslında bir ödül vaat eden bir yöntemi takip ediyorsunuzdur. Ve bir yöntemi her gün uyguladığınızda zihniniz bariz biçimde mekanik bir hale gelir. Bunda hiçbir özgürlük yoktur. Bir yöntem, ne yaptığını bilmesi gereken biri tarafından şart koşulan bir yolu ima eder. Affınıza sığınarak söylüyorum, eğer bunu göremeyecek kadar akıllı değilseniz, mekanik bir sürece yakalanırsınız. Yani günlük uygulama, günlük cilalama, hayatınızı bir rutine çevirir, böylece yavaş yavaş, nihayet –beş, on veya daha fazla yıl olabilir– doğruluğun, aydınlanmanın ve gerçekliğin ne olduğunu anlayacak aşamada olursunuz. Şu apaçık bir gerçektir ki hiçbir yöntem bunu yapamaz çünkü yöntem bir uygulamayı içerir; ve bir şeyi her gün tekrar eden bir zihin mekanik hale gelir, duyarlılık ve tazelik vasfını yitirir. Ortaya koyulan sistemlerin yanlışlığını bu noktada da görebiliriz. Öte yandan yöntemlerin sadece birkaç kişiye açıklandığı başka okült sistemler ve Zen vardır. Konuşmacınız bunlardan bazılarıyla karşılaştı ama hiçbir anlamları olmadığından onları daha en baştan bir kenara attı.

Böylece, yakından inceleme, anlama ve zekâ yoluyla insan kelimelerin tekrarını ve otoriteyi, *bilmeyene* karşı bileni temsil eden guruyu tamamen bir kenara bırakabilir. Bildiğini söyleyen insan veya guru aslında *bilmiyordur*. Hakikatin ne olduğunu hiçbir zaman bilemezsiniz, çünkü o yaşayan bir şeydir, oysa bir yöntem, bir yol –sanki hakikat, siz rahat edin diye sabitleştirilmiş, kalıcı hale getirilmiş bir şeymiş gibi– hakikate ulaşmak için gereken adımlar atılmasını şart koşar. Otoriteyi tamamen bir kenara atarsanız –kısmen değil, konuşmacının otoritesi de dahil *tüm* otoriteleri– o zaman çok doğal olarak bütün sistemleri ve kelimelerin salt tekrarını bir kenara atarsınız.

Bütün bunları bir kenara attıktan sonra, herhalde, düşünen zihnin ne olduğu meselesine geçebiliriz. Daha önce bahsettiğimiz üzere, doğru davranışın bir temeli olmalı; ve bu te-

mel, günlük yaşamdaki uygulanışı saygınlık uyandırmaktan öteye gitmeyen ve dolayısıyla doğruluktan uzak olduğu halde doğru addedilen bir fikrin aranmasından ibaret olmamalı. Toplum tarafından ahlaki olarak kabul edilen saygın bir şey, ahlaki olamaz: O doğru değildir. Bütün bunları kabul ediyor musunuz?

Ahlaklı olmanın, erdemli olmanın ne anlama geldiğini biliyor musunuz efendim? Bu iki kelimeden hoşlanmayabilirsiniz ama gerçekten ahlaklı olmak bütün saygınlığı –toplumun ahlaklılık olarak nitelediği saygınlığı– yitirmektir. Hırslı, açgözlü, kıskanç, şiddete yatkın, rekabetçi, yıkıcı, öldürmeye meyilli olabilirsiniz ve toplum bütün bunları ahlaka uygun, dolayısıyla saygın kabul edecektir. Ne var ki biz tümüyle farklı bir ahlak ve erdemden, toplumsal ahlakla hiçbir ilgisi olmayan bir şeyden bahsediyoruz. Erdem düzendir, ama bir tasarım veya şablona göre bir düzen değil, kilise, toplum ya da kendi ideolojik ilkeleriniz tarafından şart koşulan bir şey değil. Erdem, düzen demektir. Düzen, düzensizliğin ne olduğunu anlamak ve zihni o düzensizlikten –direnç, hırs, kıskançlık, acımasızlık ve korkunun düzensizliğinden– özgür kılmak demektir. Bundan, tıpkı alçakgönüllülük gibi yine düşünceyle geliştirilemeyen erdem doğar. Boş bir zihin, kendi boşluğunu saklamayı umarak alçakgönüllülüğü geliştirmeye çabalayabilir ama böyle bir zihinde alçakgönüllülük yoktur. Benzer şekilde, erdem de bir uygulamanın sonucu olmayan, yani çevresel etkiye bağımlı olmayan canlı bir şeydir; erdemli davranış doğru, haklı, içtenlikli dürüst bir davranıştır. Çoğumuz dürüst değiliz. İdealleri olan ve onların peşine düşenler özellikle dürüst değiller, çünkü onlar gerçekte oldukları gibi davranmazlar. O yüzden bu temel atılmalıdır ve bu temelin nasıl atılacağı meditasyonun ne olduğunun anlaşılmasından daha önemlidir: Aslında temeli atmak, meditasyonun

ta kendisidir. Eğer bu temelin atılmasında herhangi bir direnç, bastırma ve kontrol rol oynarsa, o zaman bu eylemimiz artık doğru olmaz, çünkü içinde çaba barındırır ve çaba, dün dediğimiz gibi, sadece kişinin kendi içindeki çatışmadan doğar.

Zihnin dünyada uygulanan ahlakın hiç de gerçekten ahlak olmadığını fark etmesi ve bunu anladıktan sonra, o ahlakın kıskançlığını, hırsını ve açgözlülüğünü gördükten sonra çaba sarf etmeden özgür olması mümkün müdür? Sözlerim yeterince açık mı? Yani, kıskançlığın yalnızca belirli bir biçimini değil tümümü görmek, tam anlamını kavramak, onu sadece bir düşünce olarak değil de gerçekten görmek; işte bu görme eylemi zihni kıskançlıktan özgür bırakır. Böylece o özgürlükte hiç çatışma olmaz. O zaman doğruluk, çatışmanın ve eğitilmiş bir zihnin sonucu olamaz. Öğrenmenin (ki bu, "olan"ın anlaşılmasıdır) ne olduğunu anlayan bir zihinde, öğrenme kendi disiplinini beraberinde getirir ve böyle bir disiplin olağanüstü sadedir. İşte durum budur: Eğer temeli bu şekilde attıysanız ilerleyebiliriz, ama kelimenin derin anlamıyla erdemli değilseniz, meditasyon bir kaçış, dürüst olmayan bir etkinlik haline gelir. Akılsız, körelmiş bir zihin bile, kendini uyuşturucu maddelerle ya da kelimelerin tekrarıyla sessizleştirebilir ama doğruluk, büyük bir duyarlılık, dolayısıyla büyük bir sadelik –küller ve peştamallarla değil, zira bu da yapmacıklık ve dışa yönelik bir gösteridir–, içe yönelik ve derinden bir sadelik gerektirir. Böyle bir sadeliğin büyük bir güzelliği vardır: Saf çelik gibidir.

Meditasyonun başlangıcı, bariz biçimde kendimizi anlamakta yatar. Kişinin kendini anlaması, oldukça karmaşık bir konudur. Bilinçli zihin ve –derin ya da saklı zihin denilen– bilinçdışı vardır. Bilinçdışına neden bu kadar büyük önem verildiğini bilmiyorum. Geçmişin hazinesidir o; buna hazine denebilirse. Irksal miras, gelenek, hatıralar, güdüler, saklı ta-

lepler, dürtüler, arzular, arayışlar ve baskılar. Bilinçli zihin, analiz yoluyla bilinçdışının tümünü, zihnin o derin, saklı, gizli katmanlarını elbette keşfedemez, çünkü bu çok uzun yıllar alır. Dahası, bilinçdışını incelemeyi üstlenen bilinçli bir zihin, olağanüstü tetikte, şartlanmamış, keskin ve tarafsız bir algıya sahip olmalıdır. Bu nedenle bilinçdışını keşfetmek çetrefilli bir sorun haline gelir. Bilinçdışının kendini rüyalar ve imalarla açığa vurduğu, rüya görmemiz gerektiği, yoksa çıldırabileceğimiz söylenir. Neden rüya görmemiz gerektiğini hiç soran var mı? Hepimiz rüya görmemiz gerektiğini kabullendik. Bildiğiniz üzere, bizler çok çağdaş ve büyük ölçüde ileri olmamıza rağmen, geleneklere en bağlı insanlarız, geleneği kabul ederiz ve hep "Evet" deriz. Hiç "Hayır" demeyiz, hiç şüphe etmeyiz, hiç sorgulamayız. Bir otorite veya uzman gelir ve şunu ya da bunu söyler, biz de hemen katılır ve "Doğru efendim, bizden daha iyi biliyorsunuz," deriz. Ama biz tüm bu bilinçdışı, bilinç ve rüyalar meselesini sorgulayacağız.

Niçin rüya görmek zorunda olasınız ki? Elbette, gün boyunca bilinciniz işle, tartışmalarla, ailevi meselelerle çok meşgul olduğu için. Bütün bu sürede bilinçdışı sürekli çene çalıyor, kendi kendine konuşuyor, sayıyor; öyle yaptığını hepiniz biliyorsunuz. O yüzden geceleri, beyin biraz daha sessiz ve tüm vücut biraz daha rahat olduğunda, derin katmanların içeriklerini zihne yansıtması, anlayacağınızı umduğu ipuçları vermesi gerekir. Gün içinde hiç düzeltme yapmadan uyanık olmayı, seçim yapmadan farkında olmayı, düşüncenizi, güdülerinizi, söylediklerinizi, nasıl oturduğunuzu, kelimeleri kullanma şeklinizi, vücut hareketlerinizi izlemeyi denediniz mi? Hiç denediniz mi bunu? Gün boyunca düzeltmeye niyetlenmeden, kendi kendinize "Ne berbat bir düşünce, bundan kurtulmam gerek," demeden, sadece izlemek için izlerseniz, o zaman yine gün içinde güdülerinizin, taleplerinizin ve dürtülerinizin örtülerini kal-

dırdıktan sonra gece uyuduğunuzda, zihninizin ve beyninizin daha sessiz olduğunu göreceksiniz. Ayrıca eğer çok derinlere inerseniz hiçbir rüyanın mümkün olmadığını da fark edeceksiniz. Sonuç olarak, zihin uyandığında kendini olağandışı ölçüde canlı, etkin, dinç ve masum bulur. Bütün bunları deneyecek misiniz yoksa bunlar sadece laf kalabalığı olarak mı kalacak merak ediyorum.

Başka bir sorun daha var. Sahip olduğumuz zihin, hep hesap yapar, kıyaslar, uğraşır, didinir, sürekli kendi kendine konuşur veya başkası hakkında dedikodu yapar; her gün, gün boyunca ne yaptığını bilirsiniz. Böyle bir zihin muhtemelen neyin doğru olduğunu göremez ya da neyin yanlış olduğunu algılayamaz. Böyle bir algı yalnızca zihin sessiz olduğunda mümkündür. Konuşmacının ne söylediğini dinlemek isterken –eğer ilgileniyorsanız– zihniniz sessizdir: Konuşmayı veya başka bir şey düşünmeyi bırakır. Bir şeyi çok net bir biçimde görmek istiyorsanız –karınızı ya da kocanızı anlamak istiyorsanız veya bir bulutu bütün görkemi ve güzelliğiyle görmek istiyorsanız– bakarsınız ve bakmak sessizlik içinde olmalıdır, yoksa göremezsiniz. O yüzden durmadan konuşan, hareket eden, çene çalan, didinen, iz süren, korkan bir zihin hiç sessiz olabilir mi? Eğitimle, bastırmayla veya kontrolle değil de yalnızca sessizlikle olabilir mi?

Profesyonel meditasyoncular bize kontrol etmemizi söylerler. Kontrol, sadece kontrol eden birini değil kontrol edilen bir şeyi de ima eder. Zihninizi izlerken düşünceniz uzaklaşır ve siz onu geri çekersiniz; ardından yine uzaklaşır ve siz onu yine geri çekersiniz. Bu oyun sürekli devam eder. Ve eğer aşağı yukarı on yıllık bir sürenin sonunda, zihninizi hiç uzaklaşmayacak ve hiçbir surette düşünce üretmemesini sağlayacak ölçüde tamamen kontrol edebilirseniz, en olağanüstü duruma erişeceğiniz söylenir. Ama aslında, tam tersine hiçbir şeye erişemeyeceksinizdir. Kontrol, direnç demektir. Lütfen

buna dikkat edin. Yoğunlaşma, düşünceyi sınırlı bir alanın içine hapseden bir tür dirençtir. Zihin, tek bir şey üzerine yoğunlaşmaya yönelik eğitilirse esnekliğini, duyarlılığını kaybeder ve tüm yaşam alanını kavramayı beceremez hale gelir.

Peki, bir zihnin, dışlamadan ama aynı zamanda kontrol amacıyla boyun eğmeden, uyum sağlamadan veya bastırmadan bu tür bir yoğunlaşmaya ulaşması mümkün müdür? Yoğunlaşmak çok kolaydır; her okul çocuğu bunu –nefret etse de yoğunlaşmaya zorlandığından– öğrenir. Yoğunlaşırken muhakkak direnirsiniz; tüm zihniniz bir şeye odaklanır ve eğer zihninizi tek bir şeye odaklanması için günden güne eğitirseniz, doğal olarak keskinliğini, genişliğini, derinliğini kaybeder ve içinde hiçbir boşluk kalmaz. O halde sorulması gereken soru şudur: Zihin böyle bir –doğru kelime değil ama– yoğunlaşma vasfına, tüm dikkatini kaybetmeden tek bir şeye dikkat kesilme vasfına sahip olabilir mi? "Tüm dikkat" ifadesiyle, bütün zihninizle vermiş olduğunuz, içinde hiç korku, acı, kazanç güdüsü, haz –zira hazzın ne olduğunu zaten anladınız– bulunmayan dikkati kastediyoruz. O yüzden zihin böylece tamamen –yani kalbinizle, sinirlerinizle, gözlerinizle, tüm varlığınızla– dikkat kesildiğinde, bu dikkat, küçük bir parçaya verilen dikkati de kapsar. Bulaşıkları yıkarken, bu direnç, olağan yoğunlaşmanın eşlik ettiği bu daralma olmaksızın işinize dikkat edersiniz.

Temeli doğal yoldan atmak gerektiğini gördükten sonra, herhangi bir çarpıtmaya ve çabaya başvurmadan ve her türlü otoriteyi bir kenara atarak zihnin deneyim arayışı üzerinde düşünebiliriz. Çoğumuz öylesine bariz biçimde anlamsız, yavan ve rutin bir yaşam sürüyoruz ki uyuşturucu maddeler dahil çeşitli uyarımlar yoluyla sürekli daha geniş ve daha derin deneyimler arıyoruz. Şimdi, insanın bir deneyim yaşarken o deneyimi tanıması, o deneyimi daha önce de yaşadığını gösterir, aksi halde o deneyimi tanıyamazdı. Belli bir Kurtarıcıya tapmaya şartlanmış Hıristiyan, uyuşturucu madde

alırken veya değişik yollarla bazı büyük deneyimlerin peşine düşerken açıkçası kendi şartlanmasından ötürü olduğundan farklı görünen bir şeyi görecek ve dolayısıyla gördüğü şey, kendi yansıması olacaktır. Bu, büyük bir aydınlığa, derinliğe ve güzelliğe sahip en sıra dışı şey de olsa yansıtılan yine de onun geçmişi olacaktır. Dolayısıyla, yaşama önem ve anlam katmanın bir aracı olarak deneyim arayan zihin, gerçekte kendi geçmişini yansıtıyordur, ama özgür olduğu için bunu aramayan zihin oldukça farklı bir niteliğe sahiptir.

Bu konuşmanın başından buraya kadar sözünü ettiğimiz her şey meditasyonun bir parçasıdır: Gerçeği görmek, gurunun, otoritenin, sistemin yanlışlığını fark etmek, salt çevrenin sonucu olmayan ve içinde çabanın hiç bulunmadığı bir davranışın temelini atmak. Tüm bunlar meditasyonun niteliğini işaret eder. Bu noktada insan, içinde çatışmanın bulunmadığı tüm bu yaşam pratiğini anladıktan sonra, sessizliğin ne olduğunu keşfetmeye geçebilir. Gerekli hazırlıkları yapmadan keşfetmeye geçerseniz sessizliğinizin hiçbir anlamı olmaz, zira güzellik, sevgi, ölüm ve erdem gerçekten anlaşılmayınca, zihin sığ kalır ve ürettiği her sessizlik ölümün sessizliği olur. Fakat eğer bu akşam konuşmacıyla yolculuğa çıkmışsanız –umarım çıkmışsınızdır– o zaman "Sessizlik nedir, sessizliğin niteliği nedir?" sorusuna geçebiliriz. Unutmayın ki herhangi bir şeyi çaba göstermeksizin, çarpıtmaksızın ve apaçık görmek isteyen zihin sessiz olmalıdır. Sizin yüzünüzü görmek istiyorsam, sesinizin güzelliğini dinlemek istiyorsam, nasıl bir insan olduğunuzu görmek istiyorsam, zihnim sessiz olmalı ve çene çalmamalıdır. Eğer çene çalıp konudan uzaklaşırsa o zaman sizin ne güzelliğinizi ne de çirkinliğinizi görebilirim. O yüzden sessizlik, gecenin gündüz için gerekli olması gibi, böyle bir görüş için gereklidir; ayrıca sessizlik ne gürültünün ürünü ne de gürültünün kesilmesidir. Tüm diğer nitelikler varlık kazandığında o sessizlik zaten doğal olarak ortaya çıkar.

Biliyor musunuz efendim, o sessizlikte boşluk vardır, ama bu boşluk gözlemciyle gözlemlenen arasındaki –örneğin benimle mikrofon arasındaki (o olmadan göremeyeceğim)– boşluk değildir. Sessiz bir zihin, ne nesnenin ne de gözlemcinin yaratabileceği büyük bir boşluğa sahiptir. Boşluğun ne olduğuna hiç dikkat ettiniz mi bilmiyorum: Bu mikrofonun etrafında bir boşluk var; "benim" etrafımda ve sizin etrafınızda boşluk var. Ne zaman "biz" ve "onlar" dersek etrafımızda bu boşluğu yaratırız. Hıristiyan, Katolik, Protestan ya da Komünist olduğunuzu söylediğinizde, böylece kendinizi sınırlama biçiminize göre çevrenizde bir boşluk oluşur ve bu boşluk sınırlı olduğundan ve ayrım yaptığından kaçınılmaz biçimde çatışma üretir. Ve böyle bir boşluk olmalıdır, çünkü ancak o zaman düşünceyle ölçülemeyecek olan şey –davet edilemeyen o üstün enginlik– ortaya çıkar. Sürekli pratik yapan dar bir zihin, yine dar kalır. Gerçeği arayan çoğu insan, aslında hakikati davet eder ama hakikat davet edilemez. Zihin yeterli boşluğa sahip olmadığı gibi yeterince dingin de değildir. O yüzden meditasyon beşikten mezara devam eder ve meditasyonda yetenek eylemde yatar.

İşte bütün bunlar meditasyondur. Yapabilirseniz kapı açık ve ona ulaşmak size bağlı. Kapının ardında yatan romantik veya duygusal bir şey, dilediğiniz veya kaçabileceğiniz bir şey değildir. Ama ona, çarpık olmayan, zeki, duyarlı ve dolu bir zihinle gidin. Ona büyük bir sevgiyle gidin, yoksa meditasyonun bir anlamı olmaz.

DİNLEYİCİ: Konuşmanızın ortasında meditasyondan bahsetmek istemediğiniz halde bahsetmek zorunda olduğunuzu söylediniz. Peki, asıl bahsetmek istediğiniz konu neydi?

KRISHNAMURTI: Efendim, beni ilgilendirmeyen husus, bariz bir şeyin açıklanmasıydı, yani yöntemler, sistemler, ke-

limelerin tekrarı, gurulardı; hepsi çok açık. Önemli olan, başkalarını takip etmek değil kendini anlamaktır. Eğer çabasız, korkusuz ve hiçbir kısıtlama olmadan, kendi içinize dalıp gerçekten derinlemesine araştırırsanız olağanüstü şeyler bulursunuz ve bunun için bir tane bile kitap okumanıza gerek yok. Konuşmacınız bu konular hakkında bir tane bile kitap okumadı: felsefi, psikolojik, kutsal kitaplar. İnsanın içinde bütün dünya vardır ve eğer nasıl bakman ve öğrenmen gerektiğini bilirsen, kapı orada ve anahtar elindedir. Yeryüzünde senden başka hiç kimse sana ne o anahtarı verebilir ne de o kapıyı açabilir.

DİNLEYİCİ: Varlık için bir neden var mıdır?

KRISHNAMURTI: Niçin varlığa bir neden arıyorsunuz ki? (*Gülüyor.*) İşte buradasınız. Burada olduğunuz ve kendinizi anlamadığınız için bir neden icat etmek istiyorsunuz. Bilirsiniz efendim, bir ağaca veya buluta, suyun üstündeki ışıltıya bakarken, sevmenin ne demek olduğunu öğrendiğinizde, varlık için hiçbir nedene gerek duymazsınız: Siz varsınızdır, o vardır. O zaman dünyadaki bütün müzeler ve konserler ikinci planda kalır. Eğer gözünüz gönlünüz açıksa güzellik –ta bulutta, ağaçta, suda, eşyada değil içinizde– sizin kendisini görmenizi bekler.

SANTA CRUZ'DAKİ KALİFORNİYA ÜNİVERSİTESİNDE YAPILAN KONUŞMA

Bu akşam, birbiriyle alakalı birçok konudan bahsetmek istiyorum. Zaten bütün insani sorunlar birbiriyle bağlantılıdır. Bir sorun ayrı olarak ele alınamaz ve tek başına çözülemez; eğer bir sorunu derinlemesine ve kapsamlı bir biçimde nasıl inceleyeceğimizi bilirsek, onun bütün diğer sorunları içerdiğini görürüz.

İlk önce, bize, gençlere ve yaşlılara ne olacağını, yaşamlarımıza neyin anlam verdiğini sormak istiyorum. Bu kabul görmüş saygınlık girdabının sosyal ve ekonomik ahlakı içinde boğulmaktan kurtulmak için çaba harcamayıp bütün sorunları, karmaşıklığı ve çelişkileriyle kültürel toplumun bir parçası haline mi geleceğiz, yoksa yaşamımızı tamamen farklı bir şeye mi dönüştüreceğiz? Çoğu insanın karşı karşıya olduğu sorun budur. İnsanlar, yaşamı bir bütün olarak anlamak için değil de bütün bu hayat içinde belirli bir rol oynamak üzere eğitiliyorlar. Çocukluktan itibaren bu toplumda yoğun bir biçimde bir yere gelmeye, başarılı olmaya ve tam bir burjuvaya dönüşmeye şartlandırılırız. Daha duyarlı bir entelektüel ise genelde böyle bir varoluş düzenine baş kaldırır. Bu entelektüel başkaldırırken çeşitli şeyler yapar: Ya toplum karşıtı, siyaset karşıtı olur, uyuşturucu madde kullanır ve dar, tutucu, dini bir inancın peşinden gider, bir tür guru, öğretmen veya filozofu takip eder ya da bir aktivist, bir Komünist olur veyahut kendini tamamen Budizm veya Hinduizm gibi egzotik bir dine verir. Bir sosyolog, bir bilim insanı, bir ressam, bir yazar veya kapasitemiz varsa bir filozof olup böylece kendimizi bir çemberin içine hapsederek sorunu çöz-

düğümüzü zannederiz. Sonra tüm bu yaşamı anladığımızı hayal eder ve kendi özel eğilimimize, kendi mizacımıza göre, kendi uzmanlık alanımızdan hareketle, yaşamın ne olması gerektiğine ilişkin görüşlerimizi başkalarına dayatırız.

Kişi, muazzam karmaşıklığı ve iç içe geçmişliğiyle yaşamın ne olduğunu, sadece ekonomik ve sosyal alanlarda değil psikolojik alanda da incelediğinde, kendine, eğer ciddiyse, yaşamda hangi rolü oynayacağını sormalıdır. Bu dünyada yaşayan ve hayali bir varoluşa ya da manastıra kaçmayan bir insan olarak ne yapmalıyım?

Tüm bu düzeni açıkça gören biri ne yapacak, yaşamına ne anlam verecek? İster bu kurulu düzenin zaten içinde olalım ister ona yeni girecek olalım bu soru geçerliliğini hep koruyor. O yüzden, bana öyle görünüyor ki şu soru kaçınılmaz olarak sorulmalı: Yaşamın amacı nedir ve tamamen nevrotik olmayan, canlı ve etkin, psikolojik olarak oldukça sağlıklı bir insan olarak tüm bu hayatta ne rol oynamalıyım? Hangi rol veya bölüm beni çekiyor? Eğer belirli bir parça veya bölüm beni çekiyorsa böyle bir çekimdeki tehlikenin farkında olmam lazım, çünkü yine çaba, çelişki ve savaş üreten o aynı ayrıma geri döneriz. O zaman yaşamın sadece bir bölümünde değil tümünde rol alabilir miyim? Yaşamın tümünde rol almak elbette tam bir bilim, sosyoloji, felsefe, matematik vb bilgisine sahip olmak anlamına gelmiyor; insan dâhi olmadığı sürece bu imkânsızdır.

Psikolojik açıdan, içsel olarak tamamen farklı bir yaşam tarzı meydana getirilebilir mi? Açıkçası bu, insanın bütün dışsal şeylerle ilgili olması anlamına gelir ama temel, köklü devrim psikolojik alanda gerçekleşir. İnsan kendi içinde böyle derin bir değişiklik meydana getirmek için ne yapabilir? Nitekim insan toplumdur, dünyadır, geçmişin tüm içeriğidir. Öyleyse sorulması gereken soru şudur: Biz, siz ve ben, yaşamın bir bölümünde değil de *tümünde* nasıl rol alabiliriz? Sorunlardan biri budur; başka sorunlar da var: tutum, davranış

ve erdem sorunları; sevgi sorunu; sevginin, ölümün ne olduğu sorunu. İster genç ister yaşlı olalım, kendimize bu soruları sormalıyız çünkü bunlar yaşamın, varoluşumuzun bir parçası; eğer kabul ederseniz, bu akşam bu konuları birlikte ele alacağız. Bu sorunlara topluca bakacağız; bütün bunların dışında, yalnızca merakla gözlemleyen ve rastgele ilgi gösteren bir seyirci, bir dinleyici değilsiniz. Sevseniz de sevmeseniz de hepimiz bu sorgulamanın bir parçasıyız; yaşamımızın anlamı nedir, doğru davranış nedir, (varsa öyle bir şey) sevgi nedir, ölüm adı verilen olağanüstü şeyin anlamı nedir (çoğu insan bunu tartışmaz bile). Böylece tüm bunları gördükten sonra insan varoluşun amacının ne olduğunu sormalıdır.

Şu an sürdürdüğümüz yaşamın aslında çok az anlamı var, birkaç sınavı geçeriz, bir derece alırız, iyi bir iş buluruz ve yaşamımızın geri kalanında ölene kadar mücadele ederiz. Tüm bu düzensizlikte bir de anlam icat etmek aynı derecede korkunçtur. Bütün bunları görüp farklı bir düzen, farklı bir toplum meydana getirmek mümkün müdür? Derin psikolojik bir devrim olması gerektiğini bilen ve aydınlanma veya zihin açıklığı sağlaması için *kimseye* bel bağlamayan bizler için mümkün olan nedir? Neyin mümkün olduğunu keşfetmek için ilk önce neyin imkânsız olduğu keşfedilmelidir. Peki, ne imkânsızdır veya imkânsız görünür? Tam bir değişim, tam bir psikolojik evrimin *hemen* gerçekleşmesi imkânsız görünür, yani yarın kalkıyorsunuz ve tamamen farklısınız, görünüşünüz, düşünüşünüz, duygulanışınız o kadar yeni, o kadar canlı, o kadar tutkulu, o kadar gerçek ki içinde artık hiçbir çatışma veya ikiyüzlülük kırıntısı yok. Bunun imkânsız olduğunu söylersiniz, çünkü elli yıl sürebilecek yavaş bir değişim olan psikolojik evrim fikrini kabul etmiş ve ona alışmışsınızdır; yani bunun için zaman, sadece kronolojik değil psikolojik zaman gereklidir. Kabul edilen, geleneksel düşünce biçimi budur; değişmek, kökten psikolojik bir devrim meydana getirmek için zaman gereklidir. Konuşmacının yaptığı gi-

bi, birisi yarın değişmenin mümkün olduğunu öne sürerse bunun imkânsız olduğunu söylerdiniz, değil mi? Yani sizin için bu imkânsız; şimdi neyin imkânsız olduğunu bilerek neyin mümkün olduğunu bilebilirsiniz. O zaman olasılık daha öncekiyle aynı değil: Tamamen farklı. Birbirimizi anlıyor muyuz?

Bu mümkündür şu imkânsızdır dediğimizde olasılığı ölçmek mümkündür, ama imkânsız bir şey fark ettiğimizde imkânsızla ilişkili olarak neyin mümkün olduğunu görüyoruz; bu olasılık önceki olasılıktan tamamen farklı. Lütfen dikkatli dinleyin, bunu başka birinin söyledikleriyle kıyaslamayın, sadece içinizde gözlemleyin, o zaman olağanüstü şeyler meydana geldiğini göreceksiniz. Bu olasılık bize göre çok küçük; aya gitmek, zengin bir insan veya bir profesör olmak mümkün, ama bu olasılık çok küçük. Yarın tamamen değişip tamamen farklı bir insana dönüşmeniz gibi bir konuyla yüzleştiğinizde imkânsızla yüzleşmiş olursunuz. Bunun imkânsızlığını fark ettiğinizde, imkânsızla ilişkili olarak, neyin mümkün olduğunu keşfedersiniz –bu tamamen farklı bir meseledir–, dolayısıyla zihninizde oldukça farklı bir olasılık meydana gelir. Bu olasılıktan bahsediyoruz, küçük olasılıktan değil. Bütün bunları, imkânsızla mümkünü imkânsızla ilişkili olarak akılda tutup bütün varoluş düzenini gördüğümde ne yapabilirim? Bir nebze kıskançlık ve nefret olmadan sevmek imkânsızdır.

Çoğumuz korkarım ki fena halde kıskanç ve sahiplenmeciyizdir. Birini, kız arkadaşınızı, karınızı ya da kocanızı sevdiğinizde onlara yaşamınızın sonuna kadar sahip olmak istersiniz, en azından bunu denersiniz. Ve buna "sevgi" dersiniz; o "benim". "Benim olan" başka bir yere veya bir başkasına baktığında, biraz özgür davrandığında öfke, kıskançlık ve endişe oluşur, sonra sevgi denilen sefalet başlar.

Peki, bunların gölgesinde kalmayan sevgi nedir? Kuşkusuz bunun imkânsız olduğunu, gayri insani, hatta insanüstü

olduğunu düşüneceksiniz; o yüzden size imkânsız gelecek. Bunun imkânsızlığını görürseniz, ilişkide neyin mümkün olduğunu da keşfedersiniz. Umarım ne demek istediğimi anlatabiliyorumdur. İlk husus bu.

İkinci husus, yaşamımızın, şu an olduğu gibi, mücadele, acı, haz, korku, endişe, belirsizlik, çaresizlik, savaş ve nefretten ibaret olmasıdır. Günlük yaşamımızın gerçekte ne olduğunu biliyorsunuz: rekabet, yıkım ve düzensizlik. Olan biten aslında budur; biz de "olması gereken" veya "olmak zorunda olan" ile değil, sadece "olan" ile ilgileniyoruz. Bütün bunları görüp kendimize şöyle deriz: "Bu çok berbat, bundan kaçmalıyım! Daha geniş, daha derin, daha kapsamlı bir vizyon istiyorum. Daha duyarlı olmak istiyorum." Sonuçta uyuşturucu madde kullanırız.

Bu uyuşturucu madde meselesi çok eskidir; Hindistan'da binlerce yıldır uyuşturucu madde kullanılmaktadır. Bir ara soma deniyordu, şimdi haşhaş ve esrar oldu; daha LSD seviyesine erişemediler ama yakında onu da geçerler herhalde. İnsanlar esrar ve haşhaş kullanınca daha az duyarlı oluyorlar; onun rayihasında, ürettiği ve şekillendirdiği farklı görünümlerde kayboluyorlar. Bu uyuşturucu maddeler genelde işçiler, kol emekçileri (burada Hindistan'da dendiği üzere "dokunulmazlar" yoktur) tarafından kullanılır. O insanlar uyuşturucu madde kullanırlar, çünkü yaşamları korkunç bir biçimde yavandır; fazla yiyecekleri yoktur, o yüzden fazla enerjileri de yoktur. Sahip oldukları iki şey cinsellik ve uyuşturucudur.

Gerçekten dindar, gerçekliğin ne olduğunu, yaşamın ne olduğunu –kitaplardan, dindarlık taslayan gösterişçilerden, sadece düşünceyi teşvik eden filozoflardan öğrenmek değil de– hakikaten bilmek isteyen bir insanın uyuşturucularla işi olmaz, çünkü onların zihni çarpıttıklarını, gerçeği keşfedemeyecek hale getirdiklerini çok iyi bilir.

Burada, Batı dünyasında birçok insan uyuşturuculara başvuruyor. Muhtemelen birkaç yıl uyuşturucu kullanmış bazı

ciddi kişiler de var ve bu kişilerin bir kısmı beni görmeye geldi. Şöyle dediler: "Kitaplardan okuduğumuz kadarıyla, nihai gerçekliğe, gerçeğin bir gölgesine benzeyen deneyimlerimiz oldu." Konuşmacı gibi onlar da ciddi insanlar olduklarından, bu konuyu derinlemesine tartıştılar; nihayetinde deneyimin çok yapay olduğunu, bu enginliğin tüm güzelliğiyle mutlak gerçeklikle hiçbir alakasının olmadığını kabullenmek zorunda kaldılar. Bir zihin açık, tekin ve tamamen sağlıklı değilse, bütün düşüncelerin, bütün arzuların ötesindeki bir şeyi keşfetmek için mutlaka gereken dinsel meditasyon halinde bulunamaz. Hangi türden olursa olsun, psikolojik bağımlılık, alkol yoluyla, uyuşturucu madde yoluyla her tür kaçış, zihni daha duyarlı hale getirmek için sarf edilen her çaba, onu yalnızca köreltir ve çarpıtır.

Bunları bir kenara attığımızda –insan ciddiyse bunu yapmalıdır– o zaman yalnızca içe dönük yaşamla karşı karşıya kalırsınız. Ondan sonra hiçbir şeye veya hiç kimseye, hiçbir uyuşturucuya, hiçbir kitaba veya inanca bağımlı olmazsınız. Sadece o zaman zihin korkmaz, sadece o zaman yaşamın amacının ne olduğunu sorabilirsiniz. Eğer o noktaya gelseydiniz, böyle bir soru sorar mıydınız? Hayatın amacı *yaşamaktır*; yaşam dediğimiz kaos ve karmaşa içinde değil, tamamen farklı bir biçimde yaşamak, dolu dolu yaşamak, eksiksiz bir yaşam sürdürmek, bugün yaşadığımız şekilde yaşamak. Yaşamın gerçek anlamı budur: Kahramanca yaşamak değil, tamamen içe dönük, korkusuz, mücadelesiz ve diğer bütün dertlerden arınmış olarak yaşamak.

Neyin imkânsız olduğunu bildiğinizde neyin mümkün olduğunu da anlarsınız; diyelim ki öfke, nefret ve kıskançlık bakımından hemen değişip değişemeyeceğinizi, böylece artık, kıskançlığı insanın kendisiyle başkasını kıyaslaması olarak kabul edersek, kıskanç olmayacağınızı görmeniz gerekir. Peki, kıskançlığın sizi bir daha hiç rahatsız etmemesini sağlayacak kadar değişmeniz mümkün müdür? Bu, ancak, göz-

lemci ile gözlemlenen ayrımı olmaksızın kıskançlığın farkına vardığınızda, kıskançlıktan ayrı bir şey değil de bizzat *kıskançlık* olduğunuzda, siz *o* olduğunuzda mümkündür. Dolayısıyla tüm bunları eksiksiz bir biçimde gördüğünüzde bununla ilgili bir şey yapma olasılığınız yoktur; hiçbir ayrım ve hiçbir çatışmanın bulunmadığı bu tam kıskançlık halinde artık kıskançlık da yoktur, tamamen farklı bir şeydir bu.

O zaman şöyle sorulabilir: Sevgi nedir? Sevgi haz mıdır? Sevgi arzu mudur? Sevgi, haz ve korku gibi, düşüncenin bir ürünü müdür? Sevgi yeşertilebilir ve zamanla geliştirilebilir mi? Ve eğer sevginin ne olduğunu bilmiyorsam onunla karşılaşabilir miyim?

Sevgi elbette hassasiyet veya duygusallık değildir, o yüzden hassasiyet ve duygusallık hemen kenara itilebilir, çünkü hassasiyet ve duygusallık romantiktir ama sevgi romantizm değildir. Haz ile korku, düşüncenin hareketidir ve çoğumuz için haz, yaşamdaki en mükemmel şeydir; cinsel haz ve onun hatırası, o hazzı yaşamış olmanın düşüncesi, onun hakkında tekrar tekrar düşünmek ve onu yarın da istemek; toplum ahlakı hazza dayalıdır. Peki, haz sevgi değilse sevgi nedir? Lütfen dikkatle dinleyin, çünkü bu sorulara *siz* yanıt vermek zorundasınız; konuşmacının veya başka birisinin size yanıtı söylemesini bekleyemezsiniz. İşte bu sevgidir diyen bir guru veya filozof tarafından değil, her birimiz tarafından yanıtlanması gereken temel, insani bir sorudur bu; çünkü onların bahsettiği sevgi, sevgi değildir.

Sevgi kıskançlık değilse nedir? Hâlâ çok suskunsunuz! Aynı anda hem sevip hem de açgözlü, hırslı ve rekabetçi olabilir misiniz? Sadece hayvanları değil başka insanları da öldürürken sevebilir misiniz? Sevginin ne *olmadığı* –sevgi kıskançlık, nefret, "ben" ve "sen"in bencil etkinliği, çirkin rekabet, acımasızlık ve günlük yaşamın şiddeti değildir– anlaşıldığında ne olduğu ortaya çıkacaktır. Açıkçası sevgi olmadıkları için bütün bunları, kafanızda değil de gerçekten yüreği-

nizle, zihninizle, ... cesaretinizle diyecektim, bir kenara attığınızda, o zaman sevgiyle karşılaşırsınız. Sevgiyi öğrendiğinizde, sevgiyle dolu olduğunuzda, doğru olan neyse onu yapmakta özgür olursunuz ve ne yaparsanız yapın doğru olur.

Ama o aşamaya gelmek, sevginin getirdiği güzellik ve şefkat hissine sahip olabilmek için dünü öldürmek gerekir. Dünün ölmesi, kişinin her şeye, bütün tutkulara ve tüm psikolojik birikime manevi bakımdan kayıtsız kalması demektir. Ne de olsa, ölüm geldiğinde –her halükârda gelecektir– ailenizi, malınızı mülkünüzü, değerli eşyanızı, sahip olduğunuz her şeyi bırakacaksınız. O kadar bilgi edindiğiniz bütün kitapların yanı sıra yazmak istediğiniz ama yazamadığınız kitapları da, yapmak isteyip de yapamadığınız tabloları da geride bırakacaksınız. Bütün bunlar karşısında bir ölü gibi tepkisiz kaldığınızda, zihniniz bütünüyle yeni, zinde ve masum olacak. Sanırım, bunun imkânsız olduğunu söyleyeceksiniz.

Bunun imkânsız olduğunu söylediğinizde teoriler üretmeye başlarsınız; ölümden sonra bir yaşam olmalı; Hıristiyanlar dirilişe, tüm Asya reenkarnasyona inanır. Hindular, canlı, sağlıklı ve güzel olduğu sürece insanın her şey karşısında bir ölü gibi tepkisiz kalmasının imkânsız olduğunu söylerler; o yüzden ölümden korkar, gelecek yaşamın daha iyi olduğu görüşüne dayalı reenkarnasyon denilen o mükemmel şeyi icat eder ve insanlara ümit aşılarlar. Ne var ki daha iyi olmanın da bir şartı var; gelecekteki yaşamımda daha iyi olabilmek için bu yaşamımda iyi olmalıyım, dolayısıyla kendim gibi davranmalıyım. Dürüst yaşamalıyım; başkalarını incitmemeliyim; endişe ve şiddet olmamalı. Ama ne yazık ki reenkarnasyona inananlar bu şekilde yaşamıyorlar; tam tersine, saldırganlar ve herkes kadar şiddete meyilliler, o yüzden onların inancı ölü dünleri kadar değersizdir.

İster inanın ister inanmayın, deneyimleriniz ister sanrısal ister yalnızca sıradan olsun, önemli olan şey şu an ne olduğunuzdur. Önemli olan, erdemin (bu kelimeyi sevmediğinizi biliyorum) zirvesinde yaşamak. O iki kelime, "erdem" ve "doğruluk" fena hale suiistimal edilmektedir; her rahip, her ahlakçı veya her idealist onları kullanır. Fakat erdem, uygulanabilir bir şey olan erdemden tamamen farklıdır ve güzelliği burada yatar; eğer onu tatbik ederseniz artık erdem olmaktan çıkar. Erdem zamansal değildir, o yüzden tatbik edilemez ve davranış çevreye bağlı değildir; çevrenin etkisiyle sergilenen davranış kendi açısından kabul edilebilirdir ama hiç erdemi yoktur. Erdem sevgi demektir, korkmamak demektir, her şeyin karşısında içsel anlamda bir ölü gibi tepkisiz kalmak demek olan varoluşun en üst seviyesinde yaşamak demektir, geçmişin ölmesi demektir ki ancak o zaman zihin net ve masum olur. Ancak böyle bir zihin ne sizin kendi icadınız ne de birtakım guru veya filozofların icadı olan bu olağanüstü enginlikle karşılaşabilir.

DİNLEYİCİ: Düşünceyle içgörünün farkını açıklayabilir misiniz?

KRISHNAMURTI: "İçgörü" sözcüğünden anlayışı mı kastediyorsunuz? Bir şeyi çok berrak görmek, hiçbir karışıklığa, hiçbir seçeneğe sahip olmamak mı demek? "İçgörü" kelimesini hangi anlamda kullandığınızı anlamak istiyorum. Doğru mu bu efendim?

DİNLEYİCİ: Evet.

KRISHNAMURTI: Düşünmek nedir? Lütfen, bunu araştıralım! Size "Düşünmek nedir?" diye sorduğumda zihninizde neler oluyor?

DİNLEYİCİ: Düşünce.

KRISHNAMURTI: Yavaş gidin efendim, adım adım, acele etmeyin! Zihninizde ne oluyor? Size bir soru soruyorum. Nerede yaşadığınızı veya adınızın ne olduğunu soruyorum. Hemen cevap veriyorsunuz, değil mi? Neden?

DİNLEYİCİ: Çünkü geçmişteki bir şeyle ilgileniyorsunuz.

KRISHNAMURTI: Lütfen meseleyi karmaşıklaştırmayın, sadece bakın! Birazdan karmaşık hale getireceğiz ama ilk önce ona sadece bakalım. Size adınızı, adresinizi, nerede yaşadığınızı vs soruyorum. (*Gülüyor.*) Hemen yanıt veriyorsunuz çünkü ona aşinasınız, onu düşünmenize gerek yok. Onu muhtemelen ilk başta düşündünüz, ama çocukluğunuzdan beri isminizi bilmek üzere yetiştirildiniz. Bunda bir düşünme süreci yoktur. Bu sefer size biraz daha zor bir şey soracağım ve soruyla yanıtınız arasında bir zaman aralığı olacak. Ó aralıkta meydana gelen nedir? Yavaş gidin, *bana* yanıt vermeyin, kendi kendinize keşfedin. Tamam, bir soru soracağım: Burası ile Ay, Mars veya New York arasındaki mesafe nedir? Bu aralıkta ne meydana geliyor?

DİNLEYİCİ: Arama.

KRISHNAMURTI: Arıyorsunuz değil mi? Neyi arıyorsunuz?

DİNLEYİCİ: Anımı.

KRISHNAMURTI: Anınızı arıyorsunuz, yani biri size onu söyledi ya da onun hakkında bir şeyler okudunuz, o yüzden

"dolabınıza" bakıyorsunuz. (*Gülüyor.*) Ardından yanıtla karşılaşıyorsunuz. İlk soruya hemen yanıt verdiniz, ama ikinci soru hakkında tereddütlüsünüz, o yüzden ikinci soru daha fazla zaman aldı. O aralıkta düşünüyor, araştırıyor, inceliyor ve nihayet doğru yanıtı buluyorsunuz. Peki ya, size daha karmaşık bir soru sorulsaydı... Mesela: "Tanrı nedir?"

DİNLEYİCİ 1: Tanrı sevgidir.

DİNLEYİCİ 2: Tanrı her şeydir.

DİNLEYİCİ 3: Yanıtı belleğimde yok.

KRISHNAMURTI: Dinleyin! "Tanrı, sevgidir; Tanrı her şeydir..."

DİNLEYİCİ: Tanrı, büyük nakliyecidir. (Gülüyor.)

KRISHNAMURTI: Ve benzerleri. Şimdi bakın, demin olan bitene bakın. Hiçbiriniz hangisinin doğru yanıt olduğunu bilmediğimizi söylemedi. Lütfen dinleyin! Bu çok önemli. Bilmeden inanıyorsunuz! Şu işe bakın, düşünce size ihanet etti. İlkin bilindik bir soru, sonra daha zor bir soru ve nihayet zihnin Tanrı'ya inanmaya şartlandırıldım, bu yüzden bir yanıtım var dediği bir soru. Komünist olsaydınız şöyle diyecektiniz: "Neden bahsediyorsunuz? Aptallık etmeyin, Tanrı diye bir şey yok. Rahipler tarafından icat edilmiş bir burjuva inancı bu." (*Gülüyor.*) Düşünceden bahsediyorduk. İlk önce, Tanrı'nın olup olmadığını keşfetmek için –keşfetmeliyiz yoksa tam bir insan olamayız– bütün inançlar, yani insan düşüncesiyle meydana gelen, korkudan kaynaklanan bütün şartlanmalar sona ermelidir. Ardından düşüncenin ne olduğunu gö-

rürüz: Düşünce hafızanın, yani bilgi birikimi ve deneyimin, geçmişin tepkisidir; size bir soru sorulduğunda belirli titreşimler oluşur ve siz de o hafızadan karşılık verirsiniz. Düşünce budur. Lütfen, bunu kendinizde gözlemleyin! Düşünce bariz biçimde hep eskidir, çünkü geçmişe dayanarak tepki verir, dolayısıyla düşünce hiç özgür olamaz. (*Duraksama.*) Bunu pek onaylamıyorsunuz, değil mi? (*Gülüyor.*) "Düşünce özgürlüğü." Lütfen dikkatli bakın, gülüp geçmeyin! Düşünceye tapıyoruz, değil mi? Düşünce, hayattaki en muhteşem şey, entelektüeller ona hayran, ama tüm düşünme sürecine yakından baktığınızda –ne kadar makul, ne kadar mantıklı olursa olsun– yine de hep eski olan hafızanın bir tepkisidir o, bu nedenle düşüncenin kendisi eskidir ve hiçbir zaman özgürlüğe yol açamaz.

Dolayısıyla düşünce, karışıklık getirir. Soru şuydu: Olayları hiçbir karışıklık olmaksızın apaçık görmek demek olduğunu kabul ettiğimiz içgörü ile düşünce arasındaki fark nedir? Bir şeyi apaçık görürken –psikolojik açıdan konuşuyoruz– hiçbir seçenek yoktur; ancak karışıklık olduğunda seçenek var olur. Seçme özgürlüğü var dememiz aslında kafamızın karışma özgürlüğü var anlamına gelir, çünkü kafanız karışık değilse, bir şeyi hemen ve apaçık görüyorsanız, o zaman seçmenin ne gereği var? Hiç seçenek yoksa berraklık oluşur.

Berraklık, içgörü veya anlayış yalnızca düşünce askıya alındığında, zihin dingin olduğunda mümkündür. Yalnızca o zaman açıklıkla görebilir, konuştuğumuz şeyleri gerçekten anlayabilir, doğrudan bir algıya sahip olabilirsiniz, çünkü zihniniz artık karışık değildir. Karışıklık seçimi içerir ve seçim de düşüncenin ürünüdür. Şunu veya bunu yapmalı mıyım? "Ben" ve "ben olmayan", "siz" ve "siz olmayan", "biz" ve "onlar" vs, bunların hepsi düşüncenin içinde yer alır. Bundan karışıklık doğar ve bu karışıklıktan yola çıkıp seçim yaparız; siyasi liderlerimizi, gurularımızı ve daha pek çok şeyi seçeriz, ama açıklık olduğunda doğrudan algı gerçekleşir.

Açık olmak için, zihin tamamen sessiz, tamamen dingin olmalıdır, ardından gerçek anlayış gelir ve dolayısıyla o anlayış eyleme dönüşür. Başka türlü olmaz.

DİNLEYİCİ: İnsanlar nasıl nevrotik hale gelirler?

KRISHNAMURTI: Nevrotik olduklarını nasıl bileceğim? Lütfen dinleyin, zira bu ciddi bir soru. Nevrotik olduklarını nasıl bileceğim? Nevrotik olduklarını bildiğim için ben de nevrotik miyim?

DİNLEYİCİ: Evet.

KRISHNAMURTI: O kadar çabuk "Evet" demeyin! Sadece bakın, dinleyin! Nevrotik; bu ne demek? Biraz tuhaf, açık değil, karışık, hafiften dengeyi kaybetmiş mi demek nevrotik? Ne yazık ki hepimiz dengeyi hafiften kaybetmişiz. Hayır mı? Pek emin değilsiniz. (*Gülüyor.*) Bir Hıristiyan, bir Hindu, bir Budist ya da bir Komünistseniz dengesiz değil misiniz? Kendinizi sorunlarınıza hapsettiğinizde, diğer herkesten çok daha iyi olduğunuzu düşündüğünüz için kendi etrafınıza bir duvar ördüğünüzde nevrotik olmuyor musunuz? Yaşamınız dirençle, "ben" ve "sen", "biz" ve "onlar" ve diğer ayrımlarla dolu olduğunda dengesiz değil misiniz? İşyerinde diğer meslektaşınızdan daha iyi olmak istediğinizde nevrotik değil misiniz? Peki, bir insan nasıl nevrotik hale gelir? Sizi toplum mu nevrotik yapar? En basit açıklama budur: Babam, annem, devlet, ordu, herkes beni nevrotik yapar. Dengesizleşmemden hepsi sorumludur. Yardım için terapiste gittiğimde, zavallı adam, o da benim gibi nevrotiktir. (*Gülüşmeler.*) Lütfen gülmeyin! Dünyada tam da bu oluyor. Dünyada şimdi olduğu gibi var olan her şey, toplum, aile, anne baba, çocuklar,

hepsi sevgisiz. Sevselerdi dünyada savaş olur muydu zannediyorsunuz? Öldürmeyi tamamen haklı bulan hükümetler olur muydu zannediyorsunuz? Anneniz babanız sizi gerçekten sevmiş, sizinle gerçekten ilgilenmiş, size bakmış ve insanlara nasıl nazik davranılacağını, nasıl yaşanacağını, nasıl sevileceğini size öğretmiş olsaydı böyle bir toplum hiç var olmazdı. Bu nevrotik toplumu meydana getiren dış baskılar ve talepler bunlar; içimizde bu nevrozun, bu dengesizliğin oluşmasına katkıda bulunan zorlamalar ve dürtüler, geçmişten miras aldığımız içsel şiddet de var. Yani gerçek şu ki, çoğumuz dengeyi az çok kaybetmişiz ve başkasını suçlamanın bir yararı yok. Gerçek şu ki, insan psikolojik, zihinsel ve cinsel olarak dengeli değildir; biz her açıdan dengesiziz. Önemli olan şey bunun farkında olmak, dengeli olmadığını bilmektir, nasıl dengeli hale gelineceği değil. Nevrotik bir zihin dengeli hale gelemez, ama nevrozun uç noktalarına gitmemişse, hâlâ biraz olsun dengeye sahipse kendini gözlemleyebilir. Ancak o zaman kişi ne yaptığının, ne söylediğinin, ne düşündüğünün, nasıl hareket ettiğinin, nasıl oturduğunun, nasıl yemek yediğinin farkına varabilir, her an gözlemler ama düzeltmez. Hiçbir seçim yapmadan böyle bir tavırla kendinizi seyrederseniz, bu derin seyretme halinden dengeli, mantıklı ve insani bir varoluş ortaya çıkar; o zaman artık nevrotik olmazsınız. Dengeli bir zihin, yargılarla ve fikirlerle dolu olmayan, bilge bir zihindir.

DİNLEYİCİ: Düşünce nerede biter ve sessizlik nerede başlar?

KRISHNAMURTI: İki düşünceniz arasında bir boşluk bulunduğunu hiç fark ettiniz mi? Yoksa hiç ara vermeden mi düşünüyorsunuz? Soruyu anladınız mı?

DİNLEYİCİ: Hayır.

KRISHNAMURTI: İki düşünceniz arasında bir süre var mı?

DİNLEYİCİ: Evet.

KRISHNAMURTI: Yoksa size böyle bir soru ilk defa mı soruluyor! Sessizliğin ne olduğunu keşfetmek istiyorum efendim. Sessizlik, gürültünün kesilmesi mi? İki savaş arasındaki barış gibi mi? Yoksa iki düşünce arasındaki süre mi? Ya da bunlardan *hiçbiriyle* alakası yok mu? Eğer sessizlik düşüncenin kesilmesiyse, o zaman gürültüyü bastırmak, yani gürültünün çene çalmasını durdurmak oldukça basittir: Çene çalmayı bırakırsınız. Bu sessizlik midir? Yoksa sessizlik artık korku dolu ve karışık olmayan bir zihin durumu mudur? Sessizlik nerede başlar? Düşünce sona erdiğinde mi başlar? Düşünceyi sona erdirmeyi hiç denediniz mi?

DİNLEYİCİ: Zihin, hızını kökten bir biçimde değiştirdiğinde sessiz bir zihin olur.

KRISHNAMURTI: Evet efendim, ama düşünmeyi durdurmayı hiç denediniz mi?

DİNLEYİCİ: Nasıl yapılır bu?

KRISHNAMURTI: Bilmiyorum ama hiç denediniz mi? İlk önce, onu durdurmaya çalışan kimin varlığı?

DİNLEYİCİ: Düşünenin.

KRISHNAMURTI: O başka bir düşüncedir, değil mi? Düşünce kendini durdurmaya çalışıyor, o yüzden düşünenle

düşünce arasında bir mücadele var. Lütfen bu çatışmayı dikkatle izleyin! Düşünce "Düşünmeyi bırakmalıyım çünkü o zaman fevkalade bir durum yaşayacağım" der veya başka bir gerekçe de sunabilir, o yüzden düşünceyi bastırmaya çalışırsınız. Düşünceyi bastırmaya çalışan varlık hâlâ düşüncenin bir parçasıdır, değil mi? Bir düşünce başka bir düşünceyi bastırmaya çalışıyor, o yüzden bir çatışma, bir mücadele sürüp gidiyor. Bunu bir gerçek olarak gördüğümde –bütünüyle gördüğümde, tamamen anladığımda, beyefendinin kelimeyi kullandığı anlamda, ona dair bir içgörüye sahip olduğumda– zihnim sessizleşir. Bu hal, zihin sessizleşip, seyretmeye, bakmaya ve görmeye hazır olduğunda doğal olarak kolayca meydana gelir.

DİNLEYİCİ: Ben-merkezli faaliyet durduğunda eylemi harekete geçiren nedir?

KRISHNAMURTI: İlk önce ben merkezli faaliyet sona erince ne olduğunu keşfederseniz soruyu sormayacak, eylemin kendi içindeki güzelliğini göreceksiniz, harekete geçiren bir nedene ihtiyacınız olmayacak, çünkü harekete geçiren bir neden, ben merkezli faaliyetin bir parçasıdır; o ben-merkezli faaliyet olmadığında, eylemi harekete geçiren bir neden de olmaz ve dolayısıyla eylem doğru, haklı ve özgür olur.

13 yaşındayken "dünya öğretmeni" seçilen Krishnamurti, hayatını dünyayı dolaşarak, insanlarla, yaşama ve dünyaya dair konuşarak geçirdi. Kendisine mesihlik yakıştırılmış olmasına rağmen bunu hiçbir zaman kabul etmedi. Onun için, karşılaştığı herkes başlı başına bir "birey"di. Bu nedenle öğretmekten çok paylaşmayı ilke edindi. Yine de dünya üzerindeki milyonlarca kişi ondan çok şey öğrendi.

Bizler bir toplum yarattık ve bu toplum bizi şartlandırdı. Zihinlerimiz aslında ahlaki olmayan bir ahlakla şartlandırıldı ve bozuldu; toplumun ahlakı ahlaksızlıktır, çünkü toplum aslında ahlaksızca olan şiddeti, kibri, rekabeti, açgözlülüğü ve benzeri şeyleri kabullenip teşvik etmektedir. Binlerce yıldır kabullenmesi, itaat etmesi ve uyum sağlaması için eğitilmiş bir zihin son derece duyarlı ve dolayısıyla son derece erdemli olamaz. Bizler bu tuzağa kısılıp kaldık. O halde erdem nedir? Bu soruyu soruyoruz, çünkü erdem zaruridir.

İnsanın içinde bütün dünya vardır ve eğer nasıl bakman ve öğrenmen gerektiğini bilirsen, kapı orada ve anahtar elindedir. Yeryüzünde senden başka hiç kimse ne sana o anahtarı verebilir ne de o kapıyı açabilir.